
**ZÁSADY EURÓPSKEHO
SÚKROMNÉHO PRÁVA
SÚBOR INTERPRETAČNÝCH
A APLIKAČNÝCH NÁSTROJOV**

ZÁSADY EURÓPSKEHO SÚKROMNÉHO PRÁVA

SÚBOR INTERPRETAČNÝCH
A APLIKAČNÝCH NÁSTROJOV

Katarína Gešková, Marianna Novotná a kol.

leges

Vzor citovania:

GEŠKOVÁ, K., NOVOTNÁ, M. a kol. Zásady európskeho súkromného práva. Súbor interpretačných a aplikačných nástrojov. Praha: Leges, 2019, 136 s., ISBN 978-80-7502-361-2.

Recenzenti:

doc. JUDr. Denisa Dulaková Jakubeková, PhD.

doc. JUDr. Peter Varga, PhD.

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Gešková, Katarína

Zásady európskeho súkromného práva : súbor interpretačných a aplikačných nástrojov /

Katarína Gešková, Marianna Novotná a kol. – Vydání první. – Praha : Leges, 2019. –

136 stran. – (Teoretik)

Obsahuje bibliografii a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7502-361-2 (brožováno)

* 347 * 341.171(4) * (048.8:082)

– soukromé právo

– evropské právo

– kolektivní monografie

347 – Soukromé právo [16]

Dielo vyšlo s finančnou podporou Ministerstva školstva SR a je publikované v rámci projektu APVV č. APVV-14-0061 „Rozširovanie sociálnej funkcie slovenského súkromného práva pri uplatňovaní zásad európskeho práva“.

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,

v roce 2019 jako svou 562. publikaci.

Edice Teoretik

Vydání první

Návrh obálky Michaela Vydrová

Redakce Mgr. Mária Pavláková

Sazba Gradis

Tisk PBTisk, a. s., Příbram

www.knihyleges.cz

© Martin Adamička, Zuzana Adamová, Katarína Gešková, Milan Hlušák,

Marianna Novotná, Jozef Štefanko, 2019

ISBN 978-80-7502-361-2

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution-NonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mien autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Autorský kolektív:

doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD.	Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
JUDr. Katarína Gešková, PhD.	Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Mgr. Jozef Štefanko, PhD. LL.M.	Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
JUDr. Zuzana Adamová, PhD.	Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
JUDr. Milan Hlušák	Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, doktorand
Mgr. Martin Adamička	Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, doktorand

OBSAH

Predhovor	9
Úvod	11
1 Všeobecné zásady tvorby práva EÚ	18
1.1 Zásada prenesenia právomocí	18
1.2 Zásada subsidiarity	22
1.3 Zásada proporcionality	40
2 Všeobecné zásady aplikácie práva EÚ	44
2.1 Zásada prednosti práva Únie	44
2.2 Zásada priameho účinku práva Únie	52
2.3 Zásada nepriameho účinku práva Únie	61
2.4 Zásada sémantickej identity jazykových verzií aktov Únie	67
3 Všeobecné zásady práva EÚ majúce svoj pôvod v civilnom práve	73
3.1 Zásada rovného zaobchádzania a zásada zákazu diskriminácie	73
3.2 Zásada zákazu zneužitia práva	82
3.3 Zásada právnej istoty	89
3.4 Zásada ochrany legitímnych očakávaní	95
3.5 Zásada ochrany dobrej viery	100
3.6 Zásada ochrany nadobudnutých práv	103
4 Osobitné zásady súkromného práva EÚ	106
4.1 Zásada zmluvnej slobody	106
4.2 Zásada pacta sunt servanda	113
4.3 Zásada informovanosti a zásada transparentnosti	118
4.4 Zásada zmluvnej solidarity, zásada ohľadu a férovosti a zásada ochrany spotrebiteľa	121
Záver – syntéza poznatkov	126
Zoznam použitej literatúry	130

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

CSP	zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok
ČR	Česká republika
Charta	Charta základných práv EÚ
EHS	Európske hospodárske spoločenstvo
EP	Európsky parlament
ES	Európske spoločenstvo
ESLP	Európsky súd pre ľudské práva
EÚ	Európska únia
NSS	Nejvyšší správní soud ČR (Najvyšší správny súd Českej republiky)
NS SR	Najvyšší súd Slovenskej republiky
Obč. zák.	zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov
Obch. zák.	zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov
OSP	zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok
SD EÚ	Súdny dvor Európskej únie
SR	Slovenská republika
Únia	Európska únia
ÚS (ÚS SR)	Ústavný súd Slovenskej republiky
ÚS ČR	Ústavný súd Českej republiky
Zb.	Zbierka rozhodnutí súdneho dvora
ZES	Zmluva o Európskom spoločenstve
ZEHS	Zmluva o Európskom hospodárskom spoločenstve
ZEÚ	Zmluva o Európskej únii
ZFEÚ	Zmluva o fungovaní Európskej únie
Zmluvy	ZFEÚ, ZEÚ, ZES, ZEHS v príslušnej časovej verzii

PREDHOVOR

Predkladaná monografia predstavuje jedno z publikačných vyvrcholení vedeckého grantového projektu „Rozširovanie sociálnej funkcie slovenského súkromného práva pri uplatňovaní zásad európskeho práva“, ktorého cieľom bolo počas štvorročného publikačne plodného obdobia skúmať právno-dogmatické aspekty tvorby, interpretácie a právnej aplikácie princípov európskeho súkromného práva so zohľadnením všeobecných metaprávnych činiteľov pôsobiacich práve na proces tvorby, interpretácie a aplikácie princípov európskeho práva v slovenskom právnom prostredí.

Predkladaná publikácia je výsledkom tvorivej syntézy získaných vedeckých poznatkov v rozsahu zvolených zásad európskeho práva, pri ktorých autorský kolektív identifikoval najvyššiu mieru relevancie pre oblasť súkromného práva a ktorých prejavy možno identifikovať vo vzťahu k vnútroštátnemu rozhodovaciemu procesu posudzovania súkromnoprávných vzťahov tak na úrovni vedeckého diskurzu, ako aj v rámci rozhodovacej praxe súdov, ktoré obsah a rozsah jednotlivých zásad ďalej rozvíjajú a precizujú.

Nedostatkom (nielen) slovenskej normotvorby rovnako ako aplikačnej praxe je, že selektívnym spôsobom normuje, dopĺňa, mení slovenské súkromné právo a jeho výklad živelným, nekoordinovaným a *ad hoc* spôsobom, bez hlbšieho uvedomenia a významu hodnotového základu a zdrojov európskej normotvorby. Z tohto dôvodu poznanie všeobecných princípov európskeho práva a európskeho súkromného práva, ich koreňov, procesu vývoja a výkladu, ktoré sú základným stavebným kameňom a zároveň prvkom stmelovania a napĺňania funkcií súkromného práva, je jedným z predpokladov zvýšenia kvality uvádzaných procesov.

Vzhľadom na meniace sa ponímanie funkcií súkromného práva v 21. storočí zdôrazňujúce otázky sociálnej spravodlivosti i v oblastiach, v ktorých ešte nedávno vládla tvrdá ruka trhu a na piedestáli neohroziteľne stál princíp autonómie vôle subjektov súkromnoprávných vzťahov, bola analýza princípov vykonaná na pozadí i v popredí fenoménu novo sa

formujúcej sociálnej funkcie súkromného práva.¹ Keďže pojem sociálna funkcia sa vo vzťahu k súkromnému právu a jeho hodnotovému zakotveniu ešte stále nedokáže celkom vymaniť z prílišnej miery generalizácie a formálnosti svojho obsahu, ponúka publikácia vo vzťahu k jednotlivých zásadám vymedzenie presných kontúr tejto zásady tak v európskom, ako i v slovenskom práve (v rozsahu a miere, v ktorom sa jednotlivé zásady v týchto dvoch normatívnych svetoch prejavujú a v konečnom dôsledku i prelínajú) tak, aby bola minimalizovaná miera abstrakcie tohto pojmu a naopak posilnené postavenie týchto zásad ako reálne aplikovateľného sprievodcu tvorby a interpretácie objektívneho i subjektívneho práva s rešpektovaním sociálnych prvkov práva.

Vzhľadom na komplexnosť spoločenských javov a hĺbku prieniku všeobecných princípov do jednotlivých subodvetví súkromného práva pristúpil autorský kolektív pri spracúvaní problematiky k inovatívnejmu pohľadu, ktorého dôsledkom je opustenie parciálneho skúmania jednotlivých inštitútov a oddelenosť ich uplatňovania v jednotlivých štádiách normotvorby a aplikačného procesu a, naopak, preferencia pohľadu vybudovaného na koherentnosti, komplexnosti a syntetizujúcej povahe súkromného práva ako celku.

Za autorský kolektív

Katarína Gešková a Marianna Novotná

¹ Pozri bližšie *Study Group on Social Justice in European Private Law*, Social Justice in European Contract Law: a Manifesto. In: *Hesselink, M. (ed.)*. The Politics of a European Civil Code. The Hague: Kluwer Law International, 2006, s. 171 a nasl.

ÚVOD

Všeobecne o zásadách európskeho práva

Všeobecné princípy európskeho práva boli (ako určité všeobecné vyjadrenia právnej myšlienky, ktorej vysvetľujúca a regulujúca schopnosť možno vzťahnúť na široký okruh právnych javov²), veľmi dlho považované za súčasť nepísaného práva a rozvíjané boli v rámci rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ (predtým Európsky súdny dvor). Právnym základom pre ich formovanie v rámci rozhodovacej činnosti je ustanovenie čl. 19 ods. 1 ZEÚ, v súlade s ktorým SD EÚ zabezpečuje pri výklade a uplatňovaní Zmlúv dodržiavanie práva.³ Termín „právo“ je v uvedenej formulácii čl. 19 ods. 1 ZEÚ chápaný extenzívne a neobmedzuje sa iba na čistý pozitivistický koncept práva. Naopak zahŕňa okrem primárneho a sekundárneho európskeho práva i kategóriu „všeobecných princípov“, ktoré stoja niekde medzi primárnym a sekundárnym právom, a to aj vtedy, ak podľa slov SD EÚ majú konštitucionálny⁴ význam.⁵

² Pozri *Večeřa, M., Machalová, T., Polčák, R.* Právní principy v systému evropského a českého práva. In: *Hurdík, J., Fiala, J., Selucká, M. (eds.)*. Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 60.

³ *Reich, N.* General Principles of EU Civil Law. Cambridge: Intersentia, 2014, s. 2.

⁴ Bližšie pozri *Collins, H.* The European Economic Constitution and the Constitutional Dimension of Private Law. In: *European Review of Contract Law*, 2009, č. 2, s. 71 a nasl.

⁵ *Lenaerts, K., Gutiérrez-Fons, J. A.* The constitutional allocation of powers and general principles of EU law. In: *Common Market Law Review*, Issue 6, 2010, s. 1647.

Predmetom analytického ekonomicko-právneho skúmania^{6,7} autorského kolektívu však nebol celý diapazón princípov,⁸ ale len vybraný výsek všeobecných princípov európskeho práva, nachádzajúcich svoje uplatnenie a rozvíjaných v rámci súkromnoprávných (horizontálnych) vzťahov predovšetkým v oblasti civilného, obchodného a pracovného práva, ako aj civilného procesu.

Autori na tomto mieste poznamenávajú, že pojmy „princíp“ a „zá sada“ považujú v tejto práci za synonymá. Možno súhlasí s názorom,⁹ že toto diferencovanie je prekonané, hoci v minulosti sa pojmy princíp a zá sada rozlišovali. Vzťahom princípov a zásad sa zaoberal Gá briš,¹⁰ ktorý uvádza: „*Niektorí nemeckí teoretici, podobne ako to robia aj slovenskí zástancovia rozdielu medzi princípom a zásadou, tvrdia, že zásada, Grundsatz, je normou (či už v našom širšom alebo užšom zmysle právnej normy), ktorá pripúšťa výnimky (napr. zásada verejnosti platí, pokiaľ verejnosť nie je vylúčená). Z tohto pohľadu teda akoby šlo o nižšiu úroveň zovšeobec-*

⁶ K ekonomickým konotáciám problematiky pozri Gómez, F. European Contract Law and Economic Welfare: A View from Law and Economics In: Grundmann, S. (ed.). Constitutional Values and European Contract Law. The Hague: Kluwer Law International, 2008, s. 215 a nasl.; Gómez, F. The Harmonization of Contract Law through European Rules: a Law and Economics Perspective. In: European Review of Contract Law, 2008, č. 2, s. 97 a nasl. ; Gómez, F. Some Law and Economics of Harmonizing European Private Law. In: Hartkamp, A. S. et al. Towards a European Civil Code. Fourth Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2010, s. 401 a nasl.; Gómez, F., Ganuza, J. J. Economic Underpinnings of European Private Law Harmonization. In: Schulte, R., Schulte-Nölke, H. (ed.). European Private Law – Current Status and Perspectives. München: Sellier, 2011, s. 27 a nasl.; Gómez, F., Ganuza, J. J. An Economic Analysis of Harmonization Regimes: Full Harmonization, Minimum Harmonization or Optional Instrument? In: European Review of Contract Law, 2011, č. 2, s. 295 a nasl.; Gómez, F., Ganuza, J. J. The Economics of Private Law Harmonised Law-making: Mechanisms, Modes and Standards. In: Brownsword, R. et al. The Foundations of European Private Law. Oxford: Hart, 2011, s. 115 a nasl.

⁷ Ekonomické aspekty parciálne vo vzťahu k tvorbe európskeho súkromného práva: Ott, C., Schäfer, H. B. Die Vereinheitlichung des europäischen Vertragsrechts – Ökonomische Notwendigkeit oder akademisches Interesse. In: Ott, C., Schäfer, H. B. (Hrsg.). Vereinheitlichung und Diversität des Zivilrechts in transnationalen Wirtschaftsräumen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002, s. 203 a nasl.

⁸ K princípom konštitucionálnej a administratívnej povahy pozri bližšie Tridimas, T. The General Principles of EU Law. Oxford: OUP Oxford, 2006.

⁹ Ficová, S., Števíček, M. Občianske súdne konanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 49.

¹⁰ <https://comenius.flaw.uniba.sk/index.php/kategorie/pravne-dejiny-filozofia/55-principy-a-alebo-zasady>.

nenia, než predstavuje princíp, ale zároveň o vyššiu abstrakciu v porovnaní s bežnými pravidlami (právnymi normami v užšom zmysle). Zásada je teda akoby nižším druhom princípu, alebo vyšším, všeobecnejším druhom pravidla, pričom obe tieto možné vysvetlenia spája to, že ‚zásady‘ pripúšťajú (inherentne obsahujú) výnimky. “ Toto rozlišovanie je skôr samoúčelné a nemá praktický význam. Autori považujú princípy/zásady analyzované v tejto publikácii za rovnocenné. Pripúšťajú, že princípy majú vlastné vnútorné usporiadanie, vlastnú systematiku v európskom súkromnom práve a podľa tohto autori aj rozčlenili túto monografiu. Nemožno však pripustiť nadradenosť alebo väčšiu relevanciu niektorému z týchto princíпов voči iným. Aj preto sa autori priklonili k používaniu pojmov princíp/zásada synonymicky.

Európske právo tvorí v každom členskom štáte integrálnu súčasť súboru právnych noriem aplikovateľných v tom-ktorom členskom štáte, napriek tomu nesplyva s právom členských štátov a spravuje sa vlastnými zásadami,¹¹ ktoré však majú výrazný vplyv na vnútroštátnu rozhodovaciu súdnu prax, rovnako ako vnútroštátnu normotvorbu. Vzájomný vzťah týchto dvoch normatívnych konštruktov európskeho práva a vnútroštátneho práva členských štátov sa spravuje predovšetkým zásadami priameho a nepriameho účinku európskeho práva, zásadou prednosti európskeho práva a inými,¹² ktoré umožňujú efektívne uplatňovanie európskeho práva na území členských štátov EÚ.¹³

Na druhej strane je tu súbor všeobecných zásad, pri ktorých možno z hľadiska ich obsahu a primárneho pôvodu konštatovať, že súčasťou európskeho práva sa stali tým, že ich do európskeho práva prevzal SD EÚ ako pôvodne súkromnoprávne koncepty, akceptované vnútroštátnymi poriadkami a tvoriace tzv. *common core* súkromného práva členských

¹¹ Pozri rozhodnutie SD EÚ vo veci 106/77 *Simmenthal II*. Dostupné na <http://eurlex.europa.eu/>. K dopadu európskeho práva na národné právne poriadky pozri napr. *Christensen, J. G.* EU Legislation and National Regulation: Uncertain Steps Towards a European Public Policy. In: *Public Administration*, Vol. 88, No. 1. 2010, s. 3 – 17.

¹² Od rozhodnutia SD EÚ vo veci C-382/98P *Laboratoires Pharmaceutiques Bergaderm vs. Komisija* sa už nerozlišuje v tejto súvislosti medzi legislatívnymi a nelegislatívnymi aktmi.

¹³ Medzi všeobecné zásady nepatria všeobecné princípy Zmlúv, keďže tie síce tvoria isté nepísané právo, ale je možné ich vyvodiť priamo z európskeho práva (Zmlúv), čím sa od všeobecných zásad európskeho práva líšia.

štátov. Ide o tie právne princípy, ktoré sú prirodzeným spoločným menovateľom množstva právnych systémov, najmä tiež právnej kultúry (kontinentálnej právnej kultúry), pričom koncentrovane vyjadrujú normatívne východiská a hodnotové základy EÚ a predovšetkým jej únieového práva.¹⁴ Patria medzi ne najmä zásada sociálnej spravodlivosti,¹⁵ dodržiavania dobrých mravov,¹⁶ zásada proporcionality,¹⁷ zásady vyplňujúce medzery v práve,¹⁸ zásada zákazu zneužitia práva a pod.

Tak prijímanie nových predpisov v odvetví občianskeho,¹⁹ obchodného a pracovného práva rovnako ako interpretácia už existujúcich predpisov

¹⁴ Večeřa, M., Machalová, T, Polčák, R. Právní princípy v systému evropského a českého práva. In: Hurdík, J., Fiala, J., Selucká, M. (eds.). Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 60.

¹⁵ Pozri rozhodnutie SD EÚ vo veci 7/75 *pán a pani F. vs. Belgicko*.

¹⁶ Rozhodnutie SD EÚ vo veci 14/68 *Wilhelm*.

¹⁷ Rozhodnutie SD EÚ vo veci 40/72 *Schroder*.

¹⁸ Pozri rozhodnutie SD EÚ vo veci 4-13/59 *Mannesmann*.

¹⁹ K snahám o europeizáciu civilného (najmä zmluvného) práva v rámci európskeho *soft law* a *hard law* pozri bližšie: *Alpa*, G. Harmonisation of and Codification in European Contract Law. In: *Vogenauer, S., Weatherhill, S. (eds.)*. The Harmonisation of European Contract Law. Implications for European Private Laws, Business and Legal Practice. Oxford: Hart, 2006, s. 149 a nasl.; *Artz, M.* Die „vollständige Harmonisierung“ des Europäischen Verbraucherprivatrechts. In: *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2009, č. 4, s. 171 a nasl.; *Augenhöfer, S.* A European Civil Law – for Whom and What Should it Include? Reflections on the Scope of Application of a Future European Legal Instrument. In: *European Review of Contract Law*, 2010, č. 2, s. 195 a nasl.; *Basedow, J.* Ein optionales europäisches Vertragsgesetz – opt-in, opt-out, wozu überhaupt? In: *Zeitschrift für europäisches Privatrecht*, 2004, č. 1, s. 1 a nasl.; *Basedow, J.* European Contract Law – the Case for a Growing Optional Instrument. In: *Schulze, R., Stuyck, J. (ed.)*. Towards a European Contract Law. München, Sellier: 2011, s. 169 a nasl.; *Caniwet, G., Muir-Watt, H.* Européanisation du droit privé et justice sociale. In: *Zeitschrift für europäisches Privatrecht*, 2005, č. 3, s. 517 a nasl.; *Collins, H.* The European Civil Code. The Way Forward. Cambridge University Press, 2008. *Collins, H.* The European Economic Constitution and the Constitutional Dimension of Private Law. In: *European Review of Contract Law*, 2009, č. 2, s. 71 a nasl.; *Eidenmüller, H., Faust, F., Jansen, N., Wagner, G., Zimmermann, R.* Towards a revision of the consumer *acquis*. In: *Common Market Law Review*, 2011, č. 4, s. 1077 a nasl.; *Fauvarque Cosson, B.* A Step Further in a Long and Incremental Process: the Feasibility Study of the Expert Group on European Contract Law. In: *Schulze, R., Stuyck, J. (ed.)*. Towards a European Contract Law. München: Sellier, 2011, s. 173 a nasl.; *Gebauer, M.* Europäisches Vertragsrecht als Option – der Anwendungsbereich, die Wahl und die Lücken des Optionalen Instruments. In: *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2011, č. 5, s. 227 a nasl.; *Hartkamp, A. S. et al.* Towards a European Civil Code. Fourth Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2010, s. 55 a nasl.; *Jurčová, M., Novotná, M.* Zelená kniha Komisie a európske zmluvné

týchto právnych odvetví je v súčasnosti realizovaná najmä v nadväznosti na právo EÚ (ide najmä o implementáciu smerníc EÚ) alebo reaguje na spoločenskú potrebu regulácie niektorých vzťahov (spotrebiteľské vzťahy nad rámec úpravy práva EÚ, nájomné vzťahy, poisťovnícke vzťahy). Vplyv EÚ na kreovanie novej, príp. revíziu existujúcej súkromnoprávnej legislatívy je v mnohom pozitívny. Z hľadiska súkromného práva sa tak darí do predpisov občianskeho, ale aj obchodného a pracovného práva inkorporovať normy, ktoré sledujú zvýraznenie spoločenskej zodpovednosti subjektov súkromnoprávnych vzťahov a prispievajú k zdôrazneniu sociálnej funkcie súkromného práva.

Napriek tomu, že niektoré zásady európskeho práva sú predmetom protichodných názorov alebo aspoň diskusií pokiaľ ide o ich pôvod, rozsah a exaktný právny základ a povahu,²⁰ nie je vo vzťahu k nim v plnom

právo, perspektívy voliteľného nástroja zmluvného práva ako 28. právneho poriadku v EÚ (časť I). In: *Justičná revue*, 2011, č. 4, s. 595 a nasl.; *Jurčová, M., Novotná, M.* Zelená kniha Komisie a európske zmluvné právo, perspektívy voliteľného nástroja zmluvného práva ako 28. právneho poriadku v EÚ (časť II). In: *Justičná revue*, 2011, č. 5, s. 778 a nasl.; *Klauer, I.* Die Europäisierung des Privatrechts: Der EuGH als Zivilrichter. Baden-Baden: Nomos, 1998; *Lando, O.* On a European Contract Law for Consumers and Businesses – Future Perspectives. In: *Towards a European Contract Law*. München: Sellier, 2011, s. 203 a nasl.; *Lando, O.* Optional or Mandatory Europeanisation of Contract Law. In: *European Review of Private Law*, 2000, č. 1, s. 59 a nasl.; *Lehmann, M.* Auf dem Weg zu einem europäischen Vertragsrecht: Die „Feasibility Study“ der Expert Group on European Contract Law. In: *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2011, č. 5, s. 218 a nasl.; *Lurjer, B.* Grundfragen der Vereinheitlichung des Vertragsrechts in der Europäischen Union. Wien: Springer, 2002; *Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group)* Principles of the Existing EC Contract Law – Contract I. Pre-contractual Obligations, Conclusion of Contract, Unfair Terms. München: Sellier, 2007; *Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group)* Principles of the Existing EC Contract Law – Contract II. General Provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services. München: Sellier, 2009; *Schulte-Nölke, H.* Scope and Function of the Optional Instrument on European Contract Law. In: *Schulze, R., Stuyck, J. (ed.)*. Towards a European Contract Law. München: Sellier, 2011, s. 35 a nasl.; *Twigg-Flesner, C.* The Europeanisation of Contract Law. London: Routledge-Cavendish, 2008; *Van Hoecke, M.* The Harmonisation of Private Law in Europe: Some Misunderstandings. In: *Hoecke, M. van, Ost, F. (eds.)*. The Harmonisation of European Private Law. Oxford: Hart, 2000, s. 1 a nasl.

²⁰ Diskurz o koncepte zásad európskeho súkromného práva nie je rozvinutý do takej miery ako diskurz, týkajúci sa konštitucionálnych a administratívnych zásad európskeho práva, pričom dôvod môže byť predovšetkým historický. Pôvodne sa EÚ orientovala predovšetkým na úpravu tzv. vertikálnych vzťahov medzi občanmi a členskými štátmi, dopadom slobôd EÚ a iných normatívnych aktov na tieto subjekty, ako aj konštituci-

rozsahu možné pristupovať separovane. Zásady európskeho práva koexistujú, ovplyvňujú sa a kooperujú vo vzájomných vzťahoch, v dôsledku čoho nie je niekedy možné vymedziť presnú deliacu líniu medzi niektorými z nich. Niektoré z nich však vznikli až *ex post* a sú abstrahované zo súčasnej európskej legislatívy alebo judikatúry, existencia niektorých sa naopak prezumuje *ex ante*. Nie nevýznamnú úlohu vo vzťahu k identifikovaniu zásad súkromného práva Európskej únie má samotné vnútroštátne právo jednotlivých členských štátov – ide najmä o zásady spoločné členským štátom ako určitý „*common core*“ ich právneho prostredia, prípadne dokonca ich spoločné ústavné tradície, niektoré zásady dokonca vyplývajú zo všeobecných právnych zásad medzinárodného práva.

Východiskom pre výber spracovaných zásad bolo predovšetkým kritérium koherentnosti smerovania slovenského súkromného práva (nielen) smerom k stabilizácii a konsolidácii sociálnej funkcie, príp. k vytvoreniu mechanizmov jej fungovania tam, kde doteraz absentovala. V tomto kontexte ide tak o zásady, ktoré v pomere európske právo – slovenské právo nevytvárajú výraznejšie trecie plochy, keďže sú v súlade s „tradičnými“ zásadami²¹ zažitými pre slovenské súkromné právo (napr. zákaz zneužitia práva), ale i o zásady, ktoré sú naopak v určitom konflikte s týmto „tradičným“ ponímaním zásad (napr. zákaz diskriminácie v zmluvných vzťahoch, ochrana slabšej strany zmluvného vzťahu²² a pod.). Práve v rámci tejto druhej kategórie zásad je nevyhnutné správne vyvažovanie (*balancing*)²³ zásad a hodnôt nimi reprezentovaných (autonómia vôle, rovnosť subjektov) v procese tvorby a aplikácie práva.

Systém zásad európskeho súkromného práva

V predkladanej monografii autori zásady rozdelili do štyroch základných podkapitol. Možno povedať, že všeobecné zásady tvorby práva EÚ

onálnymi otázkami rozdelenia právomocí v rámci EÚ. *Tridimas, T.* The General Principles of EU Law. Oxford: OUP Oxford, 2006, s. 5.

²¹ Bližšie pozri *Hurdík, J.* Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti. Praha: C. H. Beck, 2007.

²² Pozri bližšie *Rösler, H.* Protection of the Weaker Party in European Contract Law: Standardized and Individual Inferiority in Multi-level Private Law. In: *European Review of Private Law*, 2010, č. 4, s. 729 a nasl.

²³ K zásade vyvažovania ako všeobecnému princípu pozri *Reich, N.* General Principles of EU Civil Law. Cambridge: Intersentia, 2014, s. 131 a nasl.

a všeobecné zásady aplikácie práva EÚ sú systémové zásady európskeho práva.

Je to tak preto, lebo sa netýkajú priamo postavenia jednotlivca, ale regulujú systém práva ako celok, ďalej vnútorné väzby v tomto systéme a jeho vzťah k jednotlivým právnym poriadkom členských štátov. Ide teda o základné pravidlá upravujúce postavenie a aplikáciu európskeho práva. Pri ich aplikácii sa nerozlišuje, či ide o verejné a súkromné právo, pretože sú vlastné obidvom systémom práva. Ide o pravidlá, ktoré sú podobné práve pravidlám medzinárodného práva (napr. princíp prednosti práva EÚ je modifikáciou princípu prednosti medzinárodného práva). Ďalej možno spomenúť princíp subsidiarity, ktorý vznikol priamo v rámci práva EÚ.

Na druhej strane zásady v tretej a štvrtej kapitole sú už spojené s určitým právnym odvetvím, a to s civilným právom. Ich charakteristickou črtou je, že sú spojené s individuálnymi právami jednotlivcov a sú reflektované pri tvorbe práva, ako aj aplikácii práva v rôznych súkromnoprávných vzťahoch. Sú teda vyjadrené buď v konkrétnych zákonných ustanoveniach, alebo v judikatúre súdov, a to ako európskych, tak aj slovenských. Autori sa preto snažili upriamiť pozornosť aj na konkrétne zákonné vyjadrenie jednotlivých zásad, ako aj na judikatúru súdov, ktorá s výkladom prostredníctvom týchto zásad pracuje.

1 VŠEOBECNÉ ZÁSADY TVORBY PRÁVA EÚ

1.1 ZÁSADA PRENESENIA PRÁVOMOCÍ

Úvod

V súlade s čl. 5 ods. 1 ZFÚ sa vymedzenie právomocí Únie spravuje zásadou prenesenia právomocí (*principle of conferral, principe d'attribution, Grundsatz der begrenzten Einzelermächtigung*), ktorá tvorí základný prvok inštitucionálnej rovnováhy medzi EÚ a členskými štátmi. Podľa zásady prenesenia právomocí koná Únia len v medziach právomocí, ktoré na ňu preniesli členské štáty v Zmluvách na dosiahnutie cieľov v nich vymedzených a v súlade s podmienkami a postupmi v týchto Zmluvách stanovenými.²⁴ Právomoci, ktoré na Úniu neboli v Zmluvách prenesené, zostávajú právomocami členských štátov,²⁵ t. j. právomoc štátu je východiskovým pravidlom a právomoc Únie nadstavbou,²⁶ ktorá sa uplatní vtedy, ak prenesenie právomoci na Úniu vyplýva explicitne alebo implicitne zo Zmlúv.

Vykonávanie právomocí Únie sa na základe čl. 5 ods. 1 ZFÚ spravuje zásadou subsidiarity a proporcionality, pričom s týmito zásadami a ich uplatňovaním je úzko prepojená i problematika zneužitia právomocí orgánmi Únie.²⁷ Zároveň zo zásady inštitucionálnej rovnováhy vyplýva, že inštitúcie EÚ majú konať v súlade s právomocami, ktoré im boli zverené na základe Zmlúv, v súlade s rozdelením právomocí, pričom tieto inštitúcie vykonávajú svoje právomoci s ohľadom na právomoci ostatných inštitúcií. Jednotlivé orgány nemôžu svojvoľne odoberať ostatným orgánom právomoci a oprávnenia, ktoré im boli zverené Zmluvami a nemôžu za-

²⁴ Tlamycha, J. Fenomén komitologie v legislatívnom procese EU. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012, s. 116.

²⁵ Článok 5 ods. 2 ZEÚ.

²⁶ Porovnaj *Dehousse, R.* Delegation of Powers in the European Union: The Need for a Multi-Principals Model. In: *West European Politics*, 31, Nr. 4, 2008, s. 793 – 794.

²⁷ Pozri rozhodnutie Súdneho dvora z 12. novembra 1996 *Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska vs. Rada Európskej únie* vo veci C-84/94, bod 69 a rozhodnutie Súdneho dvora z 13. júla 1995 *EP vs. Komisia ES* vo veci C-156/93, bod 31.

sahovať do právomocí inej inštitúcie.²⁸ Zabezpečiť dodržiavanie tejto zásady je v kompetencii Súdneho dvora EÚ.²⁹

Rozhodovacia prax definuje zneužitie právomoci ako prijatie opatrenia s výlučným alebo rozhodujúcim účelom dosiahnutia iných cieľov ako uvedených, alebo obídienie osobitného postupu stanoveného v Zmluve (rozhodnutie Súdneho dvora z 12. novembra 1996 Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska vs. Rada Európskej únie vo veci C-84/94).

Rešpektovanie inštitucionálnej rovnováhy znamená, že každý orgán musí vykonávať svoje právomoci s náležitým ohľadom na právomoci iných orgánov. Rešpektovanie tejto rovnováhy zároveň vyžaduje, aby bola k dispozícii možnosť sankcionovania každého porušenia tohto pravidla (rozhodnutie Súdneho dvora z 22. mája 1990 EP vs. Rada ES vo veci C-70/88 rovnako rozhodnutie Súdneho dvora z 13. júla 1995 EP vs. Komisia ES vo veci C-156/93).

Vo vzťahu k súkromnoprávnym odvetviam regulácie zastrešovaných EÚ (rovnako ako vo vzťahu k iným oblastiam pod gesciou EÚ) znamená naplnenie zásady prenesenia právomocí, vymedzenie mantinelov, v ktorých konkrétnych oblastiach súkromného práva môže Únia konať a kam siahajú právomoci normotvorcu Únie v oblasti regulácie súkromnoprávných vzťahov.³⁰

Kategorizácia právomocí vzhľadom na kritérium ich rozdelenia medzi členské štáty a Úniu

Kategorizáciu jednotlivých právomocí vzhľadom na kritérium ich rozdelenia medzi členské štáty a Úniu tvoria právomoci:

²⁸ Pozri rozhodnutie Súdneho dvora z 22. mája 1990 EP vs. Rada ES vo veci C-70/88, bod 22 a rozhodnutie Súdneho dvora z 10. júla 1986 Wybót vs. Faure a iní vo veci 149/85, bod 23.

²⁹ Dynamika vzťahov a rozdelenia právomocí medzi hlavnými orgánmi EÚ (Európsky parlament, Rada EÚ a Európska komisia) sa v priebehu historického vývoja fungovania EÚ s prijímaním nových Zmlúv výrazne vyvíjala a menila.

³⁰ Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol. Európske súkromné právo. Bratislava: Euroiris, 2012, s. 152.

- a) výlučné,
- b) zdieľané (členské štáty ich vykonávajú v rozsahu, v akom ich nevykonala EÚ),
- c) podporné, koordinačné a doplnkové.

Medzi výlučné právomoci patria podľa ZFEÚ:

- a) colná únia,
- b) ustanovenie pravidiel hospodárskej súťaže potrebných na fungovanie vnútorného trhu,
- c) menová politika pre členské štáty, ktorých menou je euro,
- d) ochrana morských biologických zdrojov v rámci spoločnej politiky rybného hospodárstva a
- e) spoločná obchodná politika.

Únia má tiež výlučnú právomoc uzavrieť medzinárodnú dohodu, ak je jej uzavretie ustanovené v legislatívnom akte Únie alebo ak je jej uzavretie potrebné na to, aby Únia mohla vykonávať svoju vnútornú právomoc, alebo ak môžu byť uzavretím tejto zmluvy dotknuté spoločné pravidlá alebo pozmenený rozsah ich pôsobnosti.

Ak Zmluva prenesú na Úniu výlučnú právomoc v určitej oblasti, len Únia môže vykonávať legislatívnu činnosť a prijímať právne záväzné akty, pričom členské štáty tak môžu urobiť len vtedy, ak ich na to splnomocní Únia alebo na vykonanie aktov Únie.

Spoločné právomoci Únie a členských štátov³¹ sa uplatňujú v týchto hlavných oblastiach:

- a) vnútorný trh,
- b) sociálna politika, pokiaľ ide o aspekty vymedzené v ZFEÚ,
- c) hospodárska, sociálna a územná súdržnosť,
- d) poľnohospodárstvo a rybné hospodárstvo s výnimkou ochrany morských biologických zdrojov,
- e) životné prostredie,
- f) ochrana spotrebiteľa,
- g) doprava,
- h) transeurópske siete,
- i) energetika,

³¹ K možnostiam formovania európskeho zmluvného práva pozri *Weatherhill, S. Reflections on the EC's Competence to Develop a "European Contract Law"*. In: *European Review of Private Law*, 2005, č. 3, s. 405 a nasl.

- j) priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti,
- k) spoločné otázky bezpečnosti v záležitostiach verejného zdravia, pokiaľ ide o aspekty vymedzené v ZFEÚ.

Ak zmluvy prenesú na Úniu v určitej oblasti právomoc, ktorú vykonáva spoločne s členskými štátmi, Únia a členské štáty môžu v tejto oblasti vykonávať legislatívnu činnosť a prijímať právne záväzné akty. Členské štáty vykonávajú svoju právomoc v rozsahu, v akom Únia svoju právomoc nevykonala a znova svoju právomoc vykonávajú v rozsahu, v akom sa Únia rozhodla prestať vykonávať predmetnú právomoc.

Poslednou kategóriou právomocí sú činnosti na podporu, koordináciu alebo doplnenie činnosti členských štátov na európskej úrovni, ktoré možno identifikovať v súlade so ZFEÚ v týchto oblastiach:

- a) ochrana a zlepšovanie zdravia ľudí,
- b) priemysel,
- c) kultúra,
- d) cestovný ruch,
- e) vzdelávanie, odborné vzdelávanie, mládež a šport,
- f) civilná ochrana a
- g) administratívna spolupráca.

Zásada prenesenia právomocí v procese normotvorby

Naplnením zásady zverených právomocí v procese prijímania právnych aktov Únie je voľba právneho základu (relevantného ustanovenia únievého práva, na základe ktorého je právny akt prijatý) pre takto prijímané právne akty. Voľba právneho základu musí byť založená na objektívnych základoch a nesmie byť závislá od diskrečnej právomoci určitého orgánu, kedy by tieto orgány boli oprávnené samostatne na základe svojho vlastného uváženia posúdiť a rozhodnúť, že určitý právny akt prijímú.³² Zároveň platí, že absencia právneho základu nemôže byť nahradená iným zdôvodnením prijatia právneho aktu.³³ V zásade možno pripustiť i dvojaký právny základ, a to v prípade, ak právomoc orgánu Únie vyplýva zá-

³² Rozhodnutie Súdneho dvora z 26. marca 1987 Komisia ES vs. Rada ES vo veci 45/86, bod 11; rozhodnutie Súdneho dvora z 11. júna 1991 Komisia ES vs. Rada ES vo veci C-300/89, bod 10 a iné.

³³ Rozhodnutie Súdneho dvora zo 4. apríla 2000 Komisia ES vs. Rada ES vo veci C-269/97, bod 44.

roveň z dvoch ustanovení Zmlúv, príp. ak môže byť táto právomoc založená na základe čl. 352 ZFEÚ.³⁴

Treba zdôrazniť, že v rámci systému právomocí Spoločenstva nemôže voľba právneho základu právneho aktu závisieť len od názoru inštitúcie na určený cieľ, ale musí byť založená aj na objektívnych skutočnostiach, ktoré môže súd preskúmať (rozhodnutie Súdneho dvora z 26. marca 1987 Komisia ES vs. Rada ES vo veci 45/86).

Je potrebné zdôrazniť, že v kontexte usporiadania právomocí Spoločenstva nemôže voľba právneho základu právneho aktu závisieť iba od presvedčenia inštitúcie na určený cieľ, ale musí byť založená na objektívnych faktoroch, ktoré sú súdne preskúmateľné. Tieto skutočnosti zahŕňajú predovšetkým účel a obsah právneho aktu (rozhodnutie Súdneho dvora z 11. júna 1991 Komisia ES vs. Rada ES vo veci C-300/89).

Skutočnosť, že orgán má záujem participovať intenzívnejšie pri prijímaní predmetného právneho aktu, činnosti uskutočnené v inom ohľade vo sfére pôsobnosti pokrytej predmetným právnym aktom, ako aj okolnosti, za ktorých došlo k prijatiu aktu, sú irelevantné (rozhodnutie Súdneho dvora zo 4. apríla 2000 Komisia ES vs. Rada ES vo veci C-269/97, bod 44).

1.2 ZÁSADA SUBSIDIARITY

Pôvod a význam

Subsidiarita v najvšeobecnejšom ponímaní znamená preferenciu riešenia problému na špecifickejšej úrovni (tzv. subsystém), t. j. na úrovni, kde vzniká, oproti riešeniu prostredníctvom úrovne nadradenej.³⁵ V sociálno-filozofickom a právno-politickom diskurze sa udomácnila ako samostatná a osobitne významná zásada spravodlivého usporiadania spoločenských záležitostí v multiúrovňovej realite prostredníctvom sociálnej náuky katolíckej cirkvi, špecificky vyjadrenej v pápežskej encyklike *Quadragesimo anno*:

³⁴ Pozri bližšie *Simon, D.* Komunitárny právni rád. Praha: Aspi, 2008, s. 332.

³⁵ V tomto duchu napr. *Procházka, R.* Subsidiarita – kompetenčný princíp alebo princíp vecnej opodstatnenosti? In: Prístup k spravodlivosti – Bariéry a východiská 5: Princíp subsidiarity v rozhodovaní súdov. Poniky: CEPA, 2005, s. 2.

„[A]k je nepovolené odobrať jednotlivcom to, čo môžu vykonávať vlastnými silami a vlastným úsilím, a prideliť to spoločstvu, tak je nespravodlivé preniesť na väčšiu a vyššiu spoločnosť to, čo môžu vykonávať menšie a nižšie spoločnosti. A práve v tomto spočíva veľká ujma a zároveň rozvrat správneho usporiadania spoločnosti. Prirodzenou náplňou akéhokoľvek zásahu samotnej spoločnosti je totiž pomôcť subsidiárnym spôsobom údom spoločenského organizmu, a nie zničiť ich a pohltiť.“³⁶

V tomto zmysle je zásada subsidiarity základným pravidlom rozdelenia právomoci pri uskutočňovaní spoločného dobra, teda kompetenčným pravidlom s rôznymi variáciami svojej realizácie.³⁷ Pojem subsidiarity v sebe zahŕňa pozitívny i negatívny aspekt. Subsidiarita v pozitívnom význame ako konkrétne kompetenčné pravidlo znamená, že príslušnou na uskutočnenie zásahu bude tá autorita, ktorá má najlepšie predpoklady pre efektívne dosiahnutie cieľa,³⁸ no širšie zahŕňa aj poskytovanie ekonomickej, inštitucionálnej či legislatívnej pomoci menším spoločenským subjektom³⁹ touto väčšou autoritou, ktorá je schopná ju efektívne zabezpečiť, hoci samotné rozhodovanie (zásah) sa deje na nižšej úrovni. Na druhej strane, v negatívnom význame subsidiarita znamená povinnosť nadradenej autority zdržať sa zásahu v tej oblasti, kde je zásah efektívne spôsobilá realizovať nižšia zložka (spoločenská, regulatívna, rozhodovacia), a teda nemala by obmedzovať životný priestor týchto nižších zložiek.⁴⁰ V systematickom členení súkromnoprávných zásad možno zásadu subsidiarity zaradiť medzi tzv. štrukturálne zásady, t. j. také, ktoré vyjadrujú všeobecné vlastnosti techniky právnej regulácie.⁴¹

³⁶ Pius XI. *Quadragesimo anno* [...] o obnovení spoločenského poriadku podľa evanjelia pri príležitosti štyridsiateho výročia encykliky *Rerum novarum* (15. mája 1931), ods. 80. Cit. podľa Dokumenty sociálnej náuky Cirkvi. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2007, s. 81.

³⁷ Pozri Kropaj, M. Právnofilozofické východiská práva duševného vlastníctva. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2013, s. 126.

³⁸ Procházka, R. Subsidiarita – kompetenčný princíp alebo princíp vecnej opodstatnenosti? In: Prístup k spravodlivosti – Bariéry a východiská 5: Princíp subsidiarity v rozhodovaní súdov. Poniky: CEPA, 2005, s. 2.

³⁹ Kropaj, M. Právnofilozofické východiská práva duševného vlastníctva. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2013, s. 126.

⁴⁰ Por. id.

⁴¹ Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 77.

Z hľadiska zamerania tejto publikácie a možností posudzovania súvisiacej právnej otázky pred príslušným súdom nachádza zásada subsidiarity uplatnenie v troch smeroch, a to ako:

- kompetenčný vzťah medzi úrovňami normotvorby (najmä vo vzťahu právo EÚ – právo členského štátu);
- kompetenčný vzťah v rozhodovacej činnosti súdnych orgánov;
- pravidlo pre štruktúru regulácie vzťahov počínajúc zmluvnými vzťahmi.

Treba mať zároveň na zreteli, že subsidiarita je na prvom mieste chápaná ako filozoficko-politické nastavenie spoločenského usporiadania, ktoré možno chápať ako spravodlivé a rozumné, avšak otázka, či takto príslušná spoločnosť aj nastavená bude, závisí najmä od toho, do akej miery si toto nastavenie osvojí príslušný normotvorca v konkrétnych aktoch. Keďže v práve EÚ si táto zásada svoje legislatívne vyjadrenie našla, možno ňou operovať na úrovni všeobecného princípu (aj súkromného práva). Ako hodnotí Jančo: „V európskom súkromnom práve je zásada proporcionality dôležitá najmä z hľadiska stanovenia optimálnej miery harmonizácie súkromného práva na európskej úrovni.“⁴²

Subsidiarita v práve EÚ

Zásada subsidiarity bola spojovaná s európskym integračným procesom už od 60. rokov minulého storočia,⁴³ avšak k jej formálnemu zakotveniu do práva EÚ došlo až Maastrichtskou zmluvou v súvislosti so vzrastajúcimi obavami z „plíživého“ rozširovania právomocí EÚ na úkor členských štátov.⁴⁴ Po zmenách, ktoré so sebou priniesla tzv. Lisabonská zmluva, v súčasnosti primárne právo EÚ počíta so zásadou subsidiarity ako jedným zo základných politických determinantov vytvárania „čoraz užšieho spojenectva medzi národmi Európy, v ktorom sa (...) prijímajú rozhod-

⁴² Jančo, in Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol. Európske súkromné právo. Bratislava: Euroiuris, 2012, s. 153.

⁴³ Bližšie Scheu, H. Ch. Princip subsidiarity v právu EU. In: Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, 2011, roč. 57, č. 1, s. 48.

⁴⁴ Id.; Je však tiež pravdou, že táto zásada bola implicitne obsiahnutá už v kompetenčnom ustanovení čl. 235 Zmluvy o Európskom spoločenstve a Jednotný európsky akt ju normoval odvetovo pre oblasť životného prostredia. Pozri Kaczorowska-Ireland, A. European Union Law. 4. vyd. London/New York: Routledge, 2016, s. 192.

nutia čo najbližšie k občanovi“.⁴⁵ Je však aj konkretizovaným určovateľom pre existenciu, no najmä pre použitie legislatívnej kompetencie medzi právom EÚ na jednej strane a právom členského štátu na druhej strane, pričom pre tento účel má aj legislatívnu definíciu v čl. 5 (3) ZEÚ:

„Podľa zásady subsidiarity koná Únia v oblastiach, ktoré nepatria do jej výlučnej právomoci, len v takom rozsahu a vtedy, ak ciele zamýšľané touto činnosťou nemôžu členské štáty uspokojivo dosiahnuť na ústrednej úrovni alebo na regionálnej a miestnej úrovni, ale z dôvodov rozsahu alebo účinkov navrhovanej činnosti ich možno lepšie dosiahnuť na úrovni Únie.“

Citované ustanovenie ďalej poukazuje aj na úlohu inštitúcií EÚ, ako aj národných parlamentov členských štátov túto zásadu uplatňovať, pričom osobitným protokolom je spôsob realizácie (a kontroly uplatňovania) tejto zásady aj reglementovaný.⁴⁶

V prípade, ak slovenský súd identifikuje potenciálny nedostatok aplikovaného právneho aktu EÚ z hľadiska neuplatnenia riadneho súladu s princípom subsidiarity, t. j. že legislatívna činnosť orgánu EÚ mohla byť prekročením jej kompetencie, tento súd nemôže v zmysle označeného protokolu sám iniciovať autoritatívne preskúmanie tejto okolnosti Súdnym dvorom EÚ postupom podľa článku 263 ZFEÚ (žaloba o preskúmanie zákonnosti legislatívneho aktu), pretože takúto kompetenciu má (okrem iných subjektov) najmä Slovenská republika sama, resp. aj konajúc v mene Národnej rady SR.⁴⁷ Ak by aj súd chcel dať príslušnému orgánu podnet na iniciovanie takéhoto konania, zrejme by to prakticky neprichádzalo do úvahy z dôvodu pomerne krátkej procesnej lehoty na iniciovanie takéhoto konania.⁴⁸

⁴⁵ Ods. 14 preambuly k ZEÚ.

⁴⁶ Pozri protokol č. 2 k ZEÚ a ZFEÚ o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality. Protokol je potrebné čítať aj v súvislosti s protokolom č. 1 o úlohe národných parlamentov v Európskej únii, keďže národným parlamentom priznáva osobitné právomoci v tejto oblasti.

⁴⁷ V zmysle čl. 8 protokolu č. 2 k zakladajúcim zmluvám o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality.

⁴⁸ T. j. do dvoch mesiacov od zverejnenia príslušného opatrenia, resp. odo dňa, keď sa o ňom subjekt oprávnený podať žalobu dozvedel. Dôvody nezákonnosti (a tým aj neaplikovateľnosť daného aktu) však môže ktorýkoľvek účastník iného konania pred SD EÚ namietaj aj po uplynutí tejto prepadnej lehoty. Por. čl. 263 ods. 6 a čl. 277 ZFEÚ.

Jediným praktickým postupom pre slovenský súd v takom prípade by bolo iniciovanie konania o prejudiciálnej otázke podľa čl. 267 ZFEÚ⁴⁹ [§ 162 ods. 1 písm. c) CSP], ktorého predmetom môže byť aj posudzovanie platnosti aktov práva EÚ, pričom elementom majúcim vplyv na platnosť príslušného aktu je aj dodržanie kompetenčného princípu subsidiarity. Doterajšia prax SD EÚ však celkovo nedáva veľkú nádej, že by čisto z dôvodu porušenia zásady subsidiarity bol nejaký akt vyhlásený za neplatný.⁵⁰

Ešte v období pred zmenami prijatými tzv. Lisabonskou zmluvou Súdny dvor vyjadril stanovisko k preskúmvaniu dodržania zásady subsidiarity v procedurálnej rovine, t. j. povinnosti zákonodarcu EÚ vysvetliť či vecne analyzovať dotknutý akt cez prizmu subsidiarity. Súd za dostatočný postup považoval, keď príslušný orgán v preambule dotknutého aktu vyjadril potrebu pre zásah na úniovej úrovni bez zásadného odôvodnenia či výslovnej zmienky o subsidiarite (rozhodnutie Súdneho dvora z 13. mája 1997 *Nemecko vs. Európsky parlament a Rada vo veci C-233/94*, body 26 – 28). Pokiaľ išlo o prieskum subsidiarity v materiálnej rovine, t. j. prieskum, či akt vecne skutočne vyžaduje zásah na úrovni EÚ, Súdny dvor ju síce uskutočňoval a uskutočňuje, avšak hĺbka takéhoto prieskumu je pomerne obmedzená.⁵¹ Napr. v prípade žaloby Spojeného kráľovstva o neplatnosť smernice 93/104/ES o niektorých aspektoch organizácie pracovného času žalobcovia, okrem iného, tvrdili, že Rada nedostatočne skúmala a nepreukázala, že zásah na nadnárodnej úrovni v oblasti pracovného času je nevyhnutný v zmysle zásady subsidiarity. Súdny dvor však pomerne stručne odôvodnil, že Rada má povinnosť prispieť k zvyšovaniu úrovne zdravia a bezpečnosti zamestnancov (hoci ide o primárnu zodpovednosť členských štátov), a aby sa zabezpečila takáto úroveň je nevyhnutná celoeurópska regulácia (rozhodnutie Súdneho dvora z 12. novembra 1996 *Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska vs. Rada vo veci C-84/94*, Zb. s. I-05755, body 47 a 55). Súd-

⁴⁹ *Kaczorowska-Ireland, A. European Union Law*. 4. vyd. London/New York: Routledge, 2016, s. 194.

⁵⁰ Por. napr. *Craig, P., De Búrca, G. EU Law: Text, Cases, and Materials*. 6. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 100; *Öberg, J. Subsidiarity as a Limit to the Exercise of EU Competences*. In: *Yearbook of European Law*, 2017, roč. 36, č. 1, s. 405 a 419.

⁵¹ *Pozri Craig, P., De Búrca, G. EU Law: Text, Cases, and Materials*. 6. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 100 a rozhodnutia cit. tam v pozn. 128.

ny dvor tu ďalej vyjadril, že pokiaľ ide o súdny prieskum takýchto podmienok, ak musí legislátor uskutočňovať rozhodnutia v sociálnej politike a musí vykonávať komplexné skúmanie, potom musí byť Rade ponechaná široká diskrečná právomoc. „Súdny prieskum výkonu tejto diskrečnej právomoci sa preto musí obmedziť na preskúmanie, či bola zaťažená zjavnou chybou alebo zneužitím právomoci, alebo či dotknutá inštitúcia preukázateľne prekročila hranice svojej diskrečnej právomoci.“⁵² Trocha širšie sa Súdny dvor vysporiadaval s problematikou porušenia zásady subsidiarity pri posudzovaní platnosti časti smernice 2002/46/ES o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa potravinových doplnkov, z ktorého tiež možno odvodiť, že akt bude za neplatný určený zrejme iba vo výnimočných situáciách (rozhodnutie Súdneho dvora z 12. júla 2005 Alliance for Natural Health v spojených veciach C-154/04 a C-155/04, Zb. s. I-06451):

„V oboch predložených veciach žalobcovia vo veci samej tvrdia, že tieto ustanovenia zasahujú neoprávneným spôsobom do právomoci členských štátov v citlivej zdravotnej, sociálnej a hospodárskej oblasti. Žalobcovia vo veci samej C154/04 dodávajú, že členské štáty sú schopné na svojom vlastnom trhu lepšie stanoviť požiadavky verejného zdravia, ktoré môžu byť prekážkou slobodného uvádzania na trh potravinových doplnkov na vnútroštátnom území.

V tejto súvislosti treba konštatovať, že zásada subsidiarity uvedená v článku 5 druhom pododseku ES stanovuje, že Spoločenstvo zasahuje do oblastí, ktoré nepatria do jeho výlučnej právomoci, len do tej miery, ktorá je nevyhnutná na dosiahnutie cieľov, ktoré nemôžu byť dostatočne dosiahnuté členskými štátmi, z dôvodu ich rozsahu, či účinku, ktorý možno lepšie dosiahnuť na úrovni Spoločenstva.

Protokol o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality, ktorý je prílohou Zmluvy, v odseku 3 upresňuje, že zásada subsidiarity nespochybňuje právomoci udelené Spoločenstvu touto zmluvou tak, ako sú interpretované Súdnyim dvorom.

Ako už rozhodol Súdny dvor, pokiaľ normotvorca Spoločenstva použije článok 95 ES, zásada subsidiarity sa použije do tej miery, do akej mu uveденé ustanovenie neposkytuje výlučnú právomoc upravovať hospodárske

⁵² Vec C-84/94, bod 58.

činnosti na vnútornom trhu, ale mu poskytuje len právomoc zlepšovať podmienky na jeho vytvorenie a fungovanie formou odstraňovania prekážok voľného pohybu tovarov a slobodného poskytovania služieb alebo odstraňovania prekážok hospodárskej súťaže [rozhodnutie *British American Tobacco (Investments) a Imperial Tobacco*, už citovaný, bod 179].

(...)

V tejto súvislosti treba uviesť, že zákaz vyplývajúci z týchto ustanovení uviesť na trh potravinové doplnky, ktoré nie sú v súlade so smernicou 2002/46, spojený s povinnosťou členských štátov podľa článku 15 druhého odseku písm. a) povoliť obchodovanie s potravinovými doplnkami, ktoré zodpovedajú smernici [pozri najmä rozhodnutie *British American Tobacco (Investments) a Imperial Tobacco*, už citovaný, bod 126], sleduje cieľ odstrániť prekážky spočívajúce v rozdieloch medzi vnútroštátnymi právnymi predpismi o vitamínoch, mineráloch a vitamínových alebo minerálnych látkach, ktoré sú povolené alebo zakázané pri výrobe potravinových doplnkov, pričom v súlade s článkom 95 ods. 3 ES je zabezpečená vysoká úroveň ochrany zdravia ľudí.

Prenechať členským štátom úpravu obchodovania s potravinovými doplnkami, ktoré nezodpovedajú smernici 2002/46, by znamenalo zachovanie rozdielneho vývoja vnútroštátnych právnych úprav, a teda prekážky v obchode medzi členskými štátmi a porušovanie hospodárskej súťaže v súvislosti s týmito výrobkami.

Z toho vyplýva, že ciele sledované článkom 3, článkom 4 ods. 1 a článkom 15 druhým odsekom písm. b) smernice 2002/46 nemôžu byť uspokojivo dosiahnuté iba rokovaním na úrovni členských štátov a vyžadujú realizáciu na úrovni Spoločenstva. Uvedený cieľ teda môže byť lepšie dosiahnutý na uvedenej poslednej menovanej úrovni.“

Keďže po prijatí tzv. Lisabonskej zmluvy sú zavedené pomerne rozsiahle možnosti a povinnosť vysporiadania sa s riadnym uplatnením zásady subsidiarity už v legislatívnej fáze a zároveň v mnohých ohľadoch je určenie kompetencií orgánov EÚ normované presnejšie, je na jednej strane potenciálne menej príležitostí na porušenie subsidiarity, no zároveň sa zvyšuje priestor na prípadný súdny prieskum materiálnych okolností zachovania subsidiarity (keďže relevantných „predlegislatívnych“ materiálov je k dispozícii viac).

Vo veci *Vodafone* (rozhodnutie Súdneho dvora z 8. júna 2010 *Vodafone* a iní vo veci C-58/08, Zb. s. I-04999) Súdny dvor opäť posudzoval platnosť aktu z pohľadu zásady subsidiarity, tentoraz v kontexte zavedenia stropu na poplatky za roamingové hovory, a to ako vo veľkoobchode, tak aj v maloobchode. Potvrdil svoje úvahy z predchádzajúceho obdobia,⁵³ a materiálne odôvodnil potrebu zavedenia napádanej úpravy na úrovni EÚ:

„V tejto súvislosti treba pripomenúť, že normotvorca Spoločenstva, ktorý sa snaží o zachovanie hospodárskej súťaže medzi prevádzkovateľmi mobilnej telefónnej siete, prijatím nariadenia č. 717/2007 zaviedol spoločný prístup s cieľom prispievať najmä k hladkému fungovaniu vnútorného trhu tým, že týmto prevádzkovateľom umožňuje konať v rámci jednotného koherentného regulačného rámca.

Ako vyplýva z odôvodnenia č. 14 tohto nariadenia, vzájomná závislosť medzi maloobchodnými a veľkoobchodnými poplatkami roamingových služieb má opodstatnenú dôležitosť, pretože každé opatrenie zamerané na zníženie maloobchodných poplatkov, ktoré nerieši úroveň veľkoobchodných nákladov spojených s poskytovaním týchto služieb, by mohol narušiť riadne fungovanie trhu s roamingom v rámci Spoločenstva. Normotvorca Spoločenstva dospel k záveru, že jeho konanie si vyžaduje spoločný prístup tak na úrovni veľkoobchodných, ako aj maloobchodných poplatkov s cieľom prispievať k hladkému fungovaniu vnútorného trhu týchto služieb.

Z uvedenej vzájomnej závislosti vyplýva, že normotvorca Spoločenstva sa mohol oprávnene domnievať, že jeho konanie si vyžaduje taktiež zásah na úrovni maloobchodných poplatkov. Z dôvodu účinkov spoločného prístupu zavedeného nariadením č. 717/2007 možno teda cieľ sledovaný týmto nariadením lepšie uskutočniť na úrovni Spoločenstva.“

Zaujímavé v tomto kontexte sú aj úvahy Generálneho advokáta Maduro, ktorý odvodil akýsi test subsidiarity pre túto situáciu, totiž považoval za zásadné, že posudzovaná ekonomická aktivita má cezhraničnú povahu, a ďalej posúdenie otázky funkčne vhodnejšej úrovne legislatívy,⁵⁴

⁵³ Por. Scheu, H. Ch. Princip subsidiarity v právu EU. In: Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, 2011, roč. 57, č. 1, s. 50.

⁵⁴ Kaczorowska-Ireland, A. European Union Law. 4. vyd. London/New York: Routledge, 2016, s. 195.

v tomto prípade únieovej, pretože maloobchodné roamingové poplatky sú z hospodárskeho hľadiska (a aj záujmu vnútroštátneho regulátora) marginálnou otázkou.⁵⁵

V prípade, ak legislatívny akt sleduje dvojaký cieľ, z ktorých by jeden bolo možno dosiahnuť aj reguláciou na nižšej – vnútroštátnej – úrovni, SD EÚ určil, že v prípade vzájomnej závislosti dotknutých cieľov vyplýva aj vhodnosť únieovej regulácie pre všetky vzťahy (rozhodnutie Súdneho dvora z 18. júna 2015 Estónsko vs. EP a Rada vo veci C-508/13, bod 48):

„Pokiaľ ide o oblasť, akou je v prejednávanej veci zlepšenie podmienok slobody usadiť sa, ktorá nepatrí medzi výlučné právomoci Únie, je potrebné preskúmať, či cieľ plánovaného opatrenia mohol byť lepšie uskutočnený na úrovni Únie [pozri rozhodnutie British American Tobacco (Investments) a Imperial Tobacco, C491/01, EU:C:2002:741, bod 180].

V tejto súvislosti, ako bolo uvedené v bodoch 13 a 14 tohto rozsudku, sleduje smernica dvojitý cieľ, ktorý pozostáva nielen z harmonizácie finančných výkazov podnikov Únie, aby ich používatelia disponovali porovnateľnými údajmi, ale aj zo zohľadnenia osobitnej situácie malých podnikov prostredníctvom špeciálneho, vo veľkej miere harmonizovaného, režimu, keďže uplatnenie účtovných požiadaviek pre stredné a veľké podniky predstavuje pre malé podniky nadmerné administratívne zaťaženie.

Ak by sme však aj predpokladali, ako tvrdí Estónska republika, že druhý z týchto dvoch cieľov možno lepšie dosiahnuť opatrením na úrovni členských štátov, naďalej platí, že sledovanie daného cieľa na takejto úrovni by mohlo upevniť, ak nie vytvoriť situácie, keď niektoré členské štáty uľahčujú administratívnu záťaž malých podnikov vo väčšom rozsahu alebo inak ako iné štáty, čo by bolo v priamom rozpore s prvým cieľom smernice, t. j. stanovením minimálnych rovnocenných právnych požiadaviek pre účtovníctvo podnikov, ktoré si navzájom konkurujú.

Zo vzájomnej závislosti týchto dvoch cieľov sledovaných smernicou vyplýva, že normotvorca Únie sa mohol legitímne domnievať, že opatrenie musí obsahovať špeciálny režim pre malé podniky a že tento dvojaký cieľ môže byť z dôvodu tejto závislosti lepšie uskutočnený na úrovni Únie (pozri v tomto zmysle rozhodnutie Vodafone a i. vo veci C58/08, bod 78).“

⁵⁵ Por. návrhy generálneho advokáta M. P. Madura vo veci C-58/08, body 33 – 35.

Zodpovedná aplikácia zásady subsidiarity v legislatívnej činnosti EÚ je veľmi aktuálnou témou⁵⁶ a týka sa to aj súdneho prieskumu riadneho uplatňovania tejto zásady, kde doktrína volá po odklone od povrchného „materiálneho“ alebo „procedurálneho“ posudzovania subsidiarity. Požaduje aspoň rozšírenie „procedurálne“ posudzovanie toho, že normotvorca EÚ poskytol „adekvátne odôvodnenie“ a „relevantné dôkazy“ pre hodnotenie, že akt EÚ zodpovedá zásade subsidiarity.⁵⁷

Subsidiarita v činnosti súdnych orgánov

Zásada subsidiarity ako konceptuálny základ spoločenského usporiadania nachádza svoje uplatnenie, prirodzene, aj v rovine aplikácie práva, t. j. ako kompetenčné pravidlo pre vymedzenie rozhodovacej pôsobnosti medzi rôznymi úrovňami v systéme výkonu spravodlivosti.⁵⁸ Platí to napríklad aj pre sudy EÚ, ktoré tiež postupujú v súlade s rozhodovacou (súdnou) subsidiaritou, čo znamená redukciu zásahov Súdnym dvorom EÚ tam, kde je to možné a vhodné, a teda umožňovanie rozhodovania právnych vecí bližšie k občanovi,⁵⁹ t. j. najmä zlepšovaním prístupu jednotlivcov k spravodlivosti na národných súdoch neobmedzovaním ich právomoci v niektorých veciach týkajúcich sa práva EÚ. V tomto vzťahu majú národné sudy pozíciu „všeobecných súdov únieového práva“ pričom čiastočne preberajú popri SD EÚ aj funkciu „strážcov“ právneho poriadku EÚ.⁶⁰

⁵⁶ Európska komisia zriadila „Osobitnú skupinu pre subsidiaritu, proporionalitu a scenár ‚Menej, ale efektívnejšie‘“, ktorá nedávno predostrela konkrétne návrhy na zlepšenie uplatňovania zásad subsidiarity i proporcionality. Bližšie pozri https://ec.europa.eu/commission/priorities/democratic-change/better-regulation/task-force-subsidiarity-proportionality-and-doing-less-more-efficiently_sk.

⁵⁷ Öberg, J. Subsidiarity as a Limit to the Exercise of EU Competences, cit. supra, s. 420; Craig, P., De Búrca, G. EU Law: Text, Cases, and Materials. 6. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 100 – 101.

⁵⁸ Procházková, R. Subsidiarita – kompetenčný princíp alebo princíp vecnej opodstatnenosti? In: Prístup k spravodlivosti – Bariéry a východiská 5: Princíp subsidiarity v rozhodovaní súdov. Poniky: CEPA, 2005, s. 2.

⁵⁹ Bogojević, S. Judicial Protection of Individual Applicants Revisited: Access to Justice through the Prism of Judicial Subsidiarity. In: Yearbook of European Law, 2015, roč. 34, č. 1, s. 5 a nasl. Autorka túto tézu demonštruje osobitne na judikatúre v oblasti ochrany životného prostredia.

⁶⁰ Tamže, s. 6 – 7; pozri aj anglické znenie stanoviska Súdného dvora z 8. marca 2011, 1/09, Zb. s. I-01137, bod 66 (použitie termínu „guardians“).

Rozhodujúcou otázkou je tu problematika „priameho“ alebo „nepriameho“ prístupu určitého subjektu k Súdnemu dvoru EÚ, a na to nadväzujúca miera vôle tejto inštitúcie vecou sa materiálne zaoberať. Priamym prístupom rozumieme možnosť jednotlivca priamo iniciovať konanie na SD EÚ (t. j. preskúvanie zákonnosti legislatívnych aktov únieového práva), pričom táto možnosť je prípustná vo všeobecnosti v zmysle čl. 263 (4) ZFEÚ, no vyžaduje splnenie pomerne reštriktívnych podmienok,⁶¹ čo celkovo túto procesnú cestu značne obmedzuje. Výnimočne oprávnenie individuálneho subjektu obrátiť sa so žalobou na SD EÚ môže vychádzať aj zo sekundárneho práva EÚ,⁶² avšak aj v takom prípade sú procesné podmienky pre jej uplatnenie natoľko prísne, že spochybňuje aj reálnu využiteľnosť takéhoto nástroja.⁶³ Nepriamym prístupom je potom možnosť jednotlivca docieľiť požadovaný prieskum právnej otázky nepriamo, cestou národného súdu, a to najmä prostredníctvom konania o prejudiciálnej otázke pred SD EÚ alebo prípadne rozširovaním prieskumnej právomoci národného súdu aj v otázkach únieového práva. Tento nepriamy prístup je zásadne konštruovaný podstatne širšie.

SD EÚ sám zdôrazňuje, že aj keď priestor pre individuálne iniciovanie prieskumu príslušného právneho aktu na súde je pomerne obmedzený, vo vecnej rovine ho stále môže preskúmať vnútroštátny súd (event. s pomocou SD EÚ prostredníctvom prejudiciálneho konania); (uznesenie Súdneho dvora z 8. apríla 2008 Saint-Gobain Glass Deutschland vs. Komisia vo veci C-503/07 P, Zb. s. I-02217, bod 78):

⁶¹ V zmysle označeného ustanovenia „Akákoľvek fyzická alebo právnická osoba môže za podmienok ustanovených v prvom a druhom odseku podať žalobu proti aktom, ktoré sú jej určené alebo ktoré sa jej priamo a osobne týkajú, ako aj voči regulačným aktom, ktoré sa jej priamo týkajú a nevyžadujú vykonávacie opatrenia.“ Pozri aj *Bogojević*, S. Judicial Protection of Individual Applicants Revisited: Access to Justice through the Prism of Judicial Subsidiarity. In: Yearbook of European Law, 2015, roč. 34, č. 1, s. 12 – 14.

⁶² Napr. čl. 12 nariadenia č. 1367/2006/ES o uplatňovaní ustanovení Aarhuského dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia na inštitúcie a orgány Spoločenstva priznáva takéto oprávnenie mimovládny organizáciám vo veciach týkajúcich sa tzv. Aarhuského dohovoru (Ú. v. EÚ L 124, 17. 5. 2005, s. 1).

⁶³ K diskusii týchto podmienok a ich dôsledkom pozri *Bogojević*, S. Judicial Protection of Individual Applicants Revisited: Access to Justice through the Prism of Judicial Subsidiarity. In: Yearbook of European Law, 2015, roč. 34, č. 1, s. 16 – 18.

„V každom prípade je potrebné uviesť, že aj keď sa žalobcovia nemôžu domáhať zrušenia napadnutého rozhodnutia, zostáva im zachovaná možnosť spochybniť vnútroštátne opatrenia prijaté na základe sporného rozhodnutia, a v tejto súvislosti môžu namietať protiprávnosť tohto rozhodnutia pred vnútroštátnymi súdmi, rozhodujúcimi v súlade s článkom [267 ZFEÚ] (pozri v tomto zmysle rozhodnutie z 27. septembra 1983 Universität Hamburg vo veci 216/82, Zb. s. 2771, bod 10, a zo 17. novembra 1998 Kruidvat/Komisija vo veci C70/97 P, Zb. s. I7183, body 48 a 49).“

Obdobne je k dispozícii aj eventualita, že by platnosť príslušného aktu posudzoval SD EÚ na námietku účastníka v zmysle čl. 277 ZFEÚ v rámci iného konania pred SD EÚ.

Súdny dvor EÚ však zrejme ide aj ďalej, ako by mal iba akceptovať jednoduché rozdelenie právomoci a príslušnosti medzi dvoma úrovňami rozhodovacej činnosti. Slovensku známe rozhodnutie Lesoochranárske zoskupenie VLK⁶⁴ demonštruje, že SD EÚ má záujem aplikovať zásadu subsidiarity vo vzťahu k rozhodovacej činnosti aj v zmysle pomoci nižšej úrovni (národnému súdu i dotknutému subjektu), aby spoločné dobro bolo dosiahnuté, a to prostredníctvom interpretácie vnútroštátnych procesných noriem. V tejto veci odpovedal Najvyššiemu súdu SR v rámci konania o prejudiciálnej otázke, že čl. 9 ods. 3 Aarhuského dohovoru, ktorý priznáva širokej verejnosti právo na „prístup k správne alebo súdne konaniu umožňujúcemu napadnutie úkonov a opomenutí súkromných osôb a orgánov verejnej moci, ktoré sú v rozpore s jej vnútroštátnym právom v oblasti životného prostredia“, že ustanovenie nemá priamy účinok. A teda dotknutý subjekt sa výlučne poukazom naň nemôže dovoliavať aktívnej vecnej legitímácie vo vnútroštátnom konaní. SD EÚ však jedným dychom dodáva:

„Prináleží preto vnútroštátnemu súdu, aby poskytol taký výklad procesného práva týkajúceho sa podmienok, ktoré je potrebné splniť na podanie správneho opravného prostriedku alebo žaloby, ktorý v čo najväčšej možnej miere zohľadní ciele článku 9 ods. 3 Aarhuského dohovoru, ako aj cieľ účinnej súdnej ochrany práv poskytovaných právom Únie, aby mohla organizácia na ochranu životného prostredia, akou je zoskupenie VLK, napad-

⁶⁴ Rozhodnutie Súdneho dvora z 8. marca 2011 Lesoochranárske zoskupenie VLK vo veci C-240/09, Zb. s. I-01255.

*núť na súde rozhodnutie prijaté v rámci správneho konania, ktoré by mohlo byť v rozpore s právom Únie v oblasti životného prostredia (pozri v tomto zmysle rozsudky z 13. marca 2007 Unibet vo veci C-432/05, bod 44, a Impact, už citovaný, bod 54).*⁶⁵

Z uvedeného teda napospol vyplýva zrejma preferencia súdneho systému EÚ ponechať rozhodovanie, ktoré sa týka aj práva EÚ, v prvom rade čo najbližšie k občanovi (na národnom súde, resp. v súvislosti s jeho konkrétnou kauzou) v súlade so zásadou rozhodovacej (súdnej) subsidiarity.

Že ide o širšie uplatňovanú zásadu, ktorá nie je iba doménou prostredia EÚ vyplýva aj z toho, že obdobné úvahy sprevádzajú aj rozhodovacie činnosť napr. Európskeho súdu pre ľudské práva alebo vnútroštátne súdne orgány kontroly ústavnosti. Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) výslovne vyjadril, že zásada subsidiarity má kľúčovú rolu v architektúre systému Dohovoru,⁶⁶ a vyplývajú z nej významné povinnosti pre národné súdy. Predovšetkým, nielenže sú štáty povinné dodržiavať záväzné rozhodnutia ESLP vo vzťahu medzi dotknutými stranami, ale musia zabezpečiť, aby sa zistené porušenia neopakovali ani v ďalších prípadoch. Osobitne sú národné súdy povinné interpretovať a aplikovať vnútroštátne právo v súlade s Dohovorom a judikatúrou ESLP. ESLP v konečnom dôsledku potom iba overuje, či spôsob, ktorým sú zásady vychádzajúce z Dohovoru interpretované a aplikované na národnej úrovni, je s Dohovorom a vlastnou judikatúrou súladné (rozhodnutie ESLP z 28. 6. 2018, G.I.E.M. S.r.l. a iní proti Taliansku, č. 1828/06, 34163/07, 19029/11, body 72 – 77).

V tomto kontexte možno vnímať aj prístup Ústavného súdu SR ako garanta dodržiavania týchto princípov na národnej úrovni (bližšie k adresátom ochrany) i samotný fakt rozšírenia záberu čl. 127 Ústavy SR na sťažnosti fyzických i právnických osôb proti porušeniu základných práv a slobôd, resp. ľudských práv a základných slobôd bez obmedzenia na konkrétny orgán, ktorý sa namietaného zásahu mal dopustiť.⁶⁷

⁶⁵ Id., bod 51.

⁶⁶ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd dojednaný v Ríme 4. novembra 1950 v znení neskorších protokolov (Oznámenie č. 209/1992 Zb. v znení nesk. predpisov).

⁶⁷ K úprave došlo ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. s účinnosťou od 1. 1. 2002. Dluhošová v tom videla aj rozšírenie právomoci ÚS SR pri kontrole ústavnosti vo vzťahu

Sám Ústavný súd SR sa tiež vo svojej činnosti významným spôsobom odvoláva na zásadu subsidiarity, ktorá sa osobitne zdôrazňuje v rámci konaní podľa čl. 127 Ústavy SR. Praktickým dôsledkom jej aplikácie tak bude odmietnutie predmetnej sťažnosti Ústavným súdom SR pre nedostatok právomoci Ústavného súdu na jej prerokovanie (spravidla preto, že materiálne o právnej otázke má rozhodovať všeobecný súd) alebo pre jej neprípustnosť (ak sťažovateľ nevyčerpal iné dostupné právne prostriedky na svoju ochranu).⁶⁸ Teda zásada subsidiarity je predovšetkým abstrahovaná z ustanovení Ústavy a zákona určujúcich kompetenčné vymedzenie činnosti Ústavného súdu SR. Odôvodnenie odmietnutia, čo je vlastne realizácia negatívnej formy subsidiarity sa opiera o takéto úvahy:

„Ústavná sťažnosť podľa čl. 127 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len ‚ústava‘) predstavuje procesný prostriedok na ochranu ústavným poriadkom zaručených základných práv a slobôd, ktorý je proti ostatným prostriedkom, ktoré jednotlivcovi slúžia na ochranu jeho práv, vo vzťahu subsidiarity. Atribút subsidiarity ústavnej sťažnosti má ako dimenziu formálnu, tak dimenziu materiálnu. Na jednej strane sa subsidiarita ústavnej sťažnosti odráža v požiadavke vyčerpania všetkých prostriedkov pred jednotlivými orgánmi verejnej moci, ktorý právny poriadok jednotlivcovi poskytuje, čo nachádza výraz v inštitúte neprípustnosti ústavnej sťažnosti [§ 53 ods. 1 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov (ďalej len ‚zákon o ústavnom súde‘)] a na strane druhej z nej vyplýva, že dôvodom subsidiarity sú samotné kompetencie ústavného súdu ako orgánu ochrany ústavnosti (č. 127 ústavy), teda orgánu, ktorý poskytuje ochranu základným právam a slobodám jednotlivca len vtedy, pokiaľ základné práva neboli rešpektované ostatnými orgánmi verejnej moci. Zo zásady subsidiarity ústav-

k inštančnému postupu v súdnictve a zároveň znižovanie nápadu sťažností zo SR na EŠLP. Por. *Dlužošová, Z.* Princíp subsidiarity a jeho prejavy v rozhodovaní Ústavného súdu Slovenskej republiky. In: Prístup k spravodlivosti – Bariéry a východiská 5: Princíp subsidiarity v rozhodovaní súdov. Poniky: CEPA, 2005, s. 7.

⁶⁸ Por. § 132 zák. č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov s účinnosťou od 1. 3. 2019. V tomto duchu aj *Mészáros, L.* Princíp subsidiarity v rozhodnutiach Ústavného súdu Slovenskej republiky. In: Prístup k spravodlivosti – Bariéry a východiská 5: Princíp subsidiarity v rozhodovaní súdov. Poniky: CEPA, 2005, s. 13.

*nej sťažnosti tak vyplýva princíp minimalizácie zásahov ústavného súdu do činnosti ostatných orgánov verejnej moci, čo znamená, že ústavná sťažnosť je krajným prostriedkom na ochranu práva nastupujúcim vtedy, keď náprava pred týmito orgánmi verejnej moci už nie je štandardným postupom možná.*⁶⁹

Je celkom zjavné, že: „Aplikácia princípu subsidiarity nevyhnutne vyžaduje spolupôsobenie všeobecných súdov a ústavného súdu. Subsidiarita totiž predpokladá istý vzťah medzi jednotlivými rozhodovacími úrovňami, dokonca istú hierarchiu medzi nimi. Ak by súdna kontrola ústavnosti a všeobecné súdnictvo mali byť dvoma úplne samostatnými systémami výkonu spravodlivosti, neexistuje dôvod uvažovať o rámcovaní ich vzťahu prostredníctvom princípu subsidiarity, ale len o výlučnej pôsobnosti jedného systému v konkrétnych oblastiach právnych vzťahov a druhého systému v iných takých oblastiach.“⁷⁰ Pomerne abstraktné normatívne vymedzenie kompetenčného vzťahu v čl. 127 ods. 1 Ústavy a § 132 zák. č. 134/2018 Z. z. tak priamo volá po aplikácii zovšeobecňujúcej zásady prioritizujúcej činnosť nižšej rozhodovacej úrovne (najmä všeobecných súdov):

„Všeobecné súdy sú primárne zodpovedné za výklad a aplikáciu zákonov, ale aj za dodržiavanie základných práv a slobôd (čl. 144 ods. 1 a 2 a čl. 152 ods. 4 ústavy).“⁷¹

„Účelom uvedeného princípu subsidiarity je to, že ochrana ústavnosti nie je a ani podľa povahy veci nemôže byť výlučne úlohou ústavného súdu, ale úlohou všetkých orgánov verejnej moci v rámci im zverených kompetencií. Ústavný súd predstavuje v tejto súvislosti ultima ratio inštitucionálny mechanizmus, ktorý nasleduje až v prípade nefunkčnosti všetkých ostatných orgánov verejnej moci, ktoré sa na ochrane ústavnosti podieľajú.“⁷²

⁶⁹ Uznesenia Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 135/2011 zo dňa 13. 4. 2011, bod 3; sp. zn. I. ÚS 150/2011 zo dňa 20. 4. 2011, bod 4.

⁷⁰ Procházka, R. Subsidiarita – kompetenčný princíp alebo princíp vecnej opodstatnenosti? In: Prístup k spravodlivosti – Bariéry a východiská 5: Princíp subsidiarity v rozhodovaní súdov. Poniky: CEPA, 2005, s. 4.

⁷¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 159/2012 z 3. 7. 2012 (Publ. 32/2012).

⁷² Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 141/2011 z 5. 4. 2011 (Publ. 99/2011).

Z týchto úvah možno zovšeobecnene vyjadriť, že ak platí, že subsidiárne usporiadanie spoločnosti v spoločensko-politickej rovine predstavuje želaný spôsob jej organizácie, tak sa k tomuto záveru prikláňajú aj orgány aplikácie a interpretácie práva v rámci rozhodovacej subsidiarity tým, že minimalizujú vlastné zásahy do rozhodovacej činnosti orgánov bližšie k adresátovi aplikovanej normy a naopak, využívajú príležitosť v rámci vlastnej rozhodovacej činnosti vysvetliť a zdôrazniť neopomenuteľnú úlohu „nižších orgánov“ (vnútroštátnych súdov, všeobecných súdov) pri ochrane spoločne chráneného vyššieho dobra (reprezentovaného napr. princípmi práva EÚ, resp. základnými právami a slobodami).

Subsidiarita v zmluvnom práve

Pri zhmotňovaní zásady subsidiarity neslobodno zabúdať, že hierarchické usporiadanie spoločnosti sa začína už u jednotlivca ako jej „najnižšej“ zložky. Ľudská osoba je prameňom, stredobodom a cieľom všetkých spoločenských inštitúcií.⁷³ „Tento princíp učí rešpektovať iniciatívu, kompetenciu a zodpovednosť, ďalej spočíva aj v neprekážaní, nepomáhaní, ponechaní autonómnosti, slobody a iniciatívy jednotlivcom a menším i väčším spoločnostiam (...) Prostredníctvom tejto zásady sa utvárajú medziľudské vzťahy.“⁷⁴ Je teda prirodzené, že v súlade so zásadou subsidiarity je potrebné prioritizovať autonómne právo, t. j. to, ktoré bolo vytvorené na platforme zmluvnej autonómie samotnými ľuďmi, oproti právu heteronómnemu, t. j. tomu, ktoré je pre ľudí vytvorené zvonka, najmä legislatívnou činnosťou štátu.⁷⁵ Aj Ústavný súd SR konštatuje, že:

„Ťažiskom ústavného systému je jednotlivec a jeho sloboda, do ktorej nemožno arbitrárne zasahovať. Zákonodarca nevykonáva voči občanom neobmedzenú moc a občan nie je len pasívnym adresátom vrchnostenských predpisov.“ (Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 10/04 zo 6. 2. 2008).

⁷³ Kropaj, M. Právnofilozofické východiská práva duševného vlastníctva. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2013, s. 126.

⁷⁴ Id.

⁷⁵ Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva, cit. supra, s. 99 – 100; pozri aj Knapp, V. O právu kogentním a dispozitivním (a také o právu heteronómním a autonómním). Právník, 1995, roč. 134, č. 1, s. 3 a nasl.

Základným súkromnoprávnym prejavom tejto spoločenskej štruktúry je potom najmä ust. § 2 ods. 3 Občianskeho zákonníka, ktoré prioritne umožňuje slobodnú úpravu súkromnoprávných vzťahov jednotlivcami a iba subsidiárne počíta so zákazom takéhoto počínania, inými slovami, s prenesením normatívnej kompetencie na vyššiu spoločenskú ustanovizeň (normotvorcu, ev. normotvorcu v spoločenskom kontexte). Toto prioritné postavenie autonómie vôle (a dispozitívnej metódy právnej regulácie) vidí Števček aj v rovine interpretácie súkromnoprávných noriem v pochybnostiach, pričom „počet kogentných právnych noriem by mal byť v súkromnom práve minimálny, odôvodnený predovšetkým sociálnou funkciou súkromného práva“,⁷⁶ napĺňaním ktorej vyššia regulatívna úroveň zároveň poskytuje pomoc (*subsídium*) jednotlivcom.

V zmluvnom práve, podobne ako v iných uplatneniach, je zásada subsidiarity dvojičkou zásady proporcionality. Zo subsidiarity vyplýva najmä povinnosť ponechať jednotlivcovi, resp. nižšej spoločenskej jednotke dostatočný priestor, aby príslušné úlohy a majetkové vzťahy realizoval prioritne sám. Z proporcionality zasa vyplýva regulatívne obmedzenie – voliť pri zásahoch do zmluvnej slobody najmiernejší efektívny prostriedok.⁷⁷ V konečnom dôsledku tak na oboch stranách (úrovniah) dochádza k obmedzeniu ich regulatívnej kompetencie.

Subsidiarita sa prejavuje aj v tom, že normotvorca uprednostní použitie procedurálnej úpravy realizácie zmluvného vzťahu namiesto jeho obsahovej regulácie, t. j. zásah do zmluvnej autonómie strán má byť chápaný iba ako opatrenie *ultima ratio*.⁷⁸ Príkladom, ktorý má pôvod v práve EÚ, no je transponovaný aj do právnych poriadkov národných štátov, je preferencia zabezpečenia informačných povinností a práva na odstúpenie od zmluvy v predpisoch reglementujúcich ochranu spotrebiteľa v rôznych vzťahoch pred kogentnosťou zmluvného vzťahu *per se*.⁷⁹ Vo všeobecnosti

⁷⁶ Števček, M. In: Števček, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 17.

⁷⁷ Riesenhuber, K. System und Prinzipien des Europäischen Vertragsrechts. Berlin: De Gruyter Recht, 2003, s. 577.

⁷⁸ Pozri id., s. 578.

⁷⁹ Napr. úprava podľa smernice č. 2011/83/EÚ z 25. októbra 2011 o právach spotrebiteľov, ktorou sa mení a dopĺňa smernica Rady 93/13/EHS a smernica Európskeho parlamentu a Rady 1999/44/ES a ktorou sa zrušuje smernica Rady 85/577/EHS a smernica Európskeho parlamentu a Rady 97/7/ES.

tak „ochrana prostredníctvom plnenia informačných povinností znamená iba posilnenie hospodárskeho sebaurčenia a vlastnej zodpovednosti, teda nie paternalistický dohľad, ale ‚pomoc k svojpomoci‘.“⁸⁰

Skutočnosť, že zásada subsidiarity je zaraďovaná do katalógu ťažiskových súkromnoprávných zásad iba výnimočne súvisí aj s tým, že jej prejavu kolidujú s prejavmi iných zásad – najmä autonómie vôle (a širšie slobody jednotlivca), proporcionality či ochrany slabšej strany a pod.⁸¹ Dáva im však hierarchický rámec pre ich správne uplatňovanie, preto je úplne legitímne na subsidiaritu v zmluvnom práve poukazovať. Na ústavný rámec právneho štátu subsidiárne vychádzajúci z autonómneho, slobodného jednotlivca poukazuje aj Ústavný súd Českej republiky v náleze sp. zn. I. ÚS 557/05 z 24. 7. 2007, bodoch 25 – 26:

„(...) podmienkou fungovania právneho štátu je rešpektovanie autonómnej sféry jednotlivca, ktorá tiež požíva ochranu zo strany štátu tak, že na jednej strane štát zabezpečuje takú ochranu proti zásahom zo strany tretích subjektov, že jednak sám vyvíja iba takú aktivitu, ktorou do tejto sféry sám nezasahuje, resp. zasahuje iba v prípadoch, ktoré sú odôvodnené určitým verejným záujmom, a keď je takýto zásah proporcionálny (primeraný) s ohľadom na ciele, ktoré sa majú dosiahnuť.

Právo jednotlivca na autonómiu vôle, t. j. v dôsledku slobody jednotlivca, je jedným z prejavov a inštitucionálnych garancií týchto princípov. Je na štátnej moci, ak sa usiluje o to, aby bola mocou s atribútmi právneho štátu, aby uznala autonómne prejavy vôle jednotlivcov a jej zodpovedajúcemu konaniu, ak také konanie spĺňa vyššie uvedené podmienky (predovšetkým nezasahuje do práv tretích osôb). V takýchto prípadoch musí štátna moc takéto prejavy jednotlivcov iba rešpektovať, prípadne aprobovať, ak má toto konanie eventuality vyvolávať ďalšie právne následky.“

⁸⁰ Riesenhuber, K. System und Prinzipien des Europäischen Vertragsrechts, cit. supra, s. 578.

⁸¹ Vo vzťahu k príkladom týkajúcim sa týchto jednotlivých zásad odkazujeme na výklad v príslušných kapitolách.

1.3 ZÁSADA PROPORCIONALITY

Úvod

Zásadu proporcionality je potrebné vnímať vo viacerých rovinách. V rovine aplikácie práva Únie možno povedať, že podľa zásady proporcionality (*principle of proportionality*, *principe de proportionnalité*, *Grundsatz der Verhältnismäßigkeit*) obsah a forma činnosti Únie neprekračuje rámec toho, čo je nevyhnutné na dosiahnutie cieľov Zmlúv.⁸² Podrobnosti uplatňovania zásady proporcionality upravuje Protokol o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality.

Táto všeobecná zásada vyžaduje, aby akty orgánov Únie neprekračovali rámec toho, čo je vhodné a nevyhnutné na dosiahnutie legitímnych cieľov, sledovaných predmetnou právnou úpravou, pričom, pokiaľ je možný výber medzi viacerými vhodnými opatreniami, je potrebné prikloniť sa k najmenej obmedzujúcemu opatreniu a spôsobené obmedzenia nesmú byť neprimerané vo vzťahu k sledovaným cieľom.⁸³

Zásada proporcionality je zároveň vnímaná v kontexte pomerovania dvoch práv garantovaných ústavou alebo medzinárodnou zmluvou, príp. pomerovania dvoch právnych princípov. Toto pomerovanie sa realizuje prostredníctvom testu proporcionality. Môžeme povedať, že je všeobecný, presahuje teda záber súkromného práva.

Doktrínálne a judikatórne ukotvenie zásady proporcionality

Princíp proporcionality má pomerne bohaté teoretické aj judikatórne zázemie. V zahraničnej právnej teórii nemožno opomenúť najmä Ronalda

⁸² Článok 5 ods. 4 ZEÚ.

⁸³ Pozri napríklad rozhodnutie Súdneho dvora z 12. januára 2006, Agrarproduktion Staebelow GmbH vs. Landrat des Landkreises Bad Doberan vo veci C-504/04, Zb. s. I-679, bod 35 a tam citovanú judikatúru.

Dworkina,⁸⁴ Roberta Alexyho⁸⁵ a Aharona Baraka.⁸⁶ Táto téma nie je *terra incognita* ani v československej právnej vede, pričom najväčšie zásluhy pre teoretické spracovanie, ako aj aplikačné závery možno pripísať Pavlovi Holländerovi.⁸⁷ Ucelenú monografiu na uvedenú tému spracoval Pavel Ondřejek.⁸⁸

Judikátorne sa princíp proporcionality začal formovať v rozhodnutiach Spolkového ústavného súdu Spolkovej republiky Nemecko. Ten nadviazal na teóriu a odvodil ho z princípu právneho štátu a postupne konkretizoval jeho štruktúru, ktorú tvorí zásada vhodnosti, zásada nevyhnutnosti (čes. potrebnosti) a zásada proporcionality v užšom zmysle.

V tejto podobe je aplikovaný aj českým a slovenským ústavným súdom. Za prvé rozhodnutia, kde bol princíp proporcionality aplikovaný, možno považovať nález Ústavného súdu ČR, Pl. ÚS 4/94 a nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 67/07 zo 6. februára 2008, príp. aj nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 152/08 z 15. decembra 2009.

Z nich jednoznačne vyplýva, že pri každom obmedzení základných práv a slobôd musí zákonodarca brať na zreteľ ústavné príkazy a limity vyplývajúce z iných ústavných noriem a tiež (a najmä) z ústavných princípov vrátane princípu právnej istoty a princípu proporcionality.

⁸⁴ *Dworkin, R. Law's empire.* Cambridge, Mass.: Belknap Press, 1986; *Dworkin, R. Když se práva berou vážně.* 1. vyd. Praha: Oikoymenth, 2001; *Dworkin, R. Justice for Hedgehogs.* Harvard: The Belknap press, 2011.

⁸⁵ *Alexy, R. On Balancing and Subsumption. A Structural Comparison.* Ratio Juris, 2003, vol. 16, issue 4, s. 433 – 449.

⁸⁶ *Barak, A. Proportionality and Principled Balancing.* Law. 2010-01-30, vol. 4, issue 1, s. 1 – 16. *Barak, A. Proportionality: Constitutional Rights and their Limitations.* New York: Cambridge University Press, 2012. Cambridge studies in constitutional law.

⁸⁷ *Holländer, P. Zásada proporcionality: variabilita její struktury?* In: České právní myšlení a logika – minulost a perspektivy II.: sborník příspěvků z konference pořádané Katedrou právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně dne 30. 9. 2004. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 15 – 33; *Holländer, P. Zásada proporcionality: Jednosměrná ulice, nebo hermeneutický kruh?* In: Právo na soukromí. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011, s. 20 – 36; *Holländer, P. Filosofie práva.* 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. 421 s.

⁸⁸ *Ondřejek, P. Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod.* Praha: Leges, 2012.

Test proporcionality

Test proporcionality je klasicky založený na nasledujúcich troch krokoch:

(A) je test dostatočne dôležitého cieľa (*test of legitimate aim/effect*), teda test vhodnosti (*Geeignetheit*) – či zásah smeruje k cieľu, ktorý je dostatočne dôležitý na ospravedlnenie zásahu; a test racionálnej väzby medzi zásahom a cieľom zásahu – či daným prostriedkom (zásahom do osobnostných práv) je možné dosiahnuť akceptovateľný cieľ (zistenie skutkového stavu).

(B) je test nevyhnutnosti (test potrebnosti použitia daného prostriedku – zásahu (*Erforderlichkeit, test of necessity, test of subsidiarity*) – teda či nebolo možné použiť šetrnejší zásah. Tu treba skúmať, či si osoba pri všetkej obozretnosti nemohla zadovážiť iné dôkazné prostriedky (napr. svedkov, písomnú zmluvu a pod.).

(C) – je test proporcionality v užšom zmysle slova (*Angemessenheit, test of proportionality in the strict sense, proportionate effect*), ktorý zahŕňa jednak:

(C1) praktickú konkordanciu (praktickú súladnosť), t. j. test zachovania maxima z obidvoch základných práv, a jednak

(C2) tzv. Alexyho vážiacu formulu, vážiaci vzorec.

Praktická súladnosť znamená zachovanie maxima z obidvoch práv. Teda, či pri strete nebolo jedno z práv neprimerane obmedzené na úkor druhého, čo sa týka kvantity zachovania práva, teda či z jedného práva nezostalo neprimerane málo vzhľadom na druhé právo. Príkladom praktickej súladnosti môže byť situácia, keď obec namiesto toho, aby zakázala zhromaždenie z dôvodu, že na danom mieste sa v tom istom čase koná iné zhromaždenie, umožní napr. za asistencie polície konanie oboch.

Alexyho vážiaca formula spočíva vo vymedzení, či intenzita zásahu do práva bola nízka, stredná alebo podstatná (čím nižšia tým lepšie).

Podľa Hurdíka a Lavického⁸⁹ je test proporcionality jedným, avšak nie jediným výrazom zásady primeranosti. Zásada primeranosti je teda širšia a zahŕňa v sebe podstatne viac, než len kolíziu základných práv a slobôd alebo právnych princípov. Podľa Hurdíka a Lavického je primeranosť

⁸⁹ Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 139

skôr všeobecným postulátom primeranosti práva či primeranosti právnej regulácie. Knapp tento atribút vznáša ako jeden zo základných atribútov právneho štátu a formuluje ho ako princíp primeranosti zasahovania do sféry osobných záujmov občana. Primeranosť by mala byť adekvátna, a teda zodpovedajúca konkrétnej situácii alebo stavu.

2 VŠEOBECNÉ ZÁSADY APLIKÁCIE PRÁVA EÚ

2.1 ZÁSADA PREDNOSTI PRÁVA ÚNIE

Úvod

Zásada prednosti práva Únie (*principle of the primacy of Union law, principe de primauté du droit de l'Union, Grundsatz des Vorrangs des Unionsrechts*) znamená vo vzťahu k vnútroštátnemu súkromnému právu, že každá bezprostredne aplikovateľná norma Únie súkromnoprávnej povahy má prednosť pred vnútroštátnym právom⁹⁰ v zmysle, že vnútroštátne súdy sú povinné aplikovať bezprostredne aplikovateľné pravidlá únievého práva prednostne pred pravidlami vnútroštátneho práva.⁹¹ Všeobecná zásada prednosti únievého práva je tak úzko prepojená s princípom jeho bezprostrednej aplikovateľnosti. Ako uvádza Král, princípy bezprostrednej aplikovateľnosti a aplikačnej prednosti sú akési spojené nádoby, pretože bez princípu bezprostrednej aplikovateľnosti únievého práva by nemali vnútroštátne súdy v členských štátoch EÚ čo prednostne aplikovať. Bez princípu aplikačnej prednosti by nebola v členských štátoch zabezpečená aplikácia bezprostredne aplikovateľných únievých pravidiel v prípade ich konfliktu s vnútroštátnymi pravidlami.⁹² Zakotvenie takto formulovanej zásady prednosti únievého práva je teda nevyhnutnou podmienkou fungovania zásad bezprostredného a priameho účinku noriem únievého práva a z toho vyplývajúcej potreby zaistenia jednoty európskeho práva.

⁹⁰ K tomu bližšie Weyer, H. Unanwendbarkeit gemeinschaftsrechtswidriger nationaler Normen im Privatrechtsverhältnis. In: Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht, 2003/04, č. 5, s. 226 a nasl.

⁹¹ Pozri Král, R. Zásady aplikácie komunitárneho práva národnými súdmi. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 32.

⁹² Král, R. Zásady aplikácie komunitárneho práva národnými súdmi. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 32.

Základ a právne účinky zásady prednosti

Napriek tomu, že zásada prednosti a jej aplikovateľnosť vo vzťahoch konfliktu medzi úniiovými a vnútroštátnymi pravidlami vyplýva z ustálenej judikatúry Súdneho dvora EÚ (rozhodnutie Súdneho dvora z 15. júla 1964 *Costa vs. ENEL* vo veci 6/64; rozhodnutie Súdneho dvora z 9. marca 1978 *Simmenthal SpA vs. Amministrazione delle Finanze dello Stato* vo veci 106/77), je jej teoreticko-právne odôvodnenie prinajmenšom problematické a nenachádza jednotnú argumentačnú líniu. Väčšinou je táto zásada odôvodňovaná prostredníctvom alebo pomocou zásady rozdelenia právomocí medzi členské štáty a EÚ, rovnako ako prostredníctvom plnenia záväzku lojality, v súlade s ktorým „členské štáty prijímú všetky opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy, aby zabezpečili plnenie záväzkov vyplývajúcich zo Zmlúv alebo z aktov inštitúcií Únie“ (čl. 4 ods. 3 ZEÚ).⁹³

Otázky položené Giudice conciliatore v Miláne na základe článku 177 sú prípustné, pretože sa v prejednávacom prípade týkajú výkladu ustanovenia Zmluvy o EHS, pričom proti pravidlám práva Spoločenstva sa nemožno dovolávať žiadneho neskoršieho jednostranného aktu.

1) Článok 102 neobsahuje ustanovenia, ktoré by mohli založiť pre procesné subjekty práva, ktorým by museli vnútroštátne súdy poskytovať ochranu.

2) Ustanovenia čl. 93, ku ktorým sa uvedená otázka vzťahuje, také ustanovenia rovnako neobsahujú.

3) Čl. 53 predstavuje pravidlo Spoločenstva, ktoré môže zakladať pre procesné subjekty práva, ktorým musia vnútroštátne súdy poskytovať ochranu.

Tieto ustanovenia zakazujú akékoľvek nové opatrenia, ktoré majú za cieľ podriať usadzovanie štátnych príslušníkov iných členských štátov prísnejším pravidlám, než sú pravidlá platné pre vlastných štátnych príslušníkov, bez ohľadu na právny režim podnikov.

4) Čl. 37 ods. 2 predstavuje vo všetkých svojich ustanoveniach pravidlo Spoločenstva, ktoré môže zakladať pre procesné subjekty práva, ktorým musia vnútroštátne súdy poskytovať ochranu. V rámci položenej otázky majú tieto ustanovenia za cieľ zakázať akékoľvek nové opatrenia odporujúce zásadám čl. 37 ods. 1, t. j. akékoľvek opatrenia, ktoré majú za cieľ alebo dô-

⁹³ Plnenie týchto záväzkov lojality je dosiahnuteľné práve prostredníctvom uplatňovania zásady prednosti úniového práva.

sledok novú diskrimináciu medzi štátnymi príslušníkmi členských štátov, pokiaľ ide o podmienky nákupu alebo odbytu tovaru, prostredníctvom monopolov alebo subjektov, ktoré musia jednak mať za svoj predmet transakcie, ktoré sa týkajú obchodného produktu, ktorý môže byť predmetom hospodárskej súťaže a obchodu medzi členskými štátmi, a jednak hrať v týchto obchodoch skutočnú úlohu (rozhodnutie Súdneho dvora z 15. júla 1964 Costa vs. ENEL vo veci 6/64).

Princíp prednosti bol zo strany členských štátov jednoznačne artikulovaný aj v procese prijímania Lisabonskej zmluvy v rámci revízie Zmlúv. Na konferencii zástupcov vlád členských štátov bola vyjadrená podpora už existujúceho konštruktú, podľa ktorého majú v súlade s ustálenou judikatúrou Súdneho dvora EÚ Zmluvy a právo prijaté Úniou na základe Zmlúv prednosť pred právom členských štátov za podmienok ustanovených v uvedenej judikatúre Súdneho dvora EÚ. Z tohto dôvodu bolo k záverečnému aktu medzivládnej konferencie, ktorá prijala Lisabonskú zmluvu, pripojené stanovisko Právneho servisu Rady EÚ z 22. júna 2007 o prednosti, ktoré sa nachádza v dokumente 11197/07 (JUR 260): „Z judikatúry Súdneho dvora vyplýva, že prednosť práva Spoločenstva je základnou zásadou tohto práva. Podľa Súdneho dvora táto zásada je obsiahnutá v osobitnom charaktere Európskeho spoločenstva. V čase vynesenia prvého rozsudku tejto ustálenej judikatúry (rozhodnutie z 15. júla 1964 č. 6/64 vo veci Costa/ENEL)⁹⁴ sa v zmluve prednosť práva nespomínala. Dnes je situácia rovnaká. Skutočnosť, že zásada prednosti nebude uvedená v budúcej zmluve, žiadnym spôsobom nemení existenciu tejto zásady ani existujúcu judikatúru Súdneho dvora.“

Rozsah aplikačnej prednosti únievého práva

Rozsah aplikačnej prednosti únievého práva vo vzťahu k normám vnútroštátneho práva pokrýva na jednej strane všetky normy vnútroštátneho práva bez ohľadu na ich právnu silu a týka sa na strane druhej nielen normatívnych pravidiel Únie, ale i všeobecných zásad (princípov) európske-

⁹⁴ „Z toho vyplýva (...), že právo vyplývajúce zo zmluvy, nezávislého zdroja práva, nemohlo byť vzhľadom na svoju osobitnú a pôvodnú povahu prevýšené domácimi právnymi ustanoveniami, nech boli stanovené v akomkoľvek rámci, bez toho, aby bolo zbavené svojej podstaty práva Spoločenstva, a bez toho, aby sa spochybnil samotný právny základ Spoločenstva.“

ho práva. Prednosť ustanovení Zmlúv pred vnútroštátnym právom bola judikovaná v rozhodnutí Súdneho dvora z 15. júla 1964 *Costa vs. ENEL* vo veci 6/64, prednosť ustanovení nariadení pred vnútroštátnymi normami v rozhodnutí Súdneho dvora zo 14. decembra 1971 *Politi vs. Ministerstvo financií Talianska* vo veci 43/71, prednosť všeobecných zásad európskeho práva v rozhodnutí Súdneho dvora z 13. júla 1989 *Wachauf vs. Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft* vo veci 5/88, prednosť ustanovení smerníc v rozhodnutí Súdneho dvora z 19. januára 1982 *Becker v Finanzamt Münster-Innenstadt* vo veci 8/81 a prednosť ustanovení medzinárodných zmlúv uzatvorených Úniou v rozhodnutí Súdneho dvora z 26. októbra 1982 *Kupferberg vs. Hauptzollamt Mainz* vo veci 104/81. Aplikácia prednosti únieového práva sa uplatní bez ohľadu na právne odvetvie, do ktorého normy patria (rozhodnutie Súdneho dvora z 1. júla 1993 *Hubbard vs. Hamburger* vo veci C-20/92). V súlade s judikatúrou Súdneho dvora majú normy únieového práva prednosť pred všetkými ustanoveniami vnútroštátneho práva, dokonca vrátane noriem najvyššej právnej sily – ústavných noriem (rozhodnutie Súdneho dvora z 11. decembra 1970 *Internationale Handelsgesellschaft vs. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* vo veci 11/70, Zb. s. 1125, bod 3).

*Nariadenia majú priamy účinok a ako také sú schopné založiť individuálne práva, ktorým sú vnútroštátne súdy povinné poskytnúť ochranu (rozhodnutie Súdneho dvora zo 14. decembra 1971 *Politi vs. Ministerstvo financií Talianska* vo veci 43/71).*

*Základné práva predstavujú integrálnu súčasť všeobecných právnych princípov, dodržiavanie ktorých je zabezpečované Súdny dvorom. Pri ochrane týchto práv musí Súdny dvor zohľadňovať konštitucionálne tradície spoločné členským štátom (rozhodnutie Súdneho dvora z 13. júla 1989 *Wachauf vs. Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft* vo veci 5/88).*

Podľa znenia článku 189 ods. 3 Zmluvy „smernica je záväzná pre každý členský štát, ktorému je určená, a to vzhľadom na výsledok, ktorý sa má dosiahnuť, pričom sa voľba foriem a prostriedkov ponecháva vnútroštátnym orgánom“. Na základe tohto ustanovenia ukladá smernica štátom, ktorým je určená, povinnosť dosiahnuť cieľ, ktorý musí byť splnený pred uplynutím lehoty stanovenej samotnou smernicou. Z toho vyplýva, že vo všetkých prípadoch, keď je smernica správne vykonávaná, jej účinky sa

týkajú jednotlivcov prostredníctvom vykonávacích opatrení prijatých príslušným členským štátom (rozhodnutie zo 6. mája 1980, vo veci Komisia/Belgicko, C102/79, Zb. s. 1473). Naopak, osobitné problémy vznikajú v prípade, keď členský štát nevykonal smernicu správne, a osobitne v prípade, keď ustanovenia smernice neboli vykonané v lehote predpísanej na tento účel. Z ustálenej judikatúry Súdneho dvora, naposledy v rozsudku z 5. apríla 1979 (Ratti, 148/78, Zb. s. 1629) vyplýva, že aj keď v zmysle ustanovení článku 189 sú nariadenia priamo uplatniteľné a v dôsledku svojej povahy môžu mať priame účinky, nevyplýva z toho, že ostatné kategórie aktov uvedené v tomto článku nemôžu mať nikdy podobné účinky. Bolo by totiž nezlučiteľné so záväzným účinkom, ktorý článok 189 priznáva smernici, zásadne vylúčiť možnosť, aby sa dotknuté osoby mohli odvolať na povinnosť, ktorú smernica ukladá. Osobitne v prípadoch, keď orgány Spoločenstva uložili prostredníctvom smernice povinnosť členským štátom, aby si osvojili stanovené správanie, potrebný účinok takéhoto opatrenia by bol oslabený, ak by sa bránilo osobám podliehajúcim súdnej právomoci súdne sa domáhať jeho plnenia a vnútroštátnym súdom brať ho do úvahy ako prvok práva Spoločenstva. Vzhľadom na uvedené nemôže členský štát, ktorý neprijal v predpísanej lehote vykonávacie opatrenia požadované smernicou, namietť proti jednotlivcom nesplnenie jeho povinností, ktoré smernica obsahuje. Takýmto spôsobom vo všetkých prípadoch, keď sa ustanovenia nejakej smernice javia z hľadiska svojho obsahu ako bezpodmienečné a dostatočne presné, možno sa na ne odvolávať, pokiaľ nejednajú vykonávacie opatrenia prijaté v stanovených lehotách, proti akémukoľvek vnútroštátnemu ustanoveniu nezlučiteľnému so smernicou alebo aj v prípadoch, keď ako také stanovujú práva, ktoré si jednotlivci môžu uplatniť voči štátu (rozhodnutie Súdneho dvora z 19. januára 1982 Becker vs. Finanzamt Münster-Innenstadt vo veci 8/81).

Jednotnosť a činnosť práva Spoločenstva by bola obmedzená, pokiaľ by boli pri posudzovaní platnosti aktov vydaných orgánmi Spoločenstva používané iba normy alebo zásady vnútroštátneho práva. Platnosť takých aktov môže byť posudzovaná len podľa práva Spoločenstva, pretože pred právom vytvoreným Zmluvou, teda právom plynúcim z autonómnych prameňov práva, nemôžu mať vzhľadom k jeho povahe prednosť vnútroštátne právne predpisy akéhokoľvek charakteru, pokiaľ nemá stratiť svoj charakter práva Spoločenstva a pokiaľ nemá byť spochybnený právny základ Spoločenstva

samotného. Z tohto dôvodu nemôže mať vplyv na platnosť aktu Spoločenstva alebo na jeho účinok na území členského štátu, keď je uplatňované porušenie základných práv, tak ako sú vyjadrené ústavou tohto štátu alebo štrukturálnymi princípmi vnútroštátnej ústavy.

Je potrebné ovšem skúmať, či nebola zanedbaná niektorá obdobná záruka, zakotvená v práve Spoločenstva. Dodržiavanie základných práv je nedielnou súčasťou všeobecných právnych zásad, ktoré Súdny dvor chráni. Ochrana uvedených práv, napriek tomu, že vychádza z ústavných tradícií spoločných členským štátom, musí byť zaručená v rámci štruktúr a cieľov Spoločenstva. Vzhľadom k pochybnostiam, ktoré vyjadril správny súd (*Verwaltungsgericht*), je teda potrebné zistiť, či systém istôt porušil práva základnej povahy, ktorých dodržiavanie musí byť v právnom poriadku Spoločenstva zaistené (rozhodnutie Súdneho dvora z 11. decembra 1970 *Internationale Handelsgesellschaft vs. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* vo veci 11/70).

Následky prednosti úniového práva

Následky uplatnenia zásady prednosti úniového práva vo vzťahu k právnemu predpisu, resp. pravidlu, ktoré je nezlučiteľné s bezprostredne aplikovateľnými pravidlami úniového práva formuloval prvýkrát Súdny dvor v rozhodnutí Lück.⁹⁵ Z uvedeného rozhodnutia vyplýva, že vnútroštátny súd môže považovať nezlučiteľný právny predpis, resp. pravidlo v súlade s možnosťami priznanými mu vnútroštátnym právom buď za neplatný, alebo iba za neaplikovateľný, alebo akýmkoľvek iným spôsobom za vadný, ak to nebráni účelu zabezpečenia ochrany práv jednotlivca vyplývajúcich pre neho z bezprostredne aplikovateľného úniového práva.

Z neskoršieho rozhodnutia *Simmentahl*⁹⁶ už vyplýva, že vo vzťahu k vnútroštátnemu ustanoveniu alebo právnemu predpisu, ktorý bol prijatý pred prijatím platného bezprostredne aplikovateľného úniového pravidla a ktorý je nezlučiteľný s týmto úniovým pravidlom nespôsobuje zásada prednosti bez ďalšieho jeho neplatnosť, platí však, že ustanovenia vnútroštátneho práva, ktoré sú v rozpore s právom Únie, sa stávajú neaplikova-

⁹⁵ Rozhodnutie Súdneho dvora zo 4. apríla 1968 *Firma Gebrüder Lück proti Hauptzollamt Köln-Rheinau* vo veci 34-67.

⁹⁶ Rozhodnutie Súdneho dvora z 9. marca 1978 *Simmenthal SpA vs. Amministrazione delle Finanze dello Stato* vo veci 106/77.

teľnými (súd je povinný takéto ustanovenie nepoužiť). V tomto kontexte je teda zásada prednosti chápaná ako zásada aplikačnej prednosti úniového práva pred ustanoveniami vnútroštátneho práva.⁹⁷ Vo vzťahu k tým pravidlám vnútroštátneho práva, ktoré boli prijaté až po prijatí platného bezprostredne aplikovateľného úniového pravidla z rozhodnutia *Simmenthal* vyplýva, že zásada prednosti práva Únie bráni tomu, aby boli takéto ustanovenia, ktoré sú v rozpore s úniovým právom, v platnosti, t. j. stávajú sa od okamžiku svojho prijatia neplatnými. Zásada prednosti práva Únie rovnako bráni tomu, aby boli prijaté nové vnútroštátne legislatívne opatrenia v rozsahu, v akom by boli nezlučiteľné s ustanoveniami práva Únie (rozhodnutie Súdneho dvora z 9. marca 1978 *Simmenthal SpA vs. Amministrazione delle Finanze dello Stato* vo veci 106/77, Zb. s. 629, bod 17), pričom ak by členský štát takéto opatrenia prijal, nemajú tieto žiadny právny účinok (rozhodnutie Súdneho dvora z 9. marca 1978 *Simmenthal SpA vs. Amministrazione delle Finanze dello Stato* vo veci 106/77, Zb. s. 629, bod 17).⁹⁸

*Navíc na základě zásady přednosti práva Společenství mají ustanovení Smlouvy a přímo použitelné akty orgánů ve svých vztazích s vnitrostátním právem členských států za následek nejen to, že pouhým svým vstupem v platnost činí bez dalšího nepoužitelným jakékoli ustanovení vnitrostátního práva, které by s nimi bylo v rozporu, ale nadto – ježto tyto ustanovení a akty jsou nedílnou součástí, ovšem s vyšší právní silou, právního řádu platného na území každého členského státu – brání platnému vytváření nových vnitrostátních zákonů v rozsahu, v němž by byly neslučitelné s normami Společenství (rozhodnutie Súdneho dvora z 9. marca 1978 *Simmenthal SpA vs. Amministrazione delle Finanze dello Stato* vo veci 106/77).*

Zo zásady prednosti úniového práva teda vyplýva záväzok členských štátov neprijímať predpisy, ktoré by boli v rozpore s právom EÚ, rovnako ako záväzok vysporiadať sa s existujúcimi právnymi predpismi, ktoré odporujú právu EÚ. V prípade súdneho konania ukladá zásada prednosti vnútroštátnemu súdu povinnosť neprihliadať na vnútroštátne právo rozporné s právom EÚ, vnútroštátne súdy však nemajú žiadne oprávne-

⁹⁷ Heiderhoff, B. *Gemeinschaftsprivatrecht*. München: Sellier, 2007, s. 13.

⁹⁸ Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol. *Európske súkromné právo*. Bratislava: Euroiris, 2012, s. 155.

nie preskúmať právo EÚ, toto oprávnenie prislúcha len orgánom Únie (Súdnemu dvoru EÚ) postupmi stanovenými úniovým právom.

Výnimky zo zásady prednosti úniového práva

Zásada aplikačnej prednosti je (až na výnimky) princípom absolútnym, pretože vnútroštátne súdy sú v prípade konfliktu medzi bezprostredne aplikovateľným úniovým pravidlom a vnútroštátnym pravidlom povinné aplikovať pravidlo úniového práva, a naopak, neaplikovať s ním nezlučiteľné pravidlo vnútroštátneho práva, a to aj vtedy, ak by išlo o pravidlo najvyššej právnej sily.⁹⁹

Výnimky z takto formulovanej zásady prednosti úniového práva môžu vyplývať buď priamo zo ZFEÚ, rovnako ako z rozhodovacej činnosti SD EÚ, ktorý sám stanovil určité hranice aplikovateľnosti tejto zásady.

Normatívna výnimka zo zásady prednosti vyplýva priamo z čl. 351 ZFEÚ a vzťahuje sa na situácie stretu medzinárodných záväzkov členského štátu, ktoré členský štát na seba prevzal ešte predtým, než sa pre členské štáty stali záväznými samotné Zmluvy (Súd prvého stupňa z 22. mája 2014 T. Port GmbH & Co KG. vs. Rada EU vo veci T-2/99). V takomto prípade ustanovenia Zmlúv neovplyvnia práva a povinnosti vyplývajúce z týchto medzinárodných dohôd a členský štát môže prednostne aplikovať pravidlo vnútroštátneho práva. Musí však ísť o také medzinárodné dohody, ktoré boli uzavreté medzi členskými štátmi (štátom) na jednej strane a nečlenskými štátmi (štátom) na druhej strane. Pokiaľ bola medzinárodná dohoda uzavretá nečlenskými štátmi, ktorý sa neskôr stal členom EÚ, uvedená výnimka neplatí a úniové právo sa aplikuje prednostne pred ustanoveniami medzinárodného dohovoru.

Zároveň platí, že ak aj sa uplatní čl. 351 ZFEÚ a medzinárodné dohody sú nezlučiteľné so Zmluvami, členský štát je povinný uskutočniť vhodné opatrenia na odstránenie danej nezlučiteľnosti.

Z rozhodovacej činnosti Súdneho dvora vyplývajú ďalšie výnimky zo zásady prednosti, ktoré sú aplikovateľné v prípade splnenia podmienok, judikovaných Súdny dvorom. Z rozhodnutia Súdneho dvora z 23. marca 2000 Dionysios Diamantis proti Elliniko Dimosio vs. Organismos

⁹⁹ Král, R. Zásady aplikácie komunitárneho práva národnými súdmi. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 34.

Oikonomikis Anasygkrotisis Epicheiriseon AE (OAE) vo veci C-373/97 vyplýva, že vnútroštátne právo môže byť aplikovateľné pred priamo aplikovateľným úniovým právom vtedy, ak by prednostná aplikácia nariadenia spôsobila závažné a neprimerané poškodenie záujmov tretích osôb, ktoré konajú v dobrej viere, pričom osoba, ktorá sa prednostne priamej aplikácie úniového práva domáha, má k dispozícii iný primeraný prostriedok na ochranu svojich práv, ktoré boli založené úniovým právom (napr. inštitút úniovej zodpovednosti členského štátu).¹⁰⁰

Výnimku z aplikácie zásady prednosti predstavujú i situácie, kedy by prednostné použitie úniového práva predstavovalo zneužitie tohto práva (k zásade zákazu zneužitia práva pozri ďalší výklad).

2.2 ZÁSADA PRIAMEHO ÚČINKU PRÁVA ÚNIE

Úvod

Zásada priameho účinku (*direct effect, effet direct, unmittelbare Wirkung*) práva Únie znamená schopnosť pravidiel úniového práva zakladať priamo práva a povinnosti iným subjektom ako členským štátom, a teda i možnosť dovolávať sa týchto práv a povinností založených normami úniového práva týmito subjektmi, ktoré nie sú priamymi adresátmi daných noriem. V rozhodnutiach SD EÚ rovnako ako v doktríne sa často stožňujú pojmy „priamy účinok“ v zmysle uvádzanom predtým a „priama uplatniteľnosť“ úniového práva ako pojmový znak úniového práva, ktorý vylučuje transpozíciu alebo preberanie úniového práva do vnútroštátneho práva členských štátov. Pojem „priamy účinok“ sa tak používa predovšetkým vo vzťahu k primárnemu právu, smerniciam a rozhodnutiam, a pojem „priama uplatniteľnosť“ sa vzťahuje na nariadenia.

Zásada priameho účinku práva Únie bola prvýkrát formulovaná v rozhodnutí Van Gend en Loos,¹⁰¹ v ktorom SD EÚ dospel k záveru, že právo (vtedy) Spoločenstva ukladá jednotlivcom nielen povinnosti, ale priznáva im aj individuálne práva, ktorým sú vnútroštátne súdy povinné po-

¹⁰⁰ Král, R. Nařízení ES z pohledu jejich vnitrostátní aplikace a implementace. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 35 – 36.

¹⁰¹ Rozhodnutie Súdneho dvora z 5. februára 1963 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos vs. Netherlands Inland Revenue Administration vo veci 26/62.

skytnúť ochranu. Súdny dvor odôvodnil v tomto rozhodnutí priznanie priameho účinku právu (vtedy) Spoločenstva najmä na základe zmyslu, štruktúry a znenia Zmluvy o EHS¹⁰² využitím najmä teleologickej a systematickej metódy výkladu.

Článok 12 Zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva má priame účinky a vytvára pre procesné subjekty individuálne práva, ktorým musí vnútroštátny súd poskytnúť ochranu (rozhodnutie Súdneho dvora z 5. februára 1963 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos vs. Netherlands Inland Revenue Administration vo veci 26/62).

Kritériá pre uplatnenie priameho účinku, Van Gend en Loos formula

V súlade s tzv. „Van Gend en Loos“ formulou¹⁰³ musia pravidlá únievého práva na to, aby boli schopné priamo založiť práva a povinnosti jednotlivcom, spĺňať určité kritériá. Priamy účinok majú v súlade s touto formulou také ustanovenia práva Únie, ktoré sú dostatočne jasné a presné, bezpodmienečné, t. j. nesmú byť viazané na žiadnu podmienku, na uplynutie žiadnej lehoty, alebo nesmú byť závislé od žiadnych dodatočných opatrení, ktorých vykonanie alebo účinky nezávisia od prijatia aktu Únie alebo vnútroštátneho aktu, nesmie byť daná možnosť sa od nich odchyliť a ani nesmú ponúkať voľbu medzi určitými alternatívami (rozhodnutie Súdneho dvora zo 16. júna 1966, Lütticke vs. Hauptzollamt Sarrelouis vo veci 57/65, Zb. s. 293). V únievom práve platí na rozdiel od medzinárodného práva verejného prezumpcia priameho účinku, ktorý predstavuje jeden z vodiacich prvkov a základných pojmových znakov únievého práva.

Úplný vs. čiastočný priamy účinok

Priamy účinok môže byť úplný (horizontálny aj vertikálny) alebo čiastočný (len vertikálny). Vertikálny priamy účinok znamená, že právo Únie

¹⁰² Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol. Európske súkromné právo. Bratislava: Euroiris, 2012, s. 158.

¹⁰³ Bližšie pozri Chalmers, D., Barroso, L. What Van Gend en Loss stands for. In: International Journal of Constitutional Law, Vol. 12, No. 1, s. 105 – 134.

má priamy účinok vo vzťahu medzi jednotlivcom a štátom, čiže jednotlivec sa môže priamo odvolávať na ustanovenia práva Únie vo vzťahu k štátu. Priamy účinok je tak sankciou členského štátu, ktorý nesplnil riadne svoju povinnosť vyplývajúcu mu z ustanovení únieového práva (napr. povinnosť riadne implementovať smernicu). Horizontálny priamy účinok znamená, že právo Únie má priamy účinok aj vo vzťahu medzi jednotlivcami navzájom, ktorí sa naň môžu priamo odvolávať aj v týchto vzťahoch.¹⁰⁴ Súdny dvor priznal (s výnimkou nariadení, pri ktorých je priamy účinok explicitne stanovený v čl. 288 ZF EÚ) úplný priamy účinok niektorým ustanoveniam primárneho práva, v ktorých sú práva a povinnosti jasne formulované a zjavne poznateľné pre obe strany, rovnako priznal priamy účinok i rozhodnutiam a smerniciam ako aktom sekundárneho únieového práva, ak tieto spĺňajú stanovené kritériá pre realizáciu priameho účinku.

Primárne únieové právo. Vo vzťahu k primárnemu únieovému právu priznal SD EÚ niektorým ustanoveniam primárneho únieového práva úplný priamy účinok, niektorým ustanoveniam priznal iba čiastočný priamy účinok a v prípade iných ustanovení priamy účinok úplne vylúčil.¹⁰⁵ Z judikatúry Súdneho dvora týkajúcej sa priameho horizontálneho účinku primárneho práva vyplýva zásadný rozdiel medzi voľným pohybom tovaru na jednej strane, v prípade ktorého je takýto účinok vylúčený, a voľným pohybom osôb a služieb, ktorému Súdny dvor priznal takýto účinok. Toto rozlíšenie je z dogmatického hľadiska sporné a ťažko odôvodniteľné vzhľadom na to, že činnosti patriace do pôsobnosti jednotlivých základných slobôd sa často prekrývajú.¹⁰⁶

Medzinárodné zmluvy. Priamy účinok môžu mať okrem noriem primárneho práva EÚ i medzinárodné zmluvy, uzavreté medzi EÚ a tretími štátmi, ktorými je Únia viazaná, ak vzhľadom na ich znenie a cieľ a na povahu a účel zmluvy obsahujú ustanovenia týchto zmlúv jednoznačný,

¹⁰⁴ Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol. Európske súkromné právo. Bratislava: Euroiris, 2012, s. 158.

¹⁰⁵ Ibid., s. 158 – 159.

¹⁰⁶ Hartkamp, A. S. The Influence of Primary European Law on Private Law. In: Hartkamp, A. S. et al. Towards a European Civil Code. Fourth Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2010, s. 127 a nasl., najmä s. 133 a nasl., a Hartkamp, A. European Private Law: The Case Law of the European Court of Justice. In: Zeitschrift für europäisches Privatrecht, 2008, č. 3, s. 449 a nasl., s. 453.

jasný a presný záväzok, ktorého výkon alebo účinky nie sú podmienené prijatím neskoršieho aktu.¹⁰⁷

Ustanovenie dohovoru uzavretého medzi Spoločenstvom a nečlenskými štátmi musí byť považované za priamo aplikovateľné vtedy, ak vzhľadom na jeho znenie a účel a povahu dohovoru samotného obsahuje ustanovenie jasný a presný záväzok, ktorý nepodlieha vzhľadom na svoju implementáciu alebo účinky prijatiu akýchkoľvek ďalších opatrení (rozhodnutie Súdneho dvora z 30. septembra 1987 Meryem Demirel vs. Stadt Schwäbisch Gmünd vo veci C-12/86).

Sekundárne úniové právo – nariadenia. Pokiaľ ide o sekundárne právo, nariadenia sú zo svojej podstaty podľa článku 288 druhého odseku ZFEÚ tak priamo uplatniteľné, rovnako ako sú aj spôsobilé mať vertikálny, ako aj horizontálny priamy účinok. Priama uplatniteľnosť znamená, že norma práva Únie sa pri jej aplikácii posudzuje ako súčasť vnútroštátneho práva, zatiaľ čo priamy účinok znamená možnosť jednotlivca odvolávať sa na túto normu v konaní pred súdom. Nariadenia majú všeobecne záväznú povahu vo všetkých svojich častiach, sú priamo použiteľné a majú priamy účinok, pokiaľ je ich znenie dostatočne jasné, presné a týka sa jednotlivcov.

Sekundárne úniové právo – smernice a rozhodnutia. Vo vzťahu k sekundárnemu právu priznal Súdny dvor priamy účinok aj rozhodnutiam (rozhodnutie Súdneho dvora zo 6. októbra 1970 Franz Grad vs. Finanzamt Traunstein vo veci 9/70) a smerniciam (rozhodnutie Súdneho dvora zo 4. decembra 1974 Van Duyn vs. Home Office vo veci C-41/74).

Priameho účinku rozhodnutí sa môžu dovoliť fyzické alebo právnické osoby v prípade, ak rozhodnutia boli adresované členským štátom a bol nimi uložený záväzok štátu, splňajúci podmienky pre priznanie priameho účinku.

Podľa judikatúry Súdneho dvora týkajúcej sa ustanovení Zmluvy, ktoré majú priame účinky, nie je rozhodujúca skutočnosť, že členské štáty sú uvedené ako ich adresáti. Ide len o to, či je nejaké ustanovenie priamo použiteľné svojím charakterom. Závery, ktoré v tomto ohľade uskutočnil Súdny dvor, pokiaľ ide o ustanovenia Zmluvy, možno použiť i na ustanovenia roz-

¹⁰⁷ Rozhodnutie Súdneho dvora z 30. septembra 1987 Meryem Demirel vs. Stadt Schwäbisch Gmünd vo veci C-12/86.

hodnutia určeného členským štátom. Čl. 189 Zmluvy síce výslovne priznáva priamy účinok vo všetkých členských štátoch iba nariadeniu, ale definícia rozhodnutia uvedená v čl. 189 nijako nevylučuje, že je za určitých podmienok možné priznať rovnaký účinok i rozhodnutiu určenému členským štátom. Je treba rozlišovať medzi nepriamou použiteľnosťou v zmysle čl. 189 Zmluvy a ustanovením schopným mať priame účinky v právnych vzťahoch medzi členskými štátmi a jednotlivcami v ich právnej pôsobnosti. Podľa čl. 189 znamená nepriama použiteľnosť najmä to, že žiadny vnútroštátny právny predpis nie je nutný, aby opatrenie prijaté podľa práva Spoločenstva bolo účinné. Pokiaľ ide o to, či určité ustanovenia môžu mať nepriame účinky voči jednotlivcom v zmysle judikatúry Súdneho dvora – v prípade, že ide o stanovenie určitých povinností – je otázkou, či napriek neexistencii vnútroštátneho vykonávacieho právneho predpisu môže jednotlivec získať priame práva.

Nebezpečenstvo právnej neistoty sa nesmie preceňovať. V zásade môžu vzniknúť problémy iba vtedy, ak rozhodnutia predpisujú členským štátom konať v určitom smere a ak lehota, ktorá je im za tým účelom stanovená, uplynie bez toho, aby došlo k vykonaniu príslušného opatrenia. Tejto situácii možno predísť tak určovaním dostatočne dlhých lehôt, ako aj snahou zo strany členských štátov vykonať všetko potrebné na to, aby v požadovanom termíne prijali potrebné vykonávacie predpisy. Ak dodáme, že podľa judikatúry Súdneho dvora musí ísť o jednoznačné a bezpodmienečné ustanovenia, plynie z toho, že otázka priamej použiteľnosti vzniká iba pri malom počte rozhodnutí. Skutočnosť, že sa určitým ustanovením obsiahnutým v rozhodnutiach určeným členským štátom priznáva priama použiteľnosť, neznamená, že by sa opúšťal systém právnych aktov sekundárneho práva Spoločenstva, uvedený v čl. 189 Zmluvy. Priama použiteľnosť určitých ustanovení, a to pri zachovaní systému čl. 189 Zmluvy vo všetkých ostatných ohľadoch, sa naopak premietne v posilnení právnej ochrany individuálnych práv jednotlivcov (rozhodnutie Súdneho dvora zo 6. októbra 1970 Franz Grad vs. Finanzamt Traunstein vo veci 9/70).

Článok 288 ZFEÚ na rozdiel od nariadení nezakotvuje v prípade smerníc ich priamu uplatniteľnosť, priamy vertikálny účinok však vyplýva z ich záväznosti (rozhodnutie Súdneho dvora zo 4. decembra 1974 Van Duyn vs. Home Office vo veci C-41/74, bod 12).

Ak sú v súlade s ustanoveniami čl. 189 nariadenia priamo použiteľné, a teda vďaka svojej povahe môžu mať priame účinky, nevyplýva z toho, že iné kategórie aktov uvedených v tomto článku nemôžu mať nikdy obdobné účinky. Bolo by nezlučiteľné so záväzným účinkom, ktorý článok 189 priznáva smernici v zásade vylúčiť, aby sa dotknuté osoby mohli dovolávať povinnosti, ktorú ukladá. Najmä v prípadoch, ak by orgány Spoločenstva formou smernice uložili členským štátom povinnosť určitým spôsobom konať, by mohlo dôjsť k oslabeniu užitočného účinku takéhoto aktu, pokiaľ by jednotlivcom bolo zabránené, aby sa ho pred súdom dovolávali a pokiaľ by naň vnútroštátne súdy nemohli prihliadnuť ako na súčasť práva Spoločenstva. Čl. 177, ktorý umožňuje vnútroštátnym súdom obrátiť sa na Súdny dvor s otázkou týkajúcou sa platnosti a výkladu všetkých aktov orgánov bez rozdielu predpokladá, že sa týchto právnych aktov môžu dovolávať jednotlivci na uvedených súdoch. V každom prípade je potrebné preskúmať, či povaha, systematika a znenie dotknutého ustanovenia môžu vyvolávať priamy účinok vo vzťahoch medzi členskými štátmi a jednotlivcami (rozhodnutie Súdneho dvora zo 4. decembra 1974 Van Duyn vs. Home Office vo veci C-41/74).

Vo všeobecnosti platí, že smernice sú uniovými aktmi, ktoré od členských štátov vyžadujú ich transpozíciu (premietnutie ich obsahu do vnútroštátneho transpozíčného právneho predpisu). Ak je teda smernica členským štátom náležite transponovaná, nemožno sa domáhať priameho účinku, keďže pravidiel v nej obsiahnutých sa možno domáhať len prostredníctvom predpisu, do ktorého boli transponované. Až v prípade, ak smernica nie je členským štátom v príslušnej lehote náležite transponovaná,¹⁰⁸ prichádza do úvahy za splnenia ďalších podmienok uplatnenie

¹⁰⁸ K nenáležitej transpozícii smernice môže dôjsť v dvoch prípadoch. Prvý (v podstate jednoznačný) prípad predstavuje situácia, ak smernica nebola transponovaná do vnútroštátneho právneho poriadku vôbec. Posúdenie druhého prípadu nenáležitej transpozície môže spôsobovať problémy, keďže ide o situáciu, ak smernica nebola transponovaná do vnútroštátneho poriadku správne. Súdny dvor v tomto kontexte vyvinul viacero požiadaviek, ktoré musí „správna“ transpozícia spĺňať (významová rovnosť obsahu pravidiel smernice a pravidiel vnútroštátneho práva, zákaz užšej pôsobnosti transponovaného pravidla, širšia pôsobnosť transponovaného pravidla je prípustná, ak tomu nebrání smernica, jasná, presná a transparentná formulácia transponovaného pravidla, transponované pravidlá by mali byť (až na výnimky) súčasťou všeobecne záväzného právneho predpisu). Bližšie pozri Král, R. Zásady aplikácie komunitárneho práva národnými súdmi. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 18 a nasl.

priameho účinku pravidiel obsiahnutých v smernici.¹⁰⁹ Kritériá pre uplatnenia doktríny priameho účinku smerníc možno vymedziť takto:

- jasný, presný a dostatočne určitý záväzok obsiahnutý v smernici¹¹⁰ (ide o záväzok, ktorý je formulovaný natolko jasne, presne a konkrétne, že je možné ho bez ďalšieho, ale s použitím obvyklých výkladových metód použiť),
- nepodmienený záväzok obsiahnutý v smernici,¹¹¹
- márne uplynutie lehoty na prevzatie smernice do vnútroštátneho práva (transpozičnej lehoty),¹¹²
- nejde o záväzok, ktorý priamo ukladá povinnosť jednotlivcovi ale naopak, priznáva mu určité právo. Ak by smernica ukladala povinnosti jednotlivcom, odporovalo by to zásade právnej istoty, preto môžu zo smernice na uplatnenie priameho účinku jednotlivcom vyplývať len práva,¹¹³
- priamy účinok smernice prichádza do úvahy iba v prípade, ak nie je možný eurokonformný výklad vnútroštátneho práva,¹¹⁴ napr. z dôvodu, že členský štát neprebral smernicu do svojho vnútroštátneho poriadku v stanovenej lehote alebo ju neprebral správne.¹¹⁵

SD EÚ vo svojich rozhodnutiach opakovane judikoval, že horizontálny priamy účinok smerníc nie je prípustný, t. j. jednotlivci nemajú právo dovolávať sa priameho účinku nesprávne implementovanej smernice voči iným fyzickým alebo právnickým osobám v rámci ich horizontálneho vzťahu z dôvodu, že smernica zaväzuje členské štáty a nie jednot-

¹⁰⁹ Král, R. Zásady aplikace komunitárního práva národními soudy. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 16 – 17.

¹¹⁰ Rozhodnutie Súdneho dvora z 5. apríla 1979 Ratti vs. Štátne zastupiteľstvo vo veci 148/78, najmä bod 43.

¹¹¹ Rozhodnutie Súdneho dvora z 5. apríla 1979 Ratti vs. Štátne zastupiteľstvo vo veci 148/78, najmä bod 43.

¹¹² Rozhodnutie Súdneho dvora z 5. apríla 1979 Ratti vs. Štátne zastupiteľstvo vo veci 148/78, najmä bod 43.

¹¹³ Rozhodnutie Súdneho dvora zo 7. januára 2004 Wells vs. Secretary of State for Transport, Local Government and the Regions vo veci C-201/02, bod 56 a tam citovaná judikatúra.

¹¹⁴ Rozhodnutie Súdneho dvora z 22. mája 2003 Connect Austria Gesellschaft für Telekommunikation GmbH vs. Telekom-Control-Kommission, and Mobilkom Austria AG vo veci C-462/99, bod 40.

¹¹⁵ Rozhodnutie Súdneho dvora z 10. apríla 2003 Steffensen vo veci C-276/01, bod 38 a tam citovaná judikatúra.

livcov [rozhodnutie Súdneho dvora z 28. februára 1986 M. H. Marshall vs. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching) vo veci 152/84, najmä bod 48]. Horizontálny priamy účinok smernice je vylúčený i z dôvodu, že jeho pripustením by sa zotreli rozdiely medzi smernicami a nariadeniami, ktoré ako jediné spolu s rozhodnutiami môžu ukladať jednotlivcom povinnosti (rozhodnutie Súdneho dvora zo 7. marca 1996 *El Corte Inglés SA vs. Cristina Blázquez Rivero* vo veci C-192/94, bod 17 a tam citovaná judikatúra). Jednotlivci sa môžu dovolávať záväzku obsiahnutého v smernici iba voči štátu alebo voči subjektom alebo organizáciám riadeným štátom (rozhodnutie Súdneho dvora z 12. júla 1990 *Foster and others vs. British Gas plc* vo veci C-188/89, bod 20).

Smernica nemôže mať ani obrátený vertikálny priamy účinok, čiže členský štát sa nemôže voči jednotlivcovi odvolávať na obmedzenia vyplývajúce zo smernice alebo od neho vyžadovať splnenie povinností stanovených smernicou, ktorá nebola vôbec alebo nebola správne transponovaná (rozhodnutie Súdneho dvora z 29. apríla 2004 *Beuttenmüller vs. Land Baden-Württemberg* vo veci C-102/02, bod 63).

Koncept zákazu horizontálneho priameho účinku smerníc nie je však absolútny, z judikatúry SD EÚ vyplýva, že jednotlivci sa síce nemôžu dovolávať svojich práv voči iným jednotlivcom na základe netransponovaných alebo chybné transponovaných ustanovení smernice, samotná smernica však môže mať tzv. incidenčný horizontálny priamy účinok,¹¹⁶ ktorý sa blíži priamemu horizontálnemu účinku, ak priamo neukladá jednotlivcom povinnosti.¹¹⁷ Smernica teda môže mať vylučovací účinok (*exclusionary effect*) v tom zmysle, že jednotlivci sa môžu odvolávať na smernicu, ktorá neukladá jednotlivcom povinnosti, s cieľom vylúčiť uplatnenie vnútroštátneho práva, ktoré je v rozpore s touto smernicou, pričom však táto smernica nevytvorí „nové právo“ (nové práva alebo povinnosti), ale vytvorí vákuum, ktoré sa vyplní inými ustanoveniami vnútroštátneho

¹¹⁶ Pozri bližšie *Conway*, G. EU Law. New York: Routledge, 2015, s. 227.

¹¹⁷ Pozri rozhodnutie Súdneho dvora z 30. apríla 1996 *CIA Security International SA vs. Signalson SA and Securitel SPRL* vo veci C-194/94 a rozhodnutie Súdneho dvora z 26. septembra 2000 *Unilever Italia SpA vs. Central Food SpA* vo veci C-443/98.

práva, ktoré môže byť pre jednotlivcov nevýhodnejšie ako vnútroštátne právo, ktoré odporuje smernici.¹¹⁸

S ohľadom na argument, že smernica nesmie byť uplatňovaná proti jednotlivcovi je potrebné zdôrazniť, že v súlade s čl. 189 Zmluvy má smernica záväznú povahu, ktorá vytvára základ pre možnosť jej dovolania sa pred vnútroštátnym súdom, iba vo vzťahu ku „každému členskému štátu, ktorému je adresovaná“. Z uvedeného vyplýva, že smernica nemôže sama osebe ukladať záväzky jednotlivcom a že ustanovenie smernice nesmie byť uplatňované voči takejto osobe [rozhodnutie Súdneho dvora z 28. februára 1986 M. H. Marshall vs. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching) vo veci 152/84].

Účinky rozšírenia na oblasť vzťahov medzi jednotlivcami by znamenalo priznanie právomoci Spoločenstvu ukladať záväzky jednotlivcom s priamym účinkom, pričom Spoločenstvo má túto právomoc iba v prípade, ak je oprávnené prijať nariadenia alebo rozhodnutia (rozhodnutie Súdneho dvora zo 7. marca 1996 El Corte Inglés SA vs. Cristina Blázquez Rivero vo veci C-192/94).

Orgán akejkoľvek právnej formy, ktorý na základe opatrenia prijatého štátom nesie zodpovednosť za poskytovanie verejných služieb pod dohľadom štátu a ktorý má za týmto účelom osobitné právomoci nad rámec tých, ktoré vyplývajú z bežných pravidiel uplatniteľných na vzťahy medzi jednotlivcami, patrí v každom prípade medzi orgány, proti ktorým je možné sa odvolávať na ustanovenia smernice, ktoré môžu mať priamy účinok (rozhodnutie Súdneho dvora z 12. júla 1990 Foster and others vs. British Gas plc vo veci C-188/89).

Členský štát, ktorý nesplnil svoju povinnosť transponovať ustanovenia smernice do vnútroštátneho právneho poriadku sa nemôže vo vzťahu k občanom Spoločenstva spoliehať na limity stanovené týmito ustanoveniami, aby si splnili povinnosti stanovené touto smernicou (rozhodnutie Súdneho dvora z 29. apríla 2004 Beuttenmüller vs. Land Baden-Württemberg vo veci C-102/02).

¹¹⁸ Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol. Európske súkromné právo. Bratislava: Euroiris, 2012, s. 161.

2.3 ZÁSADA NEPRIAMEHO ÚČINKU PRÁVA ÚNIE

Úvod

Zásada nepriameho účinku práva Únie (*indirect effect, effet indirect, unmittelbare Wirkung*) sa uplatňuje v rámci vzťahu medzi bezprostredne aplikovateľnými pravidlami únieového práva a pravidlami vnútroštátneho práva, ktoré sú s nimi nezlučiteľné. Jej podstata spočíva v povinnosti vnútroštátnych súdov členských štátov vykladať vnútroštátne právo v súlade s právom Únie (eurokonformný výklad). Uvedené znamená, že vnútroštátny súd je povinný interpretovať vnútroštátne právo v súlade so znením a účelom sekundárneho únieového práva tak, aby bol dosiahnutý výsledok sledovaný únieovým právom. Povinnosť uskutočniť eurokonformný výklad vnútroštátnej normy nastupuje najmä v prípadoch, ak zo strany členského štátu dôjde k nenáležitej transpozícii smernice a pravidlá tejto smernice nespĺňajú podmienky bezprostrednej aplikovateľnosti.¹¹⁹ Nepriamy účinok sa teda týka najmä smerníc, a to bez ohľadu na to, či bol vnútroštátny predpis, ktorý (ktorého ustanovenie) má byť interpretovaný, prijatý pred alebo až po prijatí smernice.¹²⁰

Povinnosť realizácie eurokonformného výkladu vyplýva z článku 4 ods. 3 ZEÚ, judikovaný Súdny dvorom bol prvýkrát výslovne rozsudkom vo veci Von Colson.¹²¹

Nepriamy účinok možno uplatniť tak vo vertikálnych vzťahoch medzi jednotlivcom a štátom,¹²² ako aj v horizontálnych vzťahoch medzi dvoma jednotlivcami.¹²³

¹¹⁹ Král, R. Zásady aplikace komunitárního práva národními soudy. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 39.

¹²⁰ Pozri rozhodnutie Súdneho dvora z 13. novembra 1990 *Marleasing SA vs. La Comercial Internacional de Alimentacion SA* vo veci C-106/89, rozhodnutie Súdneho dvora z 13. júla 2000 *Centrosteeel Srl vs. Adipol GmbH* vo veci C-456/98, bod 16 a tam citovaná judikatúra; rozhodnutie Súdneho dvora z 22. novembra 2005 *Werner Mangold vs. Rüdiger Helm* vo veci C-144/04, odsek 8.

¹²¹ Rozhodnutie Súdneho dvora z 10. apríla 1984 *Sabine von Colson and Elisabeth Kamann vs. Land Nordrhein-Westfalen* vo veci 14/83.

¹²² Rozhodnutie Súdneho dvora z 10. apríla 1984 *Sabine von Colson and Elisabeth Kamann vs. Land Nordrhein-Westfalen* vo veci 14/83.

¹²³ Rozhodnutie Súdneho dvora z 10. apríla 1984 *Dorit Harz vs. Deutsche Tradax GmbH* vo veci 79/83.

Z rozhodovacej činnosti Súdneho dvora je zrejmé [Case C-106/89 *Marleasing vs. La Comercial Internacional de Alimentación* (1990) ECR I-4135, bod 8; Case C-334/92 *Wagner Miret vs. Fondo de Garantía Salarial* (1993) ECR I-6911, bod 20; *Faccini Dori*, bod 26; and *Joined Cases C-240/98 to C-244/98 Océano Grupo Editorial vs. Salvat Editores* (2000) ECR I-0000, bod 30], že ak sa aplikuje vnútroštátne právo, či už prijaté pred alebo po prijatí smernice, vnútroštátny súd má povinnosť vykladať právo, pokiaľ je to možné vo svetle znenia a účelu smernice s cieľom dosiahnuť výsledok, ktorý smernica predvída, a tým dosiahnuť súlad s čl. 189 ods. 3 Zmluvy (rozhodnutie Súdneho dvora z 13. júla 2000 *Centrosteeel Srl vs. Adipol GmbH* vo veci C-456/98).

Hoci úplné vykonanie smernice nevyžaduje, ako sa uvádza v odpovedi na prvú otázku, žiadnu konkrétnu formu sankcie za porušenie zákazu diskriminácie, ustanovuje, že táto sankcia musí byť schopná zabezpečiť skutočnú a účinnú súdnu ochranu. Musí mať navyše skutočný odradzujúci účinok na zamestnávateľa. Z toho vyplýva, že keď členský štát zvolí ako sankciu za porušenie zákazu diskriminácie priznanie náhrady škody, táto náhrada škody musí byť v každom prípade primeraná vzniknutej škode. Z uvedeného vyplýva, že vnútroštátny právny predpis obmedzujúci právo na náhradu škody osôb diskriminovaných pri prístupe k zamestnaniu tým, že im priznáva iba symbolické odškodnenie, ako napríklad náhradu výdavkov, ktoré im vznikli v súvislosti s uchádzaním sa o zamestnanie, nie je v súlade s požiadavkami účinného prebratia smernice. Treba však upresniť, že povinnosť členských štátov, vyplývajúca zo smernice, dosiahnuť stanovený výsledok, ako aj ich povinnosť podľa článku 5 Zmluvy prijať všetky potrebné opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy, aby zabezpečili splnenie tejto povinnosti, sa vzťahujú na všetky orgány členských štátov vrátane súdov v rámci ich právomocí. Z toho vyplýva, že pri uplatňovaní vnútroštátneho práva a najmä ustanovení vnútroštátneho zákona špeciálne vydaného s cieľom vykonať ustanovenia smernice 76/207, musí vnútroštátny súd vykladať svoje vnútroštátne právo vo svetle znenia a účelu smernice s cieľom dosiahnuť výsledok uvedený v článku 189 ods. 3 Zmluvy. Na druhej strane, ako vyplýva z už uvedených úvah, smernica neukladá v súvislosti so sankciami za prípadnú diskrimináciu žiadnu bezvýhradnú a dostatočne presnú povinnosť, na ktorú by sa mohol jednotlivec odvolávať v prípade neexistencie včas prijatých vykonávacích opatrení s cieľom dosiahnuť nápravu podľa

smernice, ak takýto dôsledok nestanovujú alebo neumožňujú vnútroštátne právne predpisy. Vnútroštátnemu súdu však treba zdôrazniť, že hoci smernica 76/207 ponecháva na stanovenie sankcií za porušenie zákazu diskriminácie členským štátom slobodu výberu medzi rôznymi riešeniami vhodnými na dosiahnutie jej cieľa, zároveň ustanovuje, že ak si niektorý členský štát zvolí ako sankciu za porušenie tohto zákazu priznanie náhrady škody, potom s cieľom zabezpečiť jej účinnosť a odradzujúci účinok, musí byť táto náhrada škody v každom prípade primeraná vzniknutej škode a musí presahovať čisto symbolické odškodnenie, ako napríklad náhradu výdavkov vzniknutých v súvislosti s uchádzaním sa o zamestnanie. Výklad a uplatňovanie zákona v súlade s požiadavkami práva Spoločenstva, ktorý bol prijatý na uplatňovanie smernice, prislúcha vnútroštátnemu súdu v celej miere, v akej mu jeho vnútroštátne právo poskytuje priestor na voľnú úvahu (rozhodnutie Súdneho dvora z 10. apríla 1984 Sabine von Colson and Elisabeth Kamann vs. Land Nordrhein-Westfalen vo veci 14/83).

Kategórie chápania nepriameho účinku smernice

Nepriamy účinok smernice v užšom poňatí, ktorý sa dotýka povinnosti vnútroštátnych súdov eurokonformne vykladať vnútroštátne predpisy nezlučiteľné s úniovým právom, ktoré nie je priamo aplikovateľné, je potrebné odlišiť od nepriameho účinku v širšom poňatí, ktorý sa dotýka povinnosti vnútroštátnych súdov eurokonformne vykladať vnútroštátne predpisy zlučiteľné s úniovým právom, ktoré nie je priamo aplikovateľné.¹²⁴ Vo svojom širšom poňatí je teda princíp eurokonformného výkladu základným princípom nepriamej aplikácie úniového práva v členských štátoch EÚ, teda jeho aplikácie prostredníctvom aplikácie príslušných vnútroštátnych právnych predpisov.¹²⁵

Obdobne je potrebné od nepriameho účinku v užšom ponímaní odlišiť i tzv. zoslabený nepriamy účinok (rozhodnutie Súdneho dvora z 18. decembra 1997 Inter-Environnement Wallonie ASBL proti Région wallonne vo veci C-129/96), kedy členský štát nesmie prijať v rámci transpozičnej

¹²⁴ Pozri Král, R. Zásady aplikace komunitárního práva národními soudy. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 47.

¹²⁵ Král, R. Zásady aplikace komunitárního práva národními soudy. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 48.

lehoty opatrenia, ktoré by ohrozili dosiahnutie výsledku predvídaného smernicou.

*Na úvod treba pripomenúť, že povinnosť členských štátov prijať všetky opatrenia potrebné na dosiahnutie výsledku stanoveného smernicou, je záväznou povinnosťou, ktorú stanovuje článok 189 tretí odsek Zmluvy a samotná smernica (rozhodnutie z 1. februára 1977, *Verbond van Nederlandse Ondernemingen*, 51/76, Zb. s. 113, bod 22; rozhodnutie z 26. februára 1986, *Marshall*, 152/84, Zb. s. 723, bod 48, a rozhodnutie z 24. októbra 1996, *Kraaijeveld a i.*, C72/95, Zb. s. I5403, bod 55). Táto povinnosť prijať všetky všeobecné alebo osobitné opatrenia je záväzná pre všetky orgány členských štátov vrátane súdnych orgánov v rámci ich právomocí (rozhodnutie z 13. novembra 1990, *Marleasing*, C106/89, Zb. s. I4135, bod 8, a rozhodnutie *Kraaijeveld a i.*, už citovaný, bod 55). Ďalej treba poukázať na to, že podľa článku 191 druhého odseku Zmluvy EHS, uplatniteľného v čase skutkových okolností sporu vo veci samej, „smernice a rozhodnutia sa oznamujú tomu, komu sú určené, a týmto oznámením nadobúdajú účinnosť“. Z tohto ustanovenia vyplýva, že právny účinok smernice voči členskému štátu, ktorému je určená, nastáva už od okamihu jej oznámenia. V prejednávanej veci a v súlade s bežnou praxou stanovuje samotná smernica 91/156 lehotu, po ktorej uplynutí musia byť v členských štátoch účinné zákony, iné predpisy a administratívne opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu s touto smernicou. Keďže účelom tejto lehoty je predovšetkým poskytnúť členským štátom potrebný čas na prijatie opatrení na prebratie, nemožno týmto štátom vyčítať, že smernicu neprebrali do svojho právneho poriadku pred uplynutím tejto lehoty. Napriek tomu práve v priebehu lehoty na prebratie majú členské štáty prijať opatrenia potrebné na zabezpečenie, aby bol výsledok stanovený smernicou do uplynutia lehoty dosiahnutý. V tejto súvislosti, hoci členské štáty nie sú povinné prijať tieto opatrenia pred uplynutím lehoty na prebratie, z článku 5 druhého odseku v spojení s článkom 189 tretím odsekom Zmluvy a zo samotnej smernice vyplýva, že počas tejto lehoty sa musia zdržať prijatia ustanovení, ktoré by mohli vážne ohroziť výsledok stanovený touto smernicou (rozhodnutie Súdneho dvora z 18. decembra 1997 *Inter-Environnement Wallonie ASBL proti Région wallonne* vo veci C-129/96).*

Podmienky uplatnenia nepriameho účinku smernice

Nepriamy účinok smernice možno uplatňovať len v prípade, ak sú splnené určité predpoklady pre použitie eurokonformného výkladu vnútroštátneho práva. Týmito predpokladmi sú:

- existencia nesprávne implementovanej smernice, v súlade s ktorou má byť interpretované vnútroštátne právo,
- existencia vnútroštátneho predpisu, ktorý má byť interpretovaný v súlade s účelom smernice,
- možnosť a schopnosť vnútroštátneho predpisu byť predmetom eurokonformného výkladu,
- neexistencia vnútroštátnej výkladovej metódy, použitie ktorej vedie k výkladu zhodnému so smernicou (v prípade, ak je možné použiť takúto vnútroštátnu výkladovú metódu, ktorou možno interpretovať vnútroštátne právo v súlade s cieľmi smernice, má táto vnútroštátna výkladová metóda prednosť pred eurokonformným výkladom),
- povinnosť použitia eurokonformného výkladu vzniká márnym uplynutím transpozičnej lehoty (pred uplynutím tejto lehoty nemožno hovoriť o nesprávne transponovanej smernici, preto ani nie je možné v tomto časovom rámci použiť eurokonformný výklad).

Platí, že posúdenie, či vnútroštátne právo pripúšťa výklad v súlade so znením a účelom smernice, spočíva v zásade na vnútroštátnom súde. Pod vnútroštátnym právom, ktoré má byť vykladané, sa chápu v zmysle prístupu SD EÚ nielen všeobecne záväzné právne predpisy, ale právny poriadok ako celok, t. j. i právne zásady, zvyklosti, či vnútroštátne súdne rozhodnutia.¹²⁶ Ak má vnútroštátny súd pochybnosti o výklade dotknutých ustanovení smernice, sú súde členských štátov oprávnené, resp. v niektorých prípadoch povinné, obrátiť sa v rámci konania o predbežnej otázke podľa čl. 267 ZFEÚ na SD EÚ so žiadosťou o interpretáciu týchto ustanovení. Podmienkou využitia konceptu nepriameho účinku je (ako vyplýva z prehľadu podmienok uplatnenia nepriameho účinku), že vnútroštátne súdne konanie, v ktorom sa má použiť eurokonformný výklad,

¹²⁶ Rozhodnutie Súdneho dvora z 5. októbra 2004 Bernhard Pfeiffer (C-397/01), Wilhelm Roith (C-398/01), Albert Süß (C-399/01), Michael Winter (C-400/01), Klaus Nestvogel (C-401/01), Roswitha Zeller (C-402/01) a Matthias Döbele (C-403/01) vs. Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV v spojených veciach C-397/01 až 403/01.

musí mať pôvod v skutočnostiach, ktoré nastali až po uplynutí transpozíčnej lehoty smernice.

Rozhodnutie SD EÚ o predbežnej otázke je z formálneho hľadiska záväzná iba pre vnútroštátny súd, ktorý sa s predbežnou otázkou na neho obrátil, rovnako ako pre vnútroštátne súdy, ktoré o danej veci rozhodujú v rámci vyššej inštalácie. Z faktického hľadiska sú však tieto rozhodnutia SD EÚ záväzná aj pre iné súdy členského štátu rovnako ako súdy v iných členských štátoch (faktická záväznosť vyplýva najmä zo zodpovednosti členských štátov za náhradu škody spôsobenú rozhodnutím vnútroštátneho súdu).

Hranice nepriameho účinku smernice

Zásada nepriameho účinku má obdobne ako iné zásady európskeho súkromného práva svoje limity uplatňovania. Predovšetkým platí, že eurokonformný výklad nemôže ísť za hranicu rozporu s inými všeobecnými zásadami únieového práva, t. j. povinnosť vnútroštátneho súdu odvolávať sa na obsah smernice pri výklade a uplatňovaní relevantných ustanovení vnútroštátneho práva je obmedzená všeobecnými zásadami práva Únie, najmä zásadou právnej istoty a zásadou zákazu retroaktivity (rozhodnutie Súdneho dvora zo 4. júla 2006 Konstantinos Adeneler a iní vs. Ellinikos Organismos Galaktos (ELOG) vo veci C-212/04).

Eurokonformný výklad (napriek tomu, že môže odporovať vôli vnútroštátneho zákonodarcu),¹²⁷ nemôže viesť ani k výkladu vnútroštátneho práva *contra legem* (rozhodnutie Súdneho dvora z 15. apríla 2008 Impact vs. Minister for Agriculture and Food and Others vo veci C-268/06, Zb. s. I-2483, bod 100 a tam citovaná judikatúra). Vnútroštátne súdy nie sú povinné uskutočňovať výklad vnútroštátnych noriem v súlade so zásadou nepriameho účinku smernice, ak výkladové metódy neumožňujú takýto výklad.

Povinnosť vnútroštátneho súdu odvolávať sa na obsah smernice pri výklade a uplatňovaní relevantných ustanovení vnútroštátneho práva je obmedzená všeobecnými zásadami práva, najmä právnou istotou a zákazom retroaktivity, a nemôže slúžiť ako základ pre výklad contra legem vnútroštátneho práva (pozri rozsudky z 8. októbra 1987, Kolpinghuis Nijme-

¹²⁷ Heiderhoff, B. Gemeinschaftsprivatrecht. München: Sellier, 2007, s. 54.

gen, 80/86, Zb. s. 3969, bod 13, ako aj Adeneler a i., už citovaný, bod 110; pozri tiež analogicky rozhodnutie zo 16. júna 2005, Pupino, C105/03, Zb. s. I5285, body 44 a 47); (rozhodnutie Súdneho dvora z 15. apríla 2008 *Impact vs. Minister for Agriculture and Food and Others* vo veci C-268/06).

Povinnosť vnútroštátneho sudcu odvolávať sa na obsah smernice pri výklade a uplatňovaní relevantných ustanovení vnútroštátneho práva je obmedzená všeobecnými zásadami práva, najmä právnou istotou a zákazom retroaktivity a nemôže slúžiť ako základ pre výklad contra legem vnútroštátneho práva (pozri analogicky rozhodnutie zo 16. júna 2005 Pupino C105/03, Zb. s. I5285, body 44 a 47); (rozhodnutie Súdneho dvora zo 4. júla 2006 Konstantinos Adeneler a iní vs. Ellinikos Organismos Galaktos (ELOG) vo veci C-212/04).

2.4 ZÁSADA SÉMANTICKEJ IDENTITY JAZYKOVÝCH VERZIÍ AKTOV ÚNIE

Úvod

Európska únia ako organizácia i fenomén je zmesou mnohých štátnych, národných, etnických, spoločenských, kultúrnych a pod. identít, ktoré sú každodenne reflektované na pôde jej inštitúcií i vo vnútroštátnych politických i spoločenských aktivitách, ktoré majú vplyv na podstatu a fungovanie EÚ. Jej normotvorba je produktom snahy o zosúladenie – tolko skloňovanú harmonizáciu – práva do jednotného a autonómneho celku¹²⁸ a zároveň zákonite aj produktom jednotlivých, rôzne podmienených, prístupov dotknutých aktérov. Je možné túto rôznorodosť pretaviť do jednoliateho celku? Tým úplne prvým a základným mechanizmom prekonávania vzájomného nepochopenia, na ktorý všetky ďalšie prvky nadväzujú, je jazyk. Prirodzene, v EÚ, v ktorej tento základný spoločný prvok absentuje a je nahrádzaný 24 oficiálnymi a mnohými ďalšími regionálnymi a menšinovými jazykmi, je celistvosť a jednoznačné vzájomné porozumenie jej práva o to zložitejšie, keďže ani samotný výsledok

¹²⁸ Tu máme na mysli zosúladenie rôznorodých prístupov a chápaní pri tvorbe autonómneho práva EÚ ako nového právneho poriadku, nie harmonizáciu národného práva. Pozri aj Craig, P., *De Búrca*, G. EU LAW: Text, Cases, and Materials. 5. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 88 a 256.

snahy o autonómny obsah (normy práva EÚ) nie sú vyjadrené jednotným jazykom, ale hneď niekoľkými s formálne rovnocenným postavením. Napokon pri rozprave o súkromnom práve EÚ treba poukázať aj na nevôľu viacerých autorov zaoberajúcich sa právom EÚ a jeho súkromnoprávnym dosahom, že u odborníkov na súkromnoprávne *acquis* často absentuje určitý širší pohľad, nadhľad v myslení nad technickou racionalitou mnohých ustanovení, prípadne iba nad vnútroštátnym dosahom určitej regulácie EÚ.¹²⁹ Aj v aplikácii súkromného práva v konkrétnych veciach cez ich prejavy v národnom práve teda nestačí jednoduché čítanie textu vyjadreného niektorým z oficiálnych jazykov, ale mali by sa uplatniť metódy, štandardne používané v právnej komparatistike, aby sa v plnosti mohlo urobiť zadosť multiúrovňovej povahe práva EÚ aj v súkromnoprávných vzťahoch.

Formanty noriem súkromného práva Únie

Basedow napr. vyžaduje širšie chápanie zdrojov (formantov) noriem súkromného práva EÚ, ktoré by sa malo prejavovať v interpretácii jeho ustanovení, ktoré spočíva na zohľadnení:

1. textového znenia konkrétnej smernice alebo nariadenia v rôznych oficiálnych jazykoch;
2. pohnútky prijatia aktu, z ktorých sa dajú vyvodiť závery vo vzťahu k zmyslu európskej normy ako takej a jej jednotlivých ustanovení;
3. právny základ, ktorý vyjadruje obdobnú hodnotu a zároveň vymedzuje hranice jeho použitia;
4. judikatúru súdnych orgánov k výkladu dotyčného právneho aktu;
5. implementačné zákony z iných členských štátov, ktoré napomôžu porozumeniu tomuto právnomu aktu, prostredníctvom chápania a skúseností zahraničného zákonodarcu s aktom;
6. zahraničnú literatúru a judikatúru k implementačným predpisom cudzieho členského štátu.¹³⁰

¹²⁹ Pozri napr. *Basedow, J. Nationale Justiz und Europäisches Privatrecht: eine Vernetzungsaufgabe.* Heidelberg: C. F. Müller, 2003, s. 22; podobne *Hesselink, M. W. The Common Frame of Reference as a Source of European Private Law.* In: *Tulane Law Review*, 2009, vol. 83, no. 4, s. 944.

¹³⁰ Pre výpočet pozri *Basedow, J. Nationale Justiz und Europäisches Privatrecht: eine Vernetzungsaufgabe.* Heidelberg: C. F. Müller, 2003, s. 32 a všeobecne celú publikáciu.

Je ťažké predstaviť si, že by takúto komplexnú právno-aplikačnú a právno-interpretáčnú činnosť vykonával každý adresát noriem práva EÚ, ale ako prezentujeme aj v tomto článku, rozdielnosť jazykového vyjadrenia určitej normy môže viesť k úplne protichodnému koncepčnému chápaniu určitého inštitútu, a tým aj k rôznym právnym následkom v rôznych členských štátoch, čo je práve v rozpore so základnou hodnotou harmonizačných aktov – dosahovaním jednoty právnych následkov.

Konkrétny príklad situácie rozporu rôznych jazykových verzií smernice ako prameňa práva EÚ ilustruje smernica 85/374/EHS o aproximácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení členských štátov o zodpovednosti za chybné výrobky¹³¹ vo svojich ustanoveniach upravujúcich lehotu, ktorou sa časovo obmedzuje právo na náhradu škody spôsobenej vadným výrobkom. Slovenské znenie smernice 85/374/EHS rovnako ako § 9 ods. 2 zákona č. 294/1999 Z. z. definuje desaťročnú lehotu ako premlčaciu, všetky ostatné skúmané jazykové mutácie smerníc stanovujú vo vzťahu k právu na náhradu škody, ktoré prináleží poškodenej osobe, ako právny následok zánik práva uplynutím desiatich rokov odo dňa, keď výrobca uviedol daný výrobok do obehu (s výnimkou situácie, ak v priebehu týchto desiatich rokov inicioval poškodený súdne konanie – uplatnil svoje právo súdnou cestou).

Rozpor medzi jazykovými zneniami smerníc

Každá rozumná teória interpretácie právnych predpisov pripisuje dôležitosť slovám a ich významu. Sémantikou výklad normy začína, no nikdy jej nedáva posledné slovo pri právnej interpretácii.¹³² Dvoma základnými prvkami povahy práva EÚ z hľadiska sémantiky sú konceptuálna autonómia a multilingualizmus.¹³³ Vo vzťahu k prvému z nich možno uviesť, že právne pojmy sú vždy funkciou a sémantickým prejavom právneho konceptu. Koncept možno považovať za autonómny v nadnárodnom význame, ak aktivuje vlastný okruh prvkov poznania na nadnárodnej

¹³¹ Ú. v. ES L 210, 7. 8. 1985, s. 29 – 33.

¹³² Moore, M. S. Semantics, Metaphysics, and Objectivity in the Laws. In: Keil, G., Poscher, R. (eds.). *Vagueness and Law: Philosophical and Legal Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 129.

¹³³ Bajčić, M. *New Insights into the Semantics of Legal Concepts and the Legal Dictionary*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017, s. 79 a nasl.

(európskej) úrovni a nie na vnútroštátnej úrovni členských štátov.¹³⁴ Interpretovaním konceptov na tejto nadnárodnej úrovni je príslušným konceptom pripisovaný autonómny úniový význam, a tým je možné následne jednotne aplikovať úniové právo zásadne bez ohľadu na rozdielnosti práv členských štátov.

Právo EÚ je obsahovo značne fragmentované, preto ucelené „prvky poznania“ nemožno brať výlučne z jednej zdrojovej úrovne (nadnárodnej). Aj autonómne úniové koncepty potom musia byť pomerne špecifické, ciele. V konkrétnych prípadoch ich záväznú konceptualizáciu uskutočňuje najmä SD EÚ vo svojej právno-interpretáčnej činnosti,¹³⁵ ale ide o všeobecný interpretačný postup.

Druhý charakteristický znak práva EÚ, ktorý je osobitne nevyhnutné zohľadniť aj pri skúmanom probléme, je jeho multilingualizmus a zároveň rovnocenná záväznosť všetkých úradných jazykových mutácií prameňov práva EÚ. Nie je to iba doktrinálna zásada, ale záväzné pravidlo,¹³⁶ ktoré navyše opakovane potvrdil aj SD EÚ.¹³⁷ Tento však išiel ešte ďalej, keď vyložil, že pri interpretácii normy práva EÚ sa nemožno spoliehať iba na jednu oficiálnu jazykovú verziu, ale naopak, že sa „vyžaduje porovnanie rôznych jazykových verzií“, aj v prípade ich súladu vychádzať z toho, že práve EÚ a v rôznych vnútroštátnych právach nemusia mať rovnaký obsah, a napokon, že „každé ustanovenie práva [EÚ] treba zaradiť do jeho kontextu a vykladať vo svetle súhrnu ustanovení tohto prá-

¹³⁴ Ibid, s. 80.

¹³⁵ SD EÚ takto v špecifických prípadoch hľadá autonómny význam rôznych konceptov pre účely autonómneho výkladu príslušného prameňa práva EÚ, napr. „kompenzácia za užívanie“ (rozhodnutie Súdneho dvora z 3. septembra 2009 Pia Messner vs. Firma Stefan Krüger vo veci 489/07 [2007] I-7315), „osobná ujma“ (rozhodnutie Súdneho dvora z 24. októbra 2013 Katarína Haasová vs. Rastislav Petřík a Blanka Holingová vo veci C 22/12) a mnohé iné.

¹³⁶ Najmä nariadenie Rady 1/1958/EHS o používaní jazykov v Európskom hospodárskom spoločenstve v znení nesk. predpisov. Ako uvádza Bajčićová, pravidlo vychádza z povojnového medzinárodného práva, konkrétne Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z r. 1969. Pozri *Bajčić, M.* New Insights into the Semantics of Legal Concepts and the Legal Dictionary. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017, s. 92 a nasl.

¹³⁷ Pozri napr. rozhodnutie Súdneho dvora z 9. septembra 2003 P Christina Kik v. Úrad pre harmonizáciu na vnútornom trhu vo veci C-361/01 [2003] ECR I-8283; rozhodnutie Súdneho dvora Srl CILFIT a Lanificio di Gavardo SpA vs. Ministerstvo zdravotníctva vo veci C-283/81 [1982] ECR 3415.

va, jeho cieľov a stavu jeho vývoja k dátumu, keď sa má toto ustanovenie uplatniť“.¹³⁸ Z toho všetkého vyplýva, že v prípade pochybností o význame termínu práva EÚ obsiahnutého v jeho prameni niet autentického textu, ktorý by sám problém vyriešil.¹³⁹

Riešenie rozporu medzi jazykovými zneniami smerníc

Vychádzajúc zo situácie rovnosti jazykov a sémantickej identity všetkých jazykových verzií právneho predpisu EÚ, avšak vzhľadom na to, že v tomto prípade dochádza k rozporu s jazykovým znením ostatných porovnávaných znení smernice, je nevyhnutné dospieť interpretáciou právneho predpisu ku skutočnému významu vykladaného ustanovenia smernice (a v tomto význame je potrebné následne vykladať i slovenské znenie smernice). Napriek jazykovej rovnosti všetkých jazykových verzií, nemožno za záväzné bez ďalšieho považovať slovenské znenie a vykladať ustanovenie izolovane bez zohľadnenia iných jazykových variácií, naopak (i keď bez explicitnej opory v právnych predpisoch) z rozhodovacej praxe SD EÚ vyplýva povinnosť interpretovať únieové právo vo svetle verzií všetkých oficiálnych jazykov.¹⁴⁰ Uprednostnenie jedinej jazykovej verzie smernice na úkor (bez zohľadnenia) ostatných by mohlo viesť k zásahu do princípu rovnosti.

Keďže výlučný jazykový výklad slovenského znenia nemôže v tomto kontexte viesť k riešeniu danej otázky, zmysel a cieľ daného ustanovenia je potrebné zistiť použitím logického, systematického, príp. teleologického výkladu skúmaním širšieho kontextu a účelu právnej úpravy.¹⁴¹ Ani legitímne očakávania slovenských adresátov (v tomto prípade charakter lehoty ako premlčacej) nemožno považovať za najrelevantnejšie kritérium, keďže i SD EÚ uzavrel, že vzájomne si odporujúce jazykové verzie by mali byť vykladané v prospech jednotlivcov iba v prípade, ak to

¹³⁸ Tieto pravidlá zaviedlo rozhodnutie SD EÚ *CILFIT* (C-283/81, ods. 18 – 20).

¹³⁹ V tomto zmysle Bajčićová. Pozri *Bajčić, M.* *New Insights into the Semantics of Legal Concepts and the Legal Dictionary*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017, s. 94.

¹⁴⁰ Porovnaj rozhodnutia Súdneho dvora *Stauder vs. Ulm* vo veci 29/69 [1969] ECR 419, *C-219/ P Ferriere Nord SpA vs. Komisia ES* [1997] ECR I-4411.

¹⁴¹ Rozhodnutie Súdneho dvora z 3. marca 1977 *North Kerry Milk Products Ltd. vs. Minister for Agriculture* vo veci C-80/76.

nie je v rozpore s cieľom danej právnej úpravy.¹⁴² Možno teda uzavrieť, že v prípade odlišnosti jednej jazykovej verzie od ostatných jazykových verzií, spôsobenej nesprávnym prekladom, je text potrebné vykladať a aplikovať vo svetle verzií obsiahnutých v ostatných úradných jazykoch,¹⁴³ t. j. je potrebné uprednostniť výklad, ktorý okrem toho, že je v súlade s účelom daného pravidla, aj čo najúčinnejšie a najúplnejšie zaisťuje dosiahnutie tohto účelu.

¹⁴² Rozhodnutie Súdneho dvora z 1. apríla 2004 Privat-Molkerei Borgmann GmbH & Co. KG vs. Hauptzollamt Dortmund vo veci C-1/02.

¹⁴³ Rozhodnutie Súdneho dvora z 19. apríla 2007 UAB Profisa vs. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos vo veci C-63/06.

3 VŠEOBECNÉ ZÁSADY PRÁVA EÚ MAJÚCE SVOJ PÔVOD V CIVILNOM PRÁVE

3.1 ZÁSADA ROVNÉHO ZAOBCHÁDZANIA A ZÁSADA ZÁKAZU DISKRIMINÁCIE

Zásada rovného zaobchádzania

Zásada rovného zaobchádzania¹⁴⁴ (*principle of equal treatment, principe d'égalité de traitement, Grundsatz der Gleichbehandlung*) v zmysle koncepcie rovnosti sa v úniomom práve prejavuje nielen ako súčasť ochrany základných práv, ale pôsobí v ňom aj ako samostatná všeobecná právna zásada uznaná SD EÚ. Zásada rovného zaobchádzania predstavuje zákaz, aby sa k porovnateľným prípadom a situáciám pristupovalo rozdielne rovnako ako zákaz, aby sa s rozdielnymi prípadmi zaobchádzalo rovnako, okrem prípadov, ak takéto zaobchádzanie nie je objektívne odôvodnené (rozhodnutie Súdneho dvora zo 14. decembra 2004 *Swedish Match AB and Swedish Match UK Ltd vs. Secretary of State for Health* vo veci C-210/03, bod 70 a tam citovaná judikatúra).

Rozsah uplatnenia zásady rovného zaobchádzania pokrýva tak činnosť orgánov EÚ, rovnako sa však dotýka i činnosti orgánov členských štátov v rámci implementácie smerníc a v rámci iného konania v rozsahu pôsobnosti úniového práva. Za určitých okolností je zásada rovného zaobchádzania relevantná i pre fyzické a právnické osoby, a to najmä v oblasti zákazu diskriminácie a zákazu nekalosúťažného konania.¹⁴⁵

Podstata zásady rovného zaobchádzania teda spočíva v tom, že s osobami, resp. so skupinami osôb, ktorých právne a faktické postavenie nie je podstatne odlišné, je potrebné zaobchádzať rovnakým spôsobom.¹⁴⁶ Rozdiel v zaobchádzaní je odôvodnený iba vtedy, ak je založený na objektív-

¹⁴⁴ Pozri bližšie Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.). *Rovnosť a diskriminácia*. Praha: C. H. Beck, 2007.

¹⁴⁵ Tridimas, T. *General Principles of Community Law*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 75.

¹⁴⁶ Rozhodnutie Súdu prvého stupňa z 25. októbra 2005 *Mohammad Reza Fardoom and Marie-José Reinard vs. Commission of the European Communities* vo veci T-43/04, Zb. VS s. I-A-329 a II-1465, bod 41 a tam citovaná judikatúra.

nom a primeranom kritériu, čiže ak súvisí s právne prípustným cieľom sledovaným predmetnou právnou úpravou a ak je tento rozdiel primeraný sledovanému cieľu (rozhodnutie Súdneho dvora zo 16. decembra 2008 *Société Arcelor Atlantique et Lorraine and Others vs. Premier ministre, Ministre de l'Écologie et du Développement durable and Ministre de l'Économie, des Finances et de l'Industrie* vo veci C-127/07, bod 47 a tam citovaná judikatúra).

Zásada rovného zaobchádzania je zachytená v antidiskriminačných smerniciach Európskej únie, v Ústave Slovenskej republiky, v antidiskriminačnom zákone a taktiež ju možno identifikovať v osobitných právnych predpisoch. Je vyjadrením požiadavky, že všetci ľudia majú právo na poskytnutie rovnakého zaobchádzania a nemajú byť diskriminovaní na základe kritérií, ako je vek, zdravotné postihnutie, národnosť, rasa a náboženstvo a iné postavenie či atribút. Zásada rovnosti a zákazu diskriminácie sú upravené v Charte základných práv EÚ v kapitole III s názvom „Rovnosť“¹⁴⁷.

*Podľa ustálenej judikatúry zásada zákazu diskriminácie vyžaduje, aby sa porovnateľné situácie neposudzovali odlišne a aby sa odlišné situácie neposudzovali rovnako, ak takéto posúdenie nie je objektívne odôvodnené (pozri v tomto zmysle rozsudok z 9. septembra 2004, Španielsko/Komisia, C-304/01, Zb. s. I-7655, bod 31); (rozhodnutie Súdneho dvora zo 14. decembra 2004 *Swedish Match AB and Swedish Match UK Ltd vs. Secretary of State for Health*, vo veci C-210/03).*

*Rozdiel v zaobchádzaní je odôvodnený, ak je založený na objektívnom a primeranom kritériu, to znamená, ak je v súlade s právne prípustným cieľom sledovaným predmetnou právnou úpravou a tento rozdiel je primeraný cieľu, ktorý príslušné zaobchádzanie sleduje (pozri v tomto zmysle rozsudky z 5. júla 1977, *BelaMühle Bergmann*, 114/76, Zb. s. 1211, bod 7; z 15. júla 1982, *Edeka Zentrale AG*, 245/81, Zb. s. 2745, body 11 a 13; z 10. marca 1998, *Nemecko/Rada*, C122/95, Zb. s. 1973, body 68 a 71, ako aj z 23. marca 2006, *Unitymark a North Sea Fishermen's Organisation*, C535/03, Zb. s. I2689, body 53, 63, 68 a 71); (rozhodnutie Súdneho dvora zo 16. decembra 2008 *Société Arcelor Atlantique et Lorraine and Others vs. Premier mi-**

¹⁴⁷ Články 20 – 26 Charty základných práv EÚ.

nistre, *Ministre de l'Écologie et du Développement durable and Ministre de l'Économie, des Finances et de l'Industrie* vo veci C-127/07).

Zásada zákazu diskriminácie

Zásada zákazu diskriminácie (*principle of non-discrimination, principe de non-discrimination, Diskrimierungsverbot*) spočíva v zákaze odlišného konania voči jednotlivcom z dôvodu ich príslušnosti k určitej skupine alebo skupine, ktorú možno takto označiť na základe určitého kritéria. Takýmto kritériom môžu byť štátna príslušnosť,¹⁴⁸ pohlavie,¹⁴⁹ rasa, farba pleti, etnický alebo sociálny pôvod, genetické vlastnosti, jazyk, náboženstvo alebo viera, politické alebo iné zmýšľanie, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, narodenie, zdravotné postihnutie, vek alebo sexuálna orientácia.¹⁵⁰

Formy diskriminačného správania

Diskriminácia sa môže prejavovať buď vo forme priamej, alebo nepriamej diskriminácie. Kým priama diskriminácia má povahu diskriminácie *de iure* (napr. ak právny poriadok členského štátu vyhradí prístup k určitému právu výlučne určitej skupine jednotlivcov), nepriama diskriminácia znamená diskrimináciu *de facto*, ktorá nevyplýva priamo z právneho predpisu, napriek tomu vyvoláva diskriminačné účinky.¹⁵¹ Priama diskriminácia zahŕňa prípady, ak sa s jednou osobou zaobchádza menej priaznivo z dôvodu pohlavia, rasy, náboženstva alebo viery, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie, než sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii. Nepriamou diskrimináciou je taká situácia, v ktorej by navonok neutrálne ustanovenie, kritérium alebo prax priviedli osoby určitého pohlavia, rasy, náboženstva alebo viery, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie do nevýhodného postavenia v porovnaní s inými osobami, pokiaľ toto ustanovenie, kritérium alebo prax nie je objektívne

¹⁴⁸ Článok 21 ods. 2 Charty základných práv EÚ a článok 18 ZFEÚ.

¹⁴⁹ Článok 23 Charty základných práv EÚ a článok 8 ZFEÚ.

¹⁵⁰ Článok 21 ods. 1 Charty základných práv EÚ.

¹⁵¹ Rozhodnutie Súdneho dvora z 23. mája 1996 *John O'Flynn vs. Adjudication Officer* vo veci C-237/94, body 18 – 19.

odôvodnené legitímnym cieľom a prostriedky na dosiahnutie tohto cieľa nie sú primerané a nevyhnutné. Význam rozlišovania uvedených foriem diskriminácie sa prejavuje predovšetkým v dôvodoch ospravedlňujúcich diskriminačné zaobchádzanie. Zásada zákazu priamej diskriminácie podlieha výrazne obmedzenému počtu výnimiek, obsiahnutých v rámci primárneho práva alebo sekundárneho práva, pričom sa tieto interpretujú reštriktívne. Naopak výnimky v prípade nepriamej formy diskriminácie nie sú v rámci únieového práva výslovne ani vyčerpávajúco stanovené.

Za diskriminačné správanie sa považuje aj obťažovanie, pokyn a nabádanie na diskriminačné konanie, rovnako ako viktimizácia.

Zákaz diskriminácie a zásada rovného zaobchádzania v sekundárnom práve EÚ

Vo vzťahu k zásade zákazu diskriminácie a zásade rovného zaobchádzania sú v rámci sekundárneho únieového práva relevantné tie antidiskriminačné smernice, ktoré priamo upravujú povinnosť dodržiavať zásadu rovného zaobchádzania vo vzťahu k pohlaviu, rasovému a etnickému pôvodu, náboženstvu, viere, zdravotnému postihnutiu, veku a vo vzťahu k sexuálnej orientácii (smernica 2006/54/ES o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovného zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania; smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2010/41/EÚ zo 7. júla 2010 o uplatňovaní zásady rovného zaobchádzania so ženami a mužmi vykonávajúcimi činnosť ako samostatne zárobkovo činné osoby a o zrušení smernice Rady 86/613/EHS; smernica Rady č. 92/85/EHS z 19. októbra 1992 o zavedení opatrení na podporu zlepšenia bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci tehotných pracovníčok a pracovníčok krátko po pôrode alebo dojčiacich pracovníčok; smernica Rady č. 2004/113/ES z 13. decembra 2004 o vykonávaní zásady rovného zaobchádzania medzi mužmi a ženami v prístupe k tovaru a službám a k ich poskytovaniu; smernica Rady č. 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorá ustanovuje zásadu rovného zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod; smernica Rady č. 2000/78/ES z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolanií).

Z uvedeného prehľadu antidiskriminačných smerníc je zrejmé, že v rámci právnej úpravy, týkajúcej sa vzťahov súkromného práva, sa zásada rovného zaobchádzania a zásada nediskriminácie orientuje predovšetkým na oblasť zamestnaneckých vzťahov, vzťahov v rámci systému sociálneho zabezpečenia, rovnako ako v rámci oblasti prístupu k tovarom a službám a k ich poskytovaniu.¹⁵² Uvedené smernice zakotvujú pre členské štáty minimálne požiadavky ochrany, t. j. umožňujú členským štátom poskytnúť jednotlivcom v tejto oblasti širší rozsah práv podporujúcich zásadu rovného zaobchádzania a nediskriminácie.

Výnimky zo zásady rovného zaobchádzania a zásady zákazu diskriminácie

Vo výnimočných prípadoch¹⁵³ pripúšťa sekundárna úniová legislatíva uplatnenie výnimky zo zásady rovného zaobchádzania, resp. zákazu diskriminácie, ktorá umožňuje subjektom konať s osobami, na ktoré sa vzťahuje antidiskriminačná ochrana spôsobom, ktorý by inak mohol byť považovaný za diskriminačný (výnimky sú povolené napr. v prípade cirkví a iných spoločností založených na náboženskom princípe, v prípadoch rozdielného zaobchádzania z dôvodu veku s cieľom splniť požiadavky súvisiace s výkonom určitých druhov zamestnaní, príp. výnimky súvisiace s tzv. pozitívnymi opatreniami).¹⁵⁴

Diskriminácia na základe pohlavia, ku ktorej dochádza z dôvodov spočívajúcich v ochrane verejnej bezpečnosti, musí byť preskúmaná s prihliadnutím na výnimky zo zásady rovného zaobchádzania pre mužov a ženy stanovenými smernicou 76/207. Čl. 2 odst. 2 smernice 76/207 musí byť vykladaný v tom zmysle, že pri posudzovaní, či z dôvodu podmienok výko-

¹⁵² K diskriminačným prejavom v oblasti zmluvného práva pozri: Jurčová, M., Olšovská, A., Štefanko, J. (eds.). Diskriminácia v zmluvnom práve. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015.

¹⁵³ Pozri rozhodnutie Súdneho dvora z 15. mája 1986 Marguerite Johnston vs. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary vo veci C-222/84.

¹⁵⁴ Rozhodnutia Súdneho dvora Marschall vs. Land Nordrhein-Westfalen vo veci C-409/95, Kalanke vs. Freie und Hansestadt Bremen vo veci C-450/93, Badeck vs. Hessischer Ministerpräsident and Landesanwalt beim Staatsgerichtshof des Landes Hessen vo veci C-158/97, Abrahamsson and Leif Anderson vs Elisabet Fogelqvist vo veci C-407/98, Lommers vs. Minister van Landbouw vo veci C-476/99.

nu policajnej činnosti predstavuje pohlavie pre túto pracovnú činnosť určujúci prvok, môže členský štát vziať do úvahy požiadavky ochrany verejnej bezpečnosti a vo vnútornej situácii charakterizovanej početnými útokmi tak vyhradiť všeobecné úlohy polície mužom vybaveným strelnými zbraňami. Rozdielne zaobchádzanie pre mužov a ženy, ktoré čl. 2 ods. 3 smernice 76/207 pripúšťa v snahe o ochranu žien, neobsahuje také riziká a nebezpečenstvá, ktorým je v danej situácii vystavený každý ozbrojený policajt pri výkone svojich funkcií, ktoré sa netýkajú špecificky žien ako takých (rozhodnutie Súdneho dvora z 15. mája 1986 Marguerite Johnston vs. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary vo veci C-222/84).

S článkom 2 ods. 1 a 4 smernice Rady 76/207/EHS z 9. februára 1976 o vykonávaní zásady rovného zaobchádzania s mužmi a ženami, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornému vzdelávaniu a postupu v zamestnaní a o pracovné podmienky, nie je v rozpore vnútroštátny predpis, ktorý ukladá povinnosť pri postupe v zamestnaní pri rovnakých kvalifikačných predpokladoch uchádzačov rozdielneho pohlavia, pokiaľ ide o ich schopnosť, spôsobilosť a profesionálne výkony, uprednostniť ženy v takých oblastiach verejnej služby, kde je na úrovni príslušného miesta menej žien než mužov, pokiaľ však neprevážia dôvody k uprednostneniu mužského uchádzača, za predpokladu že:

- v každom jednotlivom prípade zaručuje mužským uchádzačom s rovnakými kvalifikačnými predpokladmi, aké majú uchádzačky ženského pohlavia, že žiadosti uchádzačov sa budú posudzovať objektívne s ohľadom na všetky kritériá týkajúce sa osoby uchádzačov a nebude uplatňovať uprednostňovanie uchádzačiek ženského pohlavia, ak jedno alebo niekoľko kritérií preváži v prospech mužského uchádzača a*
- tieto kritériá nie sú diskriminujúce voči uchádzačkám ženského pohlavia.*

C-158/97 vo veci Badeck vs. Hessischer Ministerpräsident and Landesanwalt beim Staatsgerichtshof des Landes Hessen

Čl. 2 ods. 1 a 4 smernice Rady 76/207/EHS o zavedení zásady rovného zaobchádzania pre mužov a ženy, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornému vzdelávaniu a postupu v zamestnaní a o pracovné podmienky, nevyklučuje národné pravidlo, ktoré:

- v tých sektoroch verejnej služby, v ktorých sú ženy nedostatočne zastúpené, uprednostňuje pri rovnakej kvalifikácii mužov a žien ženy, ak je to nevyhnutné pre naplnenie cieľov plánu postupu žien, ak tomu nebránia dôvody vyššej právnej váhy, ak sú kandidatury predmetom objektívneho hodnotenia, ktoré berie do úvahy špecifickú osobnú situáciu všetkých uchádzačov,
- predpisuje, aby záväzné ciele plánu postupu žien, týkajúce sa miest obsadzovaných v akademickej službe na dobu určitú a miest akademických asistentov zaistovali ženám minimálny podiel, ktorý sa rovná najmenej podielu žien medzi absolventami, držiteľmi vyšších akademických titulov a študentmi daného odboru,
- usiluje o odstránenie nedostatočného zastúpenia žien v povolaniach, k výkonu ktorých je nevyhnutná odborná prax, v ktorých sú ženy nedostatočne zastúpené a v ktorých nemá štát pri odbornej praxi monopol tým, že vyhradzuje najmenej polovicu miest určených pre odbornú prax ženám, ibaže by aj napriek opatreniam pútajúcim pozornosť žien na vhodné miesta k odbornej praxi nebol uchádzačiek dostatok,
- ak sú uchádzači – muži a uchádzačky rovnako kvalifikovaní, zaručuje, aby boli kvalifikované ženy spĺňajúce všetky predpísané alebo požadované podmienky pozývané na pohovory konané na obsadzovanie miest v sektoroch, v ktorých sú ženy nedostatočne zastúpené;
- pokiaľ ide o zloženie orgánov zástupcov zamestnancov a správnych a dozorných orgánov, odporúča, aby právne predpisy prijaté na jeho vykonanie zohľadňovali zámer, aby najmenej polovicu členov týchto orgánov predstavovali ženy (rozhodnutie Súdneho dvora z 11. novembra 1997 *Marschall vs. Land Nordrhein-Westfalen* vo veci C-409/95).

Zásada zákazu diskriminácie v zmluvnom práve

V rámci súkromného práva sa zásada zákazu diskriminácie prejavuje najmä ako obmedzenie zásady zmluvnej slobody.¹⁵⁵ Zmluvná sloboda je vedúcim princípom, ktorý ovláda zmluvné právo a bez uplatňovania ktorého by nemohlo dôjsť k vzniku zmluvy. Zmluva je však už vo svojej postate nástrojom diskriminácie, keďže umožňuje subjektu, ktorý zmluvu uza-

¹⁵⁵ Pozri všeobecne Oliveira, N., MacCrorie, B. Anti-discrimination Rules in European Contract Law. In: *Grundmann, S. (ed.). Constitutional Values and European Contract Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2008, s. 111 a nasl.

tvára, rozhodnúť sa v súlade s autonómiou svojej vôle, s ktorým subjektom zmluvu uzavrie a s ktorým nie. Ako uvádza Basedow, princíp rovného zaobchádzania alebo zákaz diskriminácie nie sú súčasťou tradične ponímaných princípov civilného práva. Ten, kto uzatvára zmluvu, uskutočňuje tak vo vlastnom záujme a nie s cieľom realizovať spravodlivosť vo vzťahu k iným. Na tom, kto si má vybrať zmluvného partnera medzi viacerými kandidátmi spočíva ťarcha výberu, pretože obvykle existuje viacero kritérií výberu, relatívna hodnota ktorých môže byť vymedzená iba s odkazom na subjektívne preferencie.¹⁵⁶

V tomto kontexte je teda potrebné zásadu zmluvnej slobody vykladať nielen v zmysle individualistického prístupu jednotlivca, ale aj v zmysle zohľadnenia verejných záujmov, medzi ktoré patrí i rešpektovanie zásady zákazu diskriminácie a zásady rovného zaobchádzania.¹⁵⁷

Zaujímavým v tomto kontexte je rozhodnutie českého Ústavného súdu,¹⁵⁸ ktorý sa týkal majiteľa hotela v Ostrave, ktorý na vstupné dvere svojho hotela umiestnil oznámenie, že nebude ubytovávať tých občanov Ruskej federácie, ktorí nepodpíšu spolu s uvedením osobných údajov vyhlásenie, odsudzujúce anexiu Krymu. Rovnaký text (v českom aj anglickom jazyku) bol umiestnený aj na internetových stránkach hotela. Česká obchodná inspekcie udelila hoteliérovi za tieto oznámenia pokutu z dôvodu diskriminačného správania vo vzťahu k hosťom. Keďže majiteľ hotela s pokutou nesúhlasil, prípadom sa zaoberali súdy. Nejvyšší správni súd ČR sa vo svojom rozhodnutí priklonil k záveru, že uvedené konanie hoteliéra je diskriminačné z dôvodu, že oproti občanom Ruskej federácie, ktorí sa mohli v hoteli ubytovať až po podpísaní vyhlásenia, boli občania

¹⁵⁶ Basedow, J. Grundsatz der Nichtdiskriminierung. In: Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, č. 2, 2008, s. 232.

¹⁵⁷ Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol. Európske súkromné právo. Bratislava: Euroiris, 2012, s. 163 – 164.

¹⁵⁸ Obdobný prípad rozhodovaný The Supreme Court of the United Kingdom judikoval, že v prípade kresťanských majiteľov súkromného hotela v Cornwalle, ktorý na on-line objednávkovom formulári svojho hotela uviedli, že „dvojlôžkové izby sú dostupné iba pre heterosexuálne zosobášené páry“, ide o diskrimináciu. Rozhodnutie Bull and another vs. Hall and another (2013) UKSC 73 dostupné on-line na <https://www.supremecourt.uk>.

inej štátnej príslušnosti zvýhodnení v prístupe k ubytovaniu, keďže takéto vyhlásenie podpisovať nemuseli.¹⁵⁹

Ako uvádza vo svojom rozhodnutí zo dňa 28. 6. 2018, č. j. 2 As 43/2018-27 Nejvyšší správní soud: „*Podmínit přístup k běžné službě popsaným politickým ‚coming outem‘ je druhem nátlaku, který Nejvyšší správní soud nepovažuje za přípustný. Projev politického mínění by neměl ‚bolet‘ – zejména ne toho, kdo není původcem kritizovaného aktu, ani mu nelze připisovat participaci na něm. Státní občanství není dle Nejvyššího správního soudu dostatečným důvodem pro založení spoluodpovědnosti jeho nositele za aktuální skutky politické reprezentace země.*“ Ako prekvapivé a v odbornej verejnosti vyvolávajúce protichodné reakcie sa následne prejavilo rozhodnutie českého Ústavního soudu, na ktorý sa hoteliér obrátil. Ústavní soud uviedol, že v danom prípade nešlo o zakázanú diskrimináciu, pretože majiteľ hotela nezaobchádzal rozdielne s občanmi Ruskej federácie oproti iným štátnym občanom spôsobom, že by im *a priori* odoprel ubytovanie. Poskytnutie ubytovania odmietol iba tým občanom Ruskej federácie, ktorí by odmietli podpísať vyhlásenie o odsúdení okupácie Krymu.

Podľa Ústavního soudu „... *o diskriminaci by se jednalo, pokud by důvod odepření ubytovací služby stěžovatele byl nenávistný, zjevně svévolný či zasahující do důstojnosti jeho spotřebitele a rozlišující z některého z výše uvedených podezřelých důvodů. Důvody, pro které si ubytovatel sám omezí potenciální klientelu, přitom mohou být různé a mohou se pohybovat na škále počínaje racionalitou a konče podivínstvím. Podivínským byl určitě hostinský v Cimrmanově Hospodě na mýtince, který vždy toužil mít hospodu, ale nechtěl, aby tam chodili lidi. Racionálním může být naopak zaměření restaurace či hotelu na určitý typ klientely. Některá restaurace bude třeba ‚fanouškovská‘ a její provozovatel bude dopředu avizovat, že si nepřeje, aby tam chodili příznivci jiných klubů – z pochopitelného důvodu, jelikož se obává střetů mezi nimi a tedy hrozby škod. Přirozená je rovněž stylizace pohostinského zařízení určitým způsobem – např. časově (třicátá léta), regionálně (irský pub), genderově (kluby gentlemanů či dámské kluby), podle stravovacích návyků či přesvědčení provozovatele (veganská restaurace) nebo věkově (kavárna pro mírně pokročilé). V těchto případech je logické,*

¹⁵⁹ Najvyšší správní soud však zároveň dodal, že svojím odôvodnením nespochybňuje právo majiteľa hotela prejavovať svoj politický názor verejne a otvorene.

že podnikateľ cíli na určitý ‚segment trhu‘ a všetci jeho zákazníci musí počítat s tým, že návštevou jeho zariadení sa dostanú do určitého špecifického prostredia. Podstatné je preto, že pri hodnotení každého konkrétného prípadu je nutno si položiť otázku, zda dôvod pozitívnej preferencie či negatívneho ‚odrazovania‘ hostů je racionálny a treba i ekonomicky odôvodnený a není motivován primárně nenávisť“.

K nálezu českého ÚS sp. zn. II ÚS 3212/18 pripojil svoje odlišné stanovisko tretí zo sudcov senátu, ktorý rozhodoval, podľa ktorého: „*Odôvodnení nálezu pohlíži na problematiku, na rozdiel od stěžovateli napadeného rozsudku Nejvyššího správního soudu, optikou podnikatele. Ve shrnujícím bodě 39 nálezu se praví, že si zájemce o služby, tedy potenciální spotřebitel, mohl najít jinou alternativu ubytování, že neposkytnutím služby nebyl ‚existenciálně‘ ohrožen. Zajisté nebyl, ale žádal snad onen spotřebitel po podnikatelském subjektu něco výjimečného? Ohrožoval svým požadavkem běžný standard či způsob poskytování předmětné služby? Nález se svým odsunutím optiky spotřebitele míjí s ústavně podporovaným principem, jenž je vyžadovanému kontraktu nejbližší, totiž s principem ochrany spotřebitele. Tento nedostatek se projevil v rozsahu ústavního přezkumu v nálezu velmi významně. ... Stěžovatelé vtáhli turisty jako ‚páku‘ do akce, ke zdůraznění svého protestu. Tento moment se stal silnou součástí politického projevu. Jakmile se někdo stane pouhým objektem ‚akce‘ jiného, bez možnosti přijatelné reakce na bezprostřední situaci (nepočítáme-li nálezem nabízenou alternativu hledání jiného hotelu...), pak je vsázce zásah do lidské důstojnosti. I když tu (možná) nešlo o přímo ústavně formulované omezení svobody politického projevu, jedná se o zcela konkrétní a hodnotou lidské důstojnosti (srov. též čl. 10 odst. 1 Listiny) odůvodnitelné porušení základního práva právě tím politickým projevem, jenž je nyní nálezem aprobován.“*

3.2 ZÁSADA ZÁKAZU ZNEUŽITIA PRÁVA

Podstata a účel zásady

Vo všeobecnosti platí, že každý subjekt práva (t. j. tak fyzické, rovnako ako právnické osoby) môže svoje subjektívne práva, ktorých je nositeľom, slobodne v súlade so zásadou autonómie vôle vykonávať. K reprobovaniu, resp. k neuznaniu výkonu práva právnym poriadkom dochádza až

v prípade, ak sa uskutočňuje mimo hraníc, ktoré objektívne právo pre takýto výkon práva predvída, či už priamo v rámci normatívnych príkazov a zákazov, identifikovateľných v rámci objektívneho práva, alebo nepriamo prostredníctvom metaprávnych korektívov správania sa subjektov.

Zásada zákazu zneužitia subjektívneho práva (*abuse of rights, abus de droit, Rechtsmissbrauch*) je zásadou vlastnou prakticky všetkým súkromnoprávnym európskym poriadkom, samozrejme, myšlienka zneužitia práva a právnych následkov takého výkonu práva môže byť z komparatívneho hľadiska v jednotlivých členských štátoch uchopená vzhľadom na pôsobnosť tohto inštitútu alebo vzhľadom na predpoklady nastúpenia tejto zásady rôzne.¹⁶⁰

Kategorizácia jednotlivých prípadov zneužívania práva

Zásada zákazu zneužitia práva sa môže v rovine európskeho súkromného práva prejavovať v dvoch skupinách právnych vzťahov. Buď ako:

- a) imperatív, v súlade s ktorým sa jednotlivci nemôžu podvodným alebo zneužívajúcim spôsobom domáhať práv, ktoré im vyplývajú z právneho poriadku Únie, alebo ako
- b) imperatív, v súlade s ktorým sa jednotlivci nemôžu zneužívajúcim spôsobom dovoľávať úniového práva s cieľom vyhnúť sa aplikovaniu vnútroštátneho práva.

Zneužitie práva sa môže vo vzťahu k charakteru úniového práva dotýkať dvoch kategórií prípadov:

- a) zneužitie základných slobôd, t. j. porušenie zásady zákazu zneužitia práva vo vzťahu k primárnemu úniovému právu,¹⁶¹
- b) porušenie zásady zákazu zneužitia práva vo vzťahu k sekundárnemu úniovému právu (SD EÚ C-39/86 vo veci Sylvie Lair vs. Universität Hannover a SD EÚ vo veci Meilicke C83/91).

Doktrína zákazu zneužitia práva má v právnom systéme Únie svoje korene predovšetkým v rámci judikatórnych prístupov, formujúcich sa od sedemdesiatych rokov minulého storočia. Za zneužitie práva v kontexte práva Únie sa považuje také konanie subjektu, ktoré sa neuskutoč-

¹⁶⁰ Pozri *Zimmermann, A. Das Rechtsmissbrauchsverbot im Recht der Europäischen Gemeinschaften. 2002, s. 64.*

¹⁶¹ Rozhodnutie Súdneho dvora z 9. marca 1999 *Centros Ltd vs. Erhvervs-og Selskabsstyrelsen* vo veci C-212/97.

ňuje v rámci bežného obchodného styku, ale ktorého jediným cieľom je neoprávnené získať výhody vyplývajúce z práva Únie.¹⁶² Ak dôjde k zneužitiu úniového práva jednotlivcom, právnym následkom takeéhoto správania je, že vnútroštátny súd nemusí so zreteľom na konkrétne okolnosti prejednávanej veci priznať jednotlivcovi právo alebo nárok, ktorý mu vyplýva z práva Únie, t. j. vnútroštátny súd môže v takomto prípade odmietnuť poskytnúť právnu ochranu zneužitému právu.¹⁶³

Článok 11 ods. 1 písm. a) smernice 90/434 odzrkadľuje všeobecnú zásadu práva Spoločenstva, podľa ktorej sa zakazuje zneužívanie práva. Osoby podliehajúce súdnej právomoci sa nemôžu podvodne alebo zneužívajúc svoje právomoci dovoliavať právnym noriem Spoločenstva. Uplatňovanie právnej úpravy Spoločenstva totiž nemôže byť rozšírené tak, aby zakrývalo zneužívanie, teda plnenia, ktoré nie sú vykonávané v rámci bežných obchodných operácií, ale iba s cieľom získať výhody stanovené právom Spoločenstva jeho zneužitím (pozri v tomto zmysle rozsudky z 9. marca 1999, Centros, C212/97, Zb. s. I1459, bod 24; z 21. februára 2006, Halifax a i., C255/02, Zb. s. I1609, body 68 a 69; zo 6. apríla 2006, Agip Petroli, C456/04, Zb. s. I3395, body 19 a 20, ako aj z 12. septembra 2006, Cadbury Schweppes a Cadbury Schweppes Overseas, C196/04, Zb. s. I7995, bod 35); (Rozhodnutie Súdneho dvora z 5. júla 2007 Hans Markus Kofoed vs. Skatteministeriet vo veci C-321/05).

Pokiaľ ide o subsidiárne tvrdenie vlády Spojeného kráľovstva, že neúspešným žiadateľom o azyl, akými sú žalobcovia vo veci samej, by sa nemalo umožniť uplatniť článok 41 ods. 1 dodatkového protokolu, pretože každý iný výklad by bol odobrením podvodu alebo zneužitia, treba mať na pamäti, že podľa ustálenej judikatúry práva Spoločenstva sa nemožno dovoliavať podvodne alebo zneužívajúcim spôsobom (rozsudok z 21. februára 2006, Halifax a i., C255/02, Zb. s. I1609, bod 68) a že vnútroštátne súdy môžu, prípad od prípadu, na základe objektívnych skutočností zohľadniť zneužívajúce alebo podvodné správanie dotknutých osôb na účely zamietnutia im prípadného prospechu z ustanovení práva Spoločenstva, ktorých sa dovo-

¹⁶² Rozhodnutie Súdneho dvora z 5. júla 2007 Hans Markus Kofoed vs. Skatteministeriet vo veci C-321/05, bod 38 a tam citovaná judikatúra.

¹⁶³ Rozhodnutie Súdneho dvora z 20. septembra 2007 The Queen, Veli Tum and Mehmet Dari v. Secretary of State for the Home Department vo veci C-16/05, bod 64 a tam citovaná judikatúra.

lávajú (pozri najmä rozhodnutie z 9. marca 1999, *Centros*, C212/97, Zb. s. I1459, bod 25); (Rozhodnutie Súdneho dvora z 20. septembra 2007 *The Queen, Veli Tum and Mehmet Dari v Secretary of State for the Home Department vo veci C-16/05*).

Jednotný výklad a uplatňovanie zásady zákazu zneužitia práva

Vnútroštátne kritériá posudzovania zneužitia práva a jeho jednotlivých odrazov v súkromnoprávných vzťahoch medzi ich subjektmi sa v jednotlivých členských štátoch značne odlišujú, čo môže viesť k divergentnej rozhodovacej činnosti vnútroštátnych súdov v tejto otázke.¹⁶⁴ V záujme zabezpečenia jednotného výkladu a uplatňovania zásady zákazu zneužitia práva ako všeobecnej zásady práva Únie preto Súdny dvor v rámci svojej rozhodovacej činnosti konštatoval, že právo Únie síce nebráni tomu, aby vnútroštátne súdy použili ustanovenie vnútroštátneho práva s cieľom určiť, či nedochádza k zneužitiu práva vyplývajúceho z práva Únie, avšak použitie takého ustanovenia nesmie ohroziť úplný účinok a jednotné uplatňovanie práva Únie v členských štátoch a najmä nesmie zmeniť dosah príslušného ustanovenia práva Únie a ohroziť ciele sledované týmto ustanovením.¹⁶⁵

Dvojzložkový test identifikácie zneužitia práva

V rámci svojej rozhodovacej praxe vyvinul Súdny dvor v záujme harmonizovaného prístupu k posudzovaniu zásady zákazu zneužitia práva tzv. dvojzložkový test posúdenia zneužitia práva (rozhodnutie Súdneho dvora zo 14. decembra 2000 *Emsland-Stärke GmbH vs. Hauptzollamt Hamburg-Jonas vo veci C-110/99*). Podstatou tohto testu je, aby pre identifikáciu zneužitia práva došlo k naplneniu prvkov zneužitia práva tak z objektívneho, ako i subjektívneho hľadiska. Objektívnym prvkom

¹⁶⁴ Pozri *Lenaerts, A.* The General Principle of the Prohibition of Abuse of Rights: A Critical Position on Its Role in a Codified European Contract Law. In: *European Review of Private Law*, 2010, č. 6, s. 1121 a nasl., najmä s. 1125 a nasl. Pozri tiež *de La Feria, R., Vogenauer, S. (ed.)*. Prohibition of Abuse of Law: A New General Principle of EU Law? Oxford: Hart, 2011.

¹⁶⁵ Rozhodnutie Súdneho dvora z 12. mája 1998 *Alexandros Kefalas and Others vs. Elliniko Dimosio (Greek State) and Organismos Oikonomikis Anasygkrotisis Epicheiriseon AE (OAE) vo veci C-367/96*, body 21 a 22 a tam citovaná judikatúra.

v dvojzložkovom teste je posúdenie, či došlo k rozporu s predvídateľným cieľom a účelom pravidiel zakotvených úniovým právom. Subjektívnym prvkom, ktorý musí byť rovnako naplnený v prípade ustálenia zneužitia práva, je vôľa konajúceho získať svojím konaním neoprávnenú výhodu. Obe podmienky, tvoriace subjektívnu a objektívnu zložku testu identifikácie zneužitia práva, musia byť naplnené kumulatívne, podľa rozhodovacej praxe Súdneho dvora¹⁶⁶ nestačí iba existencia a ustálenie jednej z nich.

Ďalšie podmienky identifikácie zákazu zneužitia práva v súkromnom a verejnom práve

Podmienky uplatňovania dvojzložkového testu posúdenia zneužitia práva boli v ďalších rozhodnutiach SD EÚ detailnejšie rozpracované a ich použitie rozširované z oblasti súkromného práva, v rámci ktorého sa primárne zásada zákazu zneužitia práva vyvinula a ďalej špecifikovala, i na oblasť verejného práva.¹⁶⁷ Najmä vo vzťahu k verejnoprávnym odvetviám práva sa kritéria testu zneužitia práva ďalej precizovali smerom k požiadavkám, v súlade s ktorými preukázanie zneužitia na jednej strane vyžaduje, aby dotknuté plnenia napriek formálnemu dodržaniu podmienok stanovených v príslušných pravidlách úniového práva a vo vnútroštátnej právnej úprave implementujúcej právo EÚ viedli k získaniu výhody, ktorej poskytnutie by bolo v rozpore s cieľom sledovaným týmito pravidlami. Na druhej strane musí z celku objektívnych prvkov takisto vyplývať, že hlavný cieľ dotknutých plnení je získať určitú výhodu.

Ak bola zistená a preukázaná existencia zneužitia, príslušné plnenia musia byť znovu definované tak, aby bola nastolená situácia, ktorá by existovala v prípade, keby neexistovali plnenia predstavujúce zneužitie.

¹⁶⁶ Rozhodnutia Súdneho dvora zo 17. júla 2014 Angelo Alberto Torresi a Pierfrancesco Torresi vs. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Macerata vo spojených veciach C-58/13 a C-59/13.

¹⁶⁷ Napr. pre oblasť daňového práva pozri rozhodnutia Súdneho dvora Halifax vo veci C-255/02; Recolta Recycling SPRL vo veci C440/04; Tanoarch s.r.o. vo veci C-504/10.; Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo dňa 15. 12. 2011, sp. zn. 5 Sžf/66/2011; rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo dňa 28. septembra 2017, sp. zn. 8Sžf/40/2015; rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 21. marca 2018, sp. zn. 6Sžfk/33/2017.

Zásada zákazu zneužitia práva ako všeobecný princíp úniového práva

Zásada zákazu zneužitia práva je osobitne zakotvená v článku 54 Charty základných práv EÚ, ktorý stanovuje, že žiadne ustanovenie Charty sa nesmie vykladať tak, že zahŕňa právo vyvíjať činnosť alebo dopúšťať sa činov zameraných na poškodenie práv a slobôd uznaných v Charte alebo na ich obmedzenie vo väčšom rozsahu, ako je ustanovený v Charte základných práv EÚ.¹⁶⁸ Uvedený zákaz sa, ako vyplýva z formulácie čl. 54, vzťahuje na konanie, ktoré by poškodzovalo alebo neoprávnene obmedzovalo práva a slobody priznané práve Chartou.

Napriek tomu, že zásada zákazu zneužitia práv je, či už vo vzťahu k svojej normatívnej úprave v jednotlivých právnych odvetviach, alebo v legislatívnom rámci jednotlivých členských štátov EÚ alebo v rámci rozsahu a limitov jej aplikovateľnosti, inštitútom s výraznou mierou diverzity, bol v rámci práva Únie zvolený prístup, ktorý podporuje povahu zákazu zneužitia práva ako všeobecného princípu úniového práva.¹⁶⁹ Keďže Charta je súčasťou primárneho (ústavného) práva Európskej únie, plynú z nej pre právne poriadky členských štátov viaceré dôsledky.¹⁷⁰ Ide najmä o uplatnenie zásady prednosti aplikácie Charty oproti vnútroštátnym právnym predpisom vo veciach spadajúcich do pôsobnosti úniového práva, uplatnenie zásady priameho účinku Charty za splnenia podmienok judikovaných SD EÚ, rovnako ako uplatnenie zásady nepriameho účinku, kedy by výklad zákonných i podzákonných noriem všeobecne záväznej povahy mal byť v súlade s výkladom a aplikovateľnosťou Charty.¹⁷¹ Povaha zásady zákazu zneužitia práva ako všeobecného princípu práva EÚ bola expli-

¹⁶⁸ Čl. 54 Charty základných práv EÚ má svoj predobraz v čl. 17 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv.

¹⁶⁹ *Wutscher, C.* Abuse of law as a general principle of EU law? In: *Potacs, M., Tichý, L.* Abuse of law. Prague: Centre for Comparative Law of the Faculty of Law Charles University, 2017, s. 302 – 304.

¹⁷⁰ K vzťahu princípov a Charta pozri bližšie *Tridimas, T.* Fundamental Rights, General Principles of EU Law, and the Charter. In: *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Vol. 16, 2014, s. 361 – 392.

¹⁷¹ *Mazák, J., Jánošíková, M.* Prienik Charty základných práv Európskej únie do vnútroštátneho práva na príklade Slovenskej republiky. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 2016, č. 2, s. 10 – 11.

citne formulovaná i v rozhodovacej činnosti SD EÚ predovšetkým v rozsudku Súdneho dvora Kofoed a rozsudku Halifax.¹⁷²

Napriek tomu, že doktrína rovnako ako rozhodovacia prax Súdneho dvora dovodzuje všeobecnú aplikovateľnosť zásady zákazu zneužitia práv, plní táto zásada predovšetkým funkciu interpretačnú.¹⁷³ Týmto konštatovaním však nemožno zásadu zákazu zneužitia práva samotnú redukovať iba na púhu interpretačnú metódu, naopak ostáva zachovaná jej podstata ako všeobecnej zásady, nadstavbou ktorej je interpretačná funkcia. Dôraz kladený v tomto kontexte predovšetkým na interpretačnú funkciu vyplýva najmä z rozsahu aplikovateľnosti Charty podľa jej čl. 51 obmedzeného na „výkon práva Únie“. Tento bol i napriek nejednoznačnosti použitia pojmu „výkon práva Únie“ ustálený judikatúrou v rozsahu, v ktorom štát preberá alebo implementuje právo Únie, konanie štátu spadá pod výnimku z uplatňovania únijných pravidiel, prípustnú právom EÚ a za podmienky, že sa v konkrétnej a špecifickej situácii v určitej spojitosti uplatní osobitná hmotnoprávna norma úniového práva.¹⁷⁴

Podľa ustálenej judikatúry subjekty podliehajúce súdnej právomoci sa nemôžu dovolávať právnych noriem Spoločenstva podvodne alebo ich zneužívať (pozri najmä rozsudky z 12. mája 1998, Kefalas a i., C367/96, Zb. s. I2843, bod 20; z 23. marca 2000, Diamantis, C373/97, Zb. s. I1705, bod 33, a z 3. marca 2005, Fini H, C32/03, Zb. s. I1599, bod 32).

Uplatňovanie právnej úpravy Spoločenstva totiž nemôže byť rozšírené tak, aby zakrývalo zneužívanie zo strany podnikateľov, teda plnenia, ktoré nie sú vykonávané v rámci bežných obchodných transakcií, ale iba s cieľom získať zneužitím výhody stanovené právom Spoločenstva (pozri v tomto zmysle najmä rozsudky z 11. októbra 1977, Cremer, 125/76,

¹⁷² Rozhodnutie Súdneho dvora z 5. júla 2007 Hans Markus Kofoed vs. Skatteministeriet vo veci C-321/05, bod 38; rozhodnutie Súdneho dvora z 21. februára 2006 Halifax plc, Leeds Permanent Development Services Ltd and County Wide Property Investments Ltd vs. Commissioners of Customs & Excise vo veci C-255/02, bod 70).

¹⁷³ Wutscher, C. Abuse of law as a general principle of EU law?. In: Potacs, M., Tichý, L. Abuse of law. Prague: Centre for Comparative Law of the Faculty of Law Charles University, 2017, s. 307.

¹⁷⁴ Dobrovičová, G. Charta základných práv EÚ a právny poriadok Slovenskej republiky. In: Jánošíková, M., Kubala, J. Charta základných práv Európskej únie a výzvy s ňou spojené: Zborník vedeckých prác z vedeckej konferencie. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2015, s. 8.

Zb. s. 1593, bod 21; z 3. marca 1993, General Milk Products, C8/92, Zb. s. I779, bod 21, a Emsland-Stärke, už citovaný, bod 51). Táto zásada záka-
zu zneužívania sa uplatňuje takisto na oblasť DPH; (Rozhodnutie Súdne-
ho dvora z 21. februára 2006 Halifax plc, Leeds Permanent Development
Services Ltd and County Wide Property Investments Ltd vs Commis-
sioners of Customs & Excise vo veci C-255/02).

3.3 ZÁSADA PRÁVNEJ ISTOTY

Úvod a kategorizácia

Zásada právnej istoty (*principle of legal certainty, principe de sécurité juri-
dique, Grundsatz der Rechtssicherheit*) má zaručiť stabilitu a predvídateľ-
nosť právnych situácií a vzťahov v rámci práva Únie.¹⁷⁵

Právna istota sa prejavuje¹⁷⁶ v rovine:

1. tvorby práva – ako potreba dodržiavať pravidlá tvorby práva a sna-
ha, aby právne predpisy boli jasné, určité a zrozumiteľné, s tým, že
aj používanie jednotlivých pojmov by malo byť jednotné a predvída-
teľné,
2. aplikácie práva – stabilita vo výklade práva, povinnosť rozhodovať
v rovnakých prípadoch rovnako, vedenie súdneho konania tak, aby
rozhodnutia neboli prekvapivé.

Prejav v rovine tvorby práva

V rovine tvorby práva sa zásada právnej istoty prejavuje v týchto bo-
doch:

- stabilita práva – je žiaduce, aby nedochádzalo k častým zmenám
v právnom poriadku. Časté zmeny môžu viesť k výkladovým prob-
lémom, ako aj k tomu, že pri zmenách právnej úpravy je vždy po-

¹⁷⁵ Rozhodnutie Súdneho dvora z 15. februára 1996 Fintan Duff, Liam Finlay, Thomas
Julian, James Lyons, Catherine Moloney, Michael McCarthy, Patrick McCarthy, James
O'Regan, Patrick O'Donovan vs. Minister for Agriculture and Food and Attorney Ge-
neral vo veci C-63/93, Zb. s. I-569, bod 20.

¹⁷⁶ Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva. 1. vydání. Brno: Masarykova
univerzita, 2010, s. 156; ide o kategorizáciu podľa autorov uvedenej monografie, ktorá
je v niektorých zložkách modifikovaná a doplnená o rozhodnutia slovenských súdov.

- trebné počkať, kým sa ustáli výklad nových predpisov a kým sa vyriešia rôzne výkladové problémy;
- jednotnosť právneho poriadku – potreba, aby sa rovnaké výrazy vykladali rovnakým spôsobom, pokiaľ neexistujú vecné dôvody pre iný postup, napr. rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu Českej republiky č. 360/2004 Sb., č. 792/2006 Sb., č. 1525/2008 Sb. NSS, či nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 1169/07;
 - jasnosť, presnosť, zrozumiteľnosť právnych noriem, teda ich určitosť – pokiaľ nie sú naplnené tieto vlastnosti, stáva sa právna norma nepredvídateľnou, pretože nie je isté, aké právo, teda aké pravidlo platí. Hovoríme o potrebe stanoviť jasné, presné a predvídateľné normy, a to najmä vtedy, keď môžu mať nepriaznivé dôsledky pre fyzické a právnické osoby,¹⁷⁷ resp. ak ukladajú alebo umožňujú ukladať sankcie, pričom dotknuté osoby musia s istotou poznať svoje práva a povinnosti, ktoré z nich vyplývajú, aby mohli následne prijať príslušné opatrenia.¹⁷⁸ Odstrániť nejasnosť môže výklad práva, pričom preferovaný je teleologický výklad práva (nález Ústavného súdu SR, sp. zn. III. ÚS 212/2011, zhodne rozhodnutie spis. značka: I. ÚS 334/2011, Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 29. februára 2012, sp. zn. 1 Cdo 48/2010, nález Ústavného súdu SR z 23. mája 2013, č. k. IV. ÚS 71/2013-36),

„Pri výklade a aplikácii ustanovení právnych predpisov je nepochybne potrebné vychádzať prvotne z ich doslovného znenia. Súd však nie je doslovným znením zákonného ustanovenia viazaný absolútne. Môže, ba dokonca sa musí od neho (od doslovného znenia právneho textu) odchýliť v prípade, keď to zo závažných dôvodov vyžaduje účel zákona, systematická súvislosť alebo požiadavka ústavne súladného výkladu zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov (čl. 152 ods. 4 ústavy). Samozrejme, že sa v takýchto prípadoch musí zároveň vyvarovať svojvôle (arbitrárnosti) a svoju interpretáciu právnej normy musí založiť na racionálnej argumentácii. V prípadoch nejasnosti alebo nezrozumiteľnosti znenia ustanovenia právneho pred-

¹⁷⁷ Rozhodnutie Súdneho dvora z 18. novembra 2008 Jacqueline Förster vs. Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep vo veci C-158/07, Zb, s. I-8507, bod 67 a tam citovaná judikatúra.

¹⁷⁸ Rozhodnutie Súdu prvého stupňa z 27. septembra 2006 Jungbunzlauer AG vs. Commission of the European Communities vo veci T-43/02, Zb. s. II-3435, bod 71.

- pisu (umožňujúceho napr. viac verzií interpretácie) alebo v prípade rozporu tohto znenia so zmyslom a účelom príslušného ustanovenia, o ktorého jednoznačnosti niet pochybnosti, možno uprednostniť výklad e ratione legis pred doslovným gramatickým (jazykovým) výkladom. Viazanosť štátnych orgánov zákonom v zmysle čl. 2 ods. 2 ústavy totiž neznamená výlučnú a bezpodmienečnú nevyhnutnosť doslovného gramatického výkladu aplikovaných zákonných ustanovení. Ustanovenie čl. 2 ods. 2 ústavy nepredstavuje iba viazanosť štátnych orgánov textom, ale aj zmyslom a účelom zákona (III. ÚS 341/07, III. ÚS 72/2010),“ (nález Ústavného súdu SR, sp. zn. III. ÚS 212/2011);*
- zákonnosť tvorby práva a prístupnosť právnych predpisov – tvorba práva musí byť v súlade s legislatívnymi pravidlami. Zákonnosť tvorby práva v sebe zahŕňa aj predtým uvedené dve zložky. Požiadavka poznať právo vychádza z predpokladu, že právo je jeho adresátom dostupné. Podľa čl. 87 ods. 4 Ústavy SR zákon nadobúda platnosť vyhlásením. Podľa § 15 zákona č. 400/2015 Z. z. o Zbierke zákonov SR: „O všetkom, čo bolo v zbierke zákonov vyhlásené, sa má za to, že dňom vyhlásenia sa stalo známym každému, koho sa to týka.“ Platí teda prezumpcia znalosti práva, ktorá je nevyvrátiteľná právna domnienka. Právnu istotu nenarúša ani tak táto domnienka, ako skutočnosť, že sa právne predpisy novelizujú spolu s právnymi predpismi, ktoré s danou problematikou nesúvisia, a tým sa stávajú zákony neprehľadné; ide o tzv. legislatívne prílepky. Možno len dodať, že bez použitia informačných technológií je priam nereálne obsiahnuť poslednú platnú verziu daného právneho predpisu. Uvedený problém naznačil aj český Ústavný súd, ktorý v ňom vidí hrozbu práve v podobe nepredvídateľnosti (nález Ústavného súdu Českej republiky, sp. zn. Pl. ÚS 77/6);
 - zákaz retroaktivity – súčasťou právnej istoty a ochrany dôvery občanov v právny poriadok je aj zákaz spätného (retroaktívneho) pôsobenia právnych predpisov. Stručne povedané, právny predpis pôsobí len do budúcnosti a nie do minulosti; inak by dochádzalo k situácii, že ten kto postupuje podľa práva, by nemal žiadnu možnosť zoznámiť sa s obsahom budúcej právnej normy, ktorá by napríklad jeho

konanie podľa platného práva v minulosti vyhlásila za protiprávne, resp. za právne neúčinné.¹⁷⁹

„1. V ústavnom poriadku Slovenskej republiky všeobecný zákaz spätného pôsobenia právnych predpisov alebo ich ustanovení možno odvodiť z čl. 1 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého je Slovenská republika právnym štátom. K imanentným znakom právneho štátu neodmysliteľne patrí aj požiadavka (princíp) právnej istoty a ochrany dôvery občanov v právny poriadok, súčasťou čoho je i zákaz spätného (retroaktívneho) pôsobenia právnych predpisov, resp. ich ustanovení.

2. V ústavnom poriadku Slovenskej republiky platí zásada, podľa ktorej ten, kto konal, resp. postupoval na základe dôvery v platný a účinný právny predpis (jeho noriem), nemôže byť vo svojej dôvere k nemu sklamaný spätným pôsobením právneho predpisu alebo niektorého jeho ustanovenia,“ (nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. 36/95).

Táto zásada má svoje uplatnenie aj v procesnom práve. Ako príklad možno uviesť ust. § 470 ods. 2 CSP, podľa ktorého: „Ak sa tento zákon použije na konania začaté pred dňom nadobudnutia účinnosti tohto zákona, nemožno uplatňovať ustanovenia tohto zákona o predbežnom prejednaní veci, popretí skutkových tvrdení protistrany a sudcovskej koncentracii konania, ak by boli v neprospech strany.“

Uvedené ustanovenie je v praxi relevantné najmä vo vzťahu ku sudcovskej koncentrácii prostriedkov procesného útoku a procesnej obrany. Inými slovami ide o povinnosť strán predkladať skutkové tvrdenia, ich popretie, návrhy na vykonanie dôkazov a námietky k nim, ako aj hmotnoprávne námietky včas. Z ust. § 470 ods. 2 CSP vyplýva to, že súd nebude považovať prostriedky procesného útoku a obrany za predložené neskoro, a to aj ak ich strany mohli predložiť už skôr, pretože sudcovská koncentrácia v OSP nebola zakotvená, a teda by bola koncentrácia v takom prípade použitá v ich neprospech. Nesankcionovanie za oneskorene predložené prostriedky procesného útoku a obrany sa však týka len konania, ktoré prebiehalo počas platnosti a účinnosti OSP.

Vzhľadom na okamžitú aplikabilitu procesnoprávných noriem (§ 470 ods. 1 CSP) však v každom konaní platí, že od 1. júla 2016 pre strany pla-

¹⁷⁹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 Sž/20/2010.

tia aj ustanovenia o sudcovskej koncentrácii. Od 1. júla 2016 sú si procesné strany plne vedomé svojich povinností a sú povinné postupovať v zmysle CSP, vrátane povinnosti predkladať prostriedky procesného úto-ku a obrany včas.

Prejav v rovine aplikácie práva

V rovine aplikácie práva sa zásada právnej istoty prejavuje v týchto bo-doch:¹⁸⁰

- predvídateľnosť výkladu práva – k imanentným znakom právneho štátu patrí neodmysliteľne aj princíp právnej istoty, ktorého súčasťou je tiež požiadavka, aby sa na určitú právne relevantnú otázku pri opakovaní v rovnakých podmienkach dala rovnaká odpoveď.¹⁸¹ Di-ametrálna odlišná rozhodovacia činnosť všeobecného súdu o tej iste-jej právnej otázke za rovnakej alebo analogickej skutkovej situácie, pokiaľ ju nemožno objektívne a rozumne odôvodniť, je ústavne ne-udržateľná.¹⁸² K výkladu právnych predpisov a ich inštitútov nemož-no pristupovať len z hľadiska textu zákona, a to ani v prípade, keď sa text môže javiť ako jednoznačný a určitý, ale predovšetkým podľa zmyslu a účelu zákona.¹⁸³

„Ak súd rieši právnu otázku (tú istú alebo analogickú), ktorá už bola právoplatne vyriešená podstatne odchylným spôsobom bez toho, aby sa argumentačne vyrovnal so skoršími súdnymi rozhodnutiami, nekoná v súlade s princípom právnej istoty v zmysle čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a môže tým porušiť aj právo účastníka súdneho konania na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej re-publiky,“ (nález Ústavného súdu SR, sp. zn. III. US 192/06).

Odklon je však prípustný (Krajský súd Banská Bystrica, sp. zn. 17Co/410/2014; § 220 ods. 3 CSP:

„V prvom rade je potrebné uviesť, že právna teória i súdna prax ro-zoznávajú dva základné typy záväznosti rozhodnutí najvyššieho súdu

¹⁸⁰ Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 155 a nasl.

¹⁸¹ I. ÚS 87/93, PL. ÚS 16/95 a II. ÚS 80/99.

¹⁸² PL. ÚS 21/00, PL. ÚS 6/04, III. ÚS 328/05.

¹⁸³ Nález Ústavného súdu SR z 23. mája 2013, sp. zn. IV. ÚS 71/2013.

a to záväznosť kasačnú (inštančnú, t. j. v tej istej veci) a záväznosť precedenčnú (judikatórnu); kým v prípade tzv. kasačnej záväznosti je súd nižšieho stupňa vždy povinný pri nezmenených skutkových a právnych okolnostiach veci bezvýhradne akceptovať právny názor najvyššieho súdu vyjadrený v zrušujúcom rozhodnutí, v prípade tzv. precedenčnej záväznosti existuje možnosť, aby všeobecný súd rôzneho stupňa (ne) reflektoval právne závery najvyššieho súdu tým, že v dobrej viere predostrie konkurujúce úvahy a začne s konkrétnym rozhodnutím najvyššieho súdu zmysluplný právny dialóg (porovnaj napríklad uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Cdo/155/2011 zo dňa 21. 12. 2011); v tomto prípade vo svojej podstate argumentačnej záväznosti sa môže súd nižšieho stupňa odkloniť od príslušného súdneho rozhodnutia (rozhodnutí) najvyššieho súdu za predpokladu predloženia kritickej konfrontácie jeho dôvodov, podľa ktorých sa nemohol v obdobnej skutkovej a právnej situácii s predmetným rozhodnutím stotožniť; tento prístup sa preto nepovažuje za porušenie princípu právnej istoty (porovnaj napríklad nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS/564/2012 zo dňa 29. 5. 2013) so zdôraznením, že odvolaciemu súdu nie je známa jednotnosť všetkých senátov najvyššieho súdu v posudzovanej otázke možnosti vstupu vedľajšieho účastníka do konania vo fáze tzv. skráteného konania, keď navyše žiadne z vyššie uvedených rozhodnutí najvyššieho súdu nebolo doposiaľ zverejnené ani v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky (§ 8 ods. 3 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch v znení neskorších predpisov).“

- predvídateľnosť rozhodnutia súdu v konaní – ide o zložku právnej istoty, ktorá je vnímaná najvýraznejšie, najmä vo vzťahu k súdnemu konaniu. Zjednodušene môžeme povedať, že vyjadruje zákaz prekvapivých rozhodnutí. Rozhodnutie nemôže byť prekvapivé jednak z pohľadu aktuálnej súdnej judikatúry (pozri judikatúru uvádzanú predtým), zároveň súdne rozhodnutie má byť logickým vyústením predchádzajúceho priebehu konania. Uvedené kritérium sa prejavuje aj v texte CSP s ohľadom na predbežné právne posúdenie (§ 171 CSP, § 181 ods. 2 CSP), ako aj povinnosti odvolacieho súdu oznámiť strane, že do úvahy prichádza aj iné právne posúdenie, ktoré súd

prvej inštancie neuviedol a strana má možnosť sa k nemu vyjadriť (§ 382 CSP).

- stabilita právoplatných rozhodnutí – právoplatné rozhodnutie by malo byť narušené len výnimočne. Z uvedeného dôvodu je potrebné, aby mohli byť mimoriadne opravné prostriedky podávané len vo výnimočných prípadoch a v rozumnej lehote. Ďalej, je nevyhnutné, aby právne vzťahy tretích osôb neboli novým rozhodnutím (o mimoriadnom opravnom prostriedku) dotknuté (§ 418, § 456, § 464 v spojení s § 456 CSP). *Samotná stabilita právneho rádu a právni jistota je ovplyvňovaná nejen legislatívni činností státu (tvorbou práva), ale také činností státních orgánů aplikujících právo, neboť teprve aplikace a interpretace právních norem vytváří ve veřejnosti vědomí toho, co právem je, a co právem není* (nález Ústavného súdu ČR zo dňa 20. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 566/05).
- premlčanie a preklúzia – tieto inštitúty uprednostňujú právnu istotu pred samotnou existenciou nároku. Ponechanie oprávnenému z práva možnosť domáhať sa svojho práva bez časového obmedzenia by vytváralo takú právnu neistotu, ktorá by mohla vyústiť do ekonomickej stagnácie.

3.4 ZÁSADA OCHRANY LEGITÍMNÝCH OČAKÁVANÍ

Úvod

Zásada legitímnej dôvery, resp. zásada ochrany legitímnych očakávaní (*principle of the protection of legitimate expectations, principe de confiance légitime, Grundsatz des Vertrauensschutzes*) vyplýva zo zásady právnej istoty.¹⁸⁴ Európsky súdny dvor nie vždy tieto zásady rozlišuje. Možno však súhlasiť so záverom, že princíp legitímnej dôvery (legitímneho očakávania) je užšou kategóriou ako princíp právnej istoty.¹⁸⁵ Účelom legitímneho očakávania je garancia čitateľnosti správania sa orgánov verejnej moci a ochrana súkromných osôb pred nepredvídateľným mocenským zásahom do ich právnej situácie, na vyústenie ktorej do určitého výsledku sa

¹⁸⁴ Rozhodnutie Súdu prvého stupňa zo 4. februára 2009, Omega, T-145/06, Zb. s. II-145, bod 117.

¹⁸⁵ Pozri bližšie nález Ústavného súdu SR zo dňa 30. 4. 2008, sp. zn. PL. ÚS 16/06, nález Ústavného súdu SR zo dňa 28. 11. 2007, sp. zn. PL. ÚS 12/05.

spoliehali.¹⁸⁶ S legitímnym očakávaním úzko súvisí zákaz prekvapivých rozhodnutí, keď sa správne orgány nemôžu, bez náležitého odôvodnenia a poskytnutia možnosti účastníkovi konania, oboznámiť s podkladmi rozhodnutia, odchyliť od doterajšej rozhodovacej praxe.

Prejav zásady legitímnych očakávaní vo verejnom a súkromnom práve

Vo všeobecnosti možno povedať, že princíp legitímnych očakávaní sa uplatňuje prevažne v oblasti verejného práva (napr. oblasť daňového práva, práva sociálneho zabezpečenia a pod.) a smeruje od jednotlivca (fyzická alebo právnická osoba) voči orgánu ako nositeľovi verejnej moci. V súkromných vzťahoch bude zrejme využitie tejto zásady skôr výnimkou. V rovine súkromného práva Únie sa zásada ochrany legitímnych očakávaní a legitímnej dôvery osobitne prejavuje ako zásada ochrany legitímnych očakávaní a legitímnej dôvery spotrebiteľa.¹⁸⁷ Legitímne očakávania sú úzko späté s legitímnou dôverou, keďže spotrebiteľ práve na základe splnenia svojich očakávaní získava dôveru, čo má vplyv na jeho správanie na trhu.¹⁸⁸ Zásada ochrany legitímnych očakávaní a legitímnej dôvery spotrebiteľa je oproti všeobecnej zásade ochrany legitímnych očakávaní a legitímnej dôvery v práve Únie modifikovaná v tom zmysle, že dôvera a očakávania podnikateľa a spotrebiteľa nie sú rovnocenné, ale väčší význam majú očakávania a dôvera spotrebiteľa.¹⁸⁹ Treba však poukázať na to, že predmetom ochrany nie sú všetky očakávania a akákoľvek dôvera spotrebiteľa, ale len jeho legitímne (oprávnené) očakávania a legitímna (oprávnená) dôvera.¹⁹⁰

Prejav zásady legitímnych očakávaní v úniovom práve

Právo dovolávať sa zásady ochrany legitímneho očakávania je podľa judikatúry SD EÚ (napr. vo veci C-519/07 P) „*otvorené každému jednot-*

¹⁸⁶ M. m. nález Ústavného súdu SR zo dňa 24. 6. 2009, sp. zn. PL. ÚS 16/06, nález Ústavného súdu SR zo dňa 6. 2. 2008, sp. zn. PL. ÚS 10/04.

¹⁸⁷ Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol. Európske súkromné právo. Bratislava: Euroiris, 2012, s. 167.

¹⁸⁸ Heiderhoff, B. Gemeinschaftsprivatrecht. München: Sellier, 2007, s. 118.

¹⁸⁹ Heiderhoff, B. Gemeinschaftsprivatrecht. München: Sellier, 2007, s. 122.

¹⁹⁰ Heiderhoff, B. Gemeinschaftsprivatrecht. München: Sellier, 2007, s. 123.

livcovi, u ktorého vyvolal orgán Spoločenstva podložené nádeje na základe konkrétnych uistení, ktoré mu poskytol. Avšak tejto zásady sa nemôže hospodársky subjekt dovolávať, pokiaľ môže tento obozretný a informovaný hospodársky subjekt predvídať prijatie takého opatrenia Spoločenstva, ktoré sa môže dotknúť jeho záujmov a takéto opatrenie je prijaté“.

Dotknutá osoba sa môže dovolávať ochrany legitímnej dôvery, ak jej orgány Únie poskytli presné, nepodmienečné a zhodné záruky pochádzajúce z oprávnených a dôveryhodných zdrojov, pokiaľ sú tieto záruky spôsobilé vyvolať legitímne očakávanie u toho, komu sú určené, a pokiaľ sú v súlade s uplatniteľnými normami.¹⁹¹ Na porušenie zásady legitímnej dôvery sa však nemôže odvolávať ten, kto zjavným spôsobom porušil platné predpisy Únie.¹⁹² Uplatnenie tejto zásady je tiež vylúčené v prípade, ak bol obozretný a informovaný hospodársky subjekt schopný predvídať prijatie opatrenia Únie spôsobilého ovplyvniť jeho záujmy.¹⁹³

Hospodárske subjekty navyše nemôžu legitímne očakávať zachovanie existujúceho právneho stavu, ktorý môžu zmeniť inštitúcie Únie svojimi rozhodnutiami prijatými v rámci svojej diskrečnej právomoci.¹⁹⁴

Legitímna dôvera dotknutých osôb však môže byť porušená, ak im inštitúcia Únie neposkytne prechodné obdobie na prispôsobenie sa negatívnym dôsledkom vyplývajúcim zo zmeny právnej úpravy, pokiaľ takúto zmenu neodôvodňujú naliehavé dôvody všeobecného záujmu.¹⁹⁵

¹⁹¹ Rozhodnutie Súdu prvého stupňa zo 4. februára 2009 Omya AG vs. Commission of the European Communities vo veci T-145/06, Zb. s. II-145, bod 117.

¹⁹² Rozhodnutie Súdneho dvora zo 14. júla 2005 ThyssenKrupp Stainless GmbH (C-65/02 P) a ThyssenKrupp Acciai speciali Terni SpA (C-73/02 P) vs. Commission of the European Communities v spojených veciach C-65/02 P a C-73/02 P, Zb. s. I-6773, bod 41 a tam citovaná judikatúra.

¹⁹³ Rozhodnutie Súdu prvého stupňa zo 16. októbra 1996, Efisol SA vs. Commission of the European Communities vo veci T-336/94, Zb. s. II-1343, bod 31 a tam citovaná judikatúra.

¹⁹⁴ Rozhodnutie Súdu prvého stupňa z 3. októbra 2006 Hewlett-Packard GmbH vs. Commission of the European Communities vo veci T-313/04, Zb. s. II-77, bod 73.

¹⁹⁵ Pozri rozhodnutia Súdneho dvora z 22. júna 2006, Belgicko a Forum 187 ASBL/Komisio vo veciach C-182/03 a C-217/03, Zb. s. I-5479, body 148 a 149 a tam citovanú judikatúru.

Prejav zásady legitímnych očakávaní v rozhodovacej činnosti NS SR a ÚS SR

Vo vzťahu k zákonodarcovi vyjadril princíp legitímneho očakávania Ústavný súd Slovenskej republiky takto: „*Zo samotného výrazu legitímne očakávanie vyplýva, že účelom tohto princípu je ochrana súkromných osôb pred nepredvídateľným mocenským zásahom do ich právnej situácie, na vyústenie ktorej do určitého výsledku sa spoliehali. Legitímne očakávanie je užšou kategóriou ako právna istota. Štát môže vertikálnym mocenským zásahom, napríklad náhlou zmenou pravidiel, na ktoré sa súkromné osoby spoliehali a ktoré spravidla súvisia s ľudským právom, porušiť legitímne očakávanie ako princíp právneho štátu. Ide o jeden z množstva konkrétnych výrazov princípu materiálneho právneho štátu, v ktorom všetci nositelia verejnej moci vrátane parlamentu sú podriadení ústave a jej princípom. Ťažiskom ústavného systému je jednotlivosť a jeho sloboda, do ktorej nemožno arbitrárne zasahovať. Zákonodarca nevykonáva voči občanom neobmedzenú moc a občan nie je len pasívnym adresátom vrchnostenských predpisov.*“¹⁹⁶

„*Je potrebné zdôrazniť, že hoci z legitímnych očakávaní v pomere k správnym rozhodnutiam možno správne predpokladať určitú istotu účastníkov, že o ich veci bude rozhodnuté obdobne ako vo veci skutkovo a právne podobnej, legitímne očakávania sa nedajú absolutizovať. Nemožno vždy nemožnosť legitímne očakávať tam, kde je určitému orgánu daná diskrečná právomoc (rozsudok Európskeho súdneho dvora /teraz Súdny dvor Európskej únie/ vo veci Crispoltoni, v spojených veciach C-133/93, C-300-93, C-362/93 zo dňa 5. 10. 1994, bod 56, Správy 1994, str. I-04863), pričom uvedené je možné a potrebné aplikovať aj v oblasti správneho trestania.*“¹⁹⁷ V tomto rozhodnutí Najvyšší súd zároveň uviedol, že „*legitímne očakávania vo vzťahu k správnym rozhodnutiam, že o ich veci bude rozhodnuté obdobne ako vo veci skutkovo a právne podobnej, nemožno absolutizovať. Správny súd nesmie svojvoľne zasahovať do zákonnej úvahy, a preto moderácia je prípustná najmä v prípadoch sankcií, ktoré boli uložené zjavne neproporcionálne a neprimerane povahe skutku a jeho dôsledkom*“.

¹⁹⁶ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 10/04.

¹⁹⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 8 Sžo 163/2010.

„V tejto súvislosti treba v prvom rade zdôrazniť, že materiálny právny štát stojí mimo iného na dôvere občanov v právo a právny poriadok. Podmienkou takejto dôvery je stabilita právneho poriadku a dostatočná miera právnej istoty občanov. Stabilita právneho poriadku a právna istota je ovplyvňovaná nielen legislatívnou činnosťou štátu (tvorbou práva), ale tiež činnosťou štátnych orgánov aplikujúcich právo,“ (rozhodnutie Najvyššieho súdu sp. zn. 2MCdo/1/2015).

Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojom náleze zo 6. februára 2008 sp. zn. PL. ÚS 10/04 konštatoval, že sa hlási k modernej európskej konštitucionalistike, ku ktorej patrí ochrana legitímneho očakávania (*legitimate expectation, der Vertrauensschutz*). Už z pomenovania „legitímne očakávanie“ vyplýva, že účelom tohto princípu je ochrana súkromných osôb pred nepredvídateľným mocenským zásahom do ich právnej situácie, na vyústenie ktorej do určitého výsledku sa spoliehali. Legitímne očakávanie je užšou kategóriou ako právna istota. Štát, aj keď nekoná retroaktívne alebo nezasiahne do nadobudnutých práv, môže vertikálnym mocenským zásahom, napríklad náhlou zmenou pravidiel, na ktoré sa súkromné osoby spoliehali a ktoré spravidla súvisia s ľudským právom, porušiť legitímne očakávanie ako princíp právneho štátu.

Uvedená zásada má svoje vyjadrenie aj v náleze Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 36/95 z 3. apríla 1996, zverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky, čiastka 47, pod číslom 131/1996):

1. V ústavnom poriadku Slovenskej republiky všeobecný zákaz spätného pôsobenia právnych predpisov alebo ich ustanovení možno odvodiť z čl. 1 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého je Slovenská republika právnym štátom. K imanentným znakom právneho štátu neodmysliteľne patrí aj požiadavka (princíp) právnej istoty a ochrany dôvery občanov v právny poriadok, súčasťou čoho je i zákaz spätného (retroaktívneho) pôsobenia právnych predpisov, resp. ich ustanovení.

2. V ústavnom poriadku Slovenskej republiky platí zásada, podľa ktorej ten, kto konal, resp. postupoval na základe dôvery v platný a účinný právny predpis (jeho noriem), nemôže byť vo svojej dôvere k nemu sklamaný spätným pôsobením právneho predpisu alebo niektorého jeho ustanovenia.

3. Ústavná norma, podľa ktorej „zákonné obmedzenia ústavných práv a slobôd musia platiť rovnako pre všetky prípady, ktoré spĺňajú ustanovené podmienky“, zaväzuje zákonodarcu na jej rešpektovanie pri prijímaní zá-

kona a ďalej všetky subjekty verejnej správy, aby v rámci svojej rozhodovacej, resp. aplikačnej praxe dôsledne postupovali v súlade s ňou. Preto zákon môže obsahovať iba také obmedzenia, ktoré sa rovnako vzťahujú na všetky individuálne (konkrétne) prípady, ktoré sú druhovo rovnaké.

3.5 ZÁSADA OCHRANY DOBREJ VIERY

Úvod

Zásada ochrany dobrej viery, resp. zásada dobrej viery (*principle good faith, principe de bonne foi, Grundsatz von Treu und Glauben*) je súčasťou zásady legitímnej dôvery.¹⁹⁸ Táto zásada je výslovne zakotvená vo viacerých súkromnoprávných smerniciach.¹⁹⁹ Hoci Súdny dvor vo svojej judikatúre poukázal na túto zásadu,²⁰⁰ nevymedzil jej obsah autonómne, ale napríklad v kontexte nekalých podmienok odkázal na vnútroštátne právo.²⁰¹ V súčasnosti teda na úrovni Únie neexistuje zásada ochrany dobrej viery so samostatným normatívnym obsahom, ktorý by bol odlišne a jednoznačne vymedzený vo vzťahu k pojmu dobrá viera vo vnútroštátnych právnych poriadkoch.²⁰² Možno teda konštatovať, že v súkromnom práve Únie neexistuje všeobecná zásada ochrany dobrej viery.²⁰³

¹⁹⁸ Rozhodnutie Súdu prvého stupňa z 15. júla 1998, Opel Austria GmbH vs. Council of the European Union vo veci T-115/94, Zb. s. II-2739, bod 93.

¹⁹⁹ Pozri článok 3 ods. 1 a článok 4 ods. 1 smernice Rady 86/653/EHS z 18. decembra 1986 o koordinácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa samostatných obchodných zástupcov (Ú. v. ES L 382, s. 17; Mim. vyd. 06/001, s. 177), článok 3 ods. 1 smernice Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách (Ú. v. ES L 95, s. 29; Mim. vyd. 15/002, s. 228) a článok 4 ods. 2 smernice Európskeho parlamentu a Rady 97/7/ES z 20. mája 1997 o ochrane spotrebiteľa vzhľadom na zmluvy na diaľku (Ú. v. ES L 144, s. 19; Mim. vyd. 15/003, s. 319).

²⁰⁰ Rozhodnutie Súdneho dvora z 3. septembra 2009 Pia Messner v. Firma Stefan Krüger vo veci C-489/07, Zb. s. I-7315, bod 26.

²⁰¹ Rozhodnutie Súdneho dvora z 1. apríla 2004 Freiburger Kommunalbauten vo veci C-237/02, Zb. s. I-3403, bod 21.

²⁰² Heiderhoff, B. Gemeinschaftsprivatrecht, cit. supra, s. 131 – 132.

²⁰³ Riesenhuber, K. System und Prinzipien des europäischen Vertragsrechts. Berlin: De Gruyter Recht, 2003, s. 410.

Prejav zásady ochrany dobrej viery v slovenskom práve

V slovenskom súkromnom práve nie je zásada dobrej viery výslovne normovaná. Platný Občiansky zákonník ako všeobecný kódex súkromného práva nedefinuje pojem dobrej viery, neponíma ju ako všeobecnú zásadu ani výslovne neupravuje dobrú vieru ako mravnú alebo psychologickú kategóriu. Dobrá viera sa však jednoznačne v súkromnom práve uplatňuje. Možno sa preto stotožniť s Lavickým a Hurdíkom,²⁰⁴ ktorí nesúhlasia s extrémne pozitivistickým stanoviskom Najvyššieho súdu Českej republiky, vysloveným v R 40/2006, podľa ktorého dobrá viera „*má totiž právni význam jen tehdy, stanoví-li to zákon*“. Naopak možno súhlasiť s nálezom pléna Ústavného súdu Českej republiky, sp. zn. Pl. ÚS 78/06, ktorý pri riešení tej istej otázky vyslovil záver, že „*dobrá víra vystupuje jako korektiv obecně platný pro občanské právo*“. Podľa iného rozhodnutia Ústavného súdu Českej republiky (Pl. ÚS 33/97) „*součástí právního řádu materiálního právního státu jsou totiž nejenom psaná právní pravidla obsažená v právních předpisech, ale též právní zásady, třebaže by nebyly v textu žádného právního předpisu výslovně obsaženy*“.²⁰⁵

Tento právny princíp rešpektovala súdna prax na území Slovenska už dávno v minulosti, čo možno doložiť rozhodnutím právnej jednotnosti bývalej uhorskej kráľovskej Kúrie R.P.J. z 27/XI. 1913 č. 3 (Doc. Dr. Vladimír Fajnor a Dr. Adolf Záturecký, Zásadné rozhodnutia býv. uh. kr. Kúrie do 28/X. 1918 a Najvyššieho súdu Československej republiky do roku 1926 vo veciach občianskoprávných z oboru práva súkromného platného na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi, vydané nákladom Právnickej jednoty na Slovensku v Bratislave, ročník 1927, rozhodnutie č. 36, str. 59 až 65), v ktorom je uvedené: „Podľa všeobecných právnych pravidiel pri právnych úkonoch smerujúcich k nabytiu práv je treba bezelstnosti nabyvateľa, v nedostatku ktorej nadobudnutie pokladá sa za obmyselné, a nakoľko je obmyselné, uzavretý právny úkon voči tretej osobe, práva ktorej boli ním porušené, je bezúčinný a jako taký môže byť napadnutý.“²⁰⁶

²⁰⁴ Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 169.

²⁰⁵ Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 170.

²⁰⁶ Rozhodnutie NS SR sp. zn. 6 M Cdo 1/2011 z 30. apríla 2012.

Z judikatúry slovenských súdov možno uzavrieť, že súdy pojem dobrá viera stotožňujú s pojmom dobromyseľnosť.²⁰⁷ Napr. Najvyšší súd v odôvodnení uznesenia sp. zn. 6 M Cdo 1/2011 z 30. apríla 2012, okrem iného, uviedol: „*Dobromyseľnosť, resp. dobrá viera znamená, že niekto s ohľadom na určitý právny vzťah, pri zachovaní obvyklej miery opatrnosti (ostražitosťi či starostlivosti), je vnútorne presvedčený o správnosti (poctivosti) svojho konania. Dobromyseľnosť je mravnou kategóriou a v súvislosti s posudzovaním konkrétnej veci zároveň základným právnym princípom súkromného práva (príkazom k jeho optimalizácii, jeho maximou, právnym pravidlom v najvšeobecnejšej podobe). Preto podľa názoru dovolacieho súdu absencia dobromyseľnosti pri právnom úkone smerujúcom k nadobudnutiu práv, ktorým boli porušené práva tretej osoby, má za následok neplatnosť tohto právneho úkonu pre jeho rozpor s dobrými mravmi (§ 39 Obč. zákonníka).*“

Dobromyseľnosť teda znamená, že držiteľ je s ohľadom na existenciu svojho práva v omyle. Aj podľa Hurdíka²⁰⁸ možno dobrú vieru vnímať ako psychickú kategóriu, resp. ako mieru (ne)vedomosti konajúceho a právnych vadách jeho právne relevantného konania.

Dobrá viera v zmysle psychologickkej (subjektívnej) kategórie vyjadruje zásadne nezavinenú nevedomosť o právnych nedostatkoch určitého právneho stavu a je výrazom psychicky chápanej poctivosti v konaní subjektov, ktorí si nárokuje priznanie určitého práva.²⁰⁹ Dobrá viera je tak viazaná na psychický stav človeka. Ide o stav, kedy konajúci nevie a ani nie je povinný vedieť o právnych vadách svojho jednanja. Nevedomosť je slabšou kategóriou než napr. presvedčenie, teda pojem, ktorý sa často objavuje v rozhodovacej praxi súdov pri definovaní tejto zásady. Vyžaduje sa, aby išlo o nevedomosť o právnych nedostatkoch daného vzťahu. Na zásadu dobrej viery sa tak nedá odvolávať v prípade faktických okolností.²¹⁰

V slovenskom právnom poriadku sú pojmy dobrá viera výslovne uvedené v niektorých zákonných ustanoveniach, napr. § 66aa, § 131, § 135a

²⁰⁷ NS SR 5 Cdo 30/2010, 6 M Cdo 1/2011.

²⁰⁸ Bližšie pozri Hurdík, J. Zásady súkromného práva. Brno: MU, 1998, s. 115 a nasl.

²⁰⁹ Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad súkromného práva. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 171, s. 172.

²¹⁰ Hurdík, J. Zásady súkromného práva. 1. vydanie. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 120.

Obchodného zákonníka. Pojem dobromyseľnosť môžeme nájsť napr. v § 32 ods. 3, § 130 ods. 1, § 151h Občianskeho zákonníka. Sú však ustanovenia, kde tieto pojmy výslovne nefigurujú, ale sú v konkrétnych normách zakomponované. Napr. podľa § 134 ods. 1 Občianskeho zákonníka: „Oprávnený držiteľ sa stáva vlastníkom vecí, ak ju má nepretržite v držbe po dobu troch rokov, ak ide o hnutelnosť, a po dobu desať rokov, ak ide o nehnuteľnosť.“ Pritom z ust. § 130 ods. 1 Občianskeho zákonníka vyplýva, že musí ísť o dobromyseľného držiteľa, t. j. držiteľa, ktorý vec drží v dobrej viere, že mu patrí. Alebo podľa § 446 Obchodného zákonníka: „Kupujúci nadobúda vlastnícke právo aj v prípade, keď predávajúci nie je vlastníkom predávaného tovaru, ibaže v čase, keď kupujúci mal vlastnícke právo nadobudnúť, vedel, že predávajúci nie je vlastníkom a že nie je ani oprávnený s tovarom nakladať za účelom jeho predaja.“

V praxi sa výrazne táto zásada prejavuje pri posudzovaní nadobúdania vlastníckeho práva (pozri napr. rozhodnutia NS SR II. ÚS 421/2012, 6 Cdo 107/2011, PL. ÚS 17/08, I. ÚS 549/2015).

3.6 ZÁSADA OCHRANY NADOBUDNUTÝCH PRÁV

Úvod

Zásada ochrany nadobudnutých práv (*iura quaesita, Grundsatz des Schutzes erworbener Rechte*) úzko súvisí so zásadou právnej istoty. Zásada ochrany nadobudnutých práv predovšetkým akcentuje právnu istotu s ohľadom na vzťahy, ktoré osoba nadobudla v súlade so zákonom platným a účinným v čase nadobúdania týchto práv. Ak aj dôjde k zmene právnej úpravy, a to aj v ohľade právneho titulu, na základe ktorého boli práva nadobudnuté, nová právna úprava nemôže zasiahnuť do takto nadobudnutých práv. Zásada ochrany nadobudnutých práv je veľmi podobná zásade zákazu retroaktivity (ako jednej zo zložiek zásady právnej istoty).²¹¹

²¹¹ Napr. Knapp do značnej miery tieto zásady stotožňuje, pozri Knapp, V. Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 76.

Prejav zásady ochrany nadobudnutých práv v sociálnej oblasti

Zásada ochrany nadobudnutých práv sa osobitne týka práv nadobudnutých v sociálnej oblasti, napr. ochrana priznaných dôchodkov.²¹² Podnikatelia sa však nemôžu dovolávať tejto zásady, aby si udržali výhody, ktoré im vyplývajú z aktuálnej spoločnej organizácie trhov na úrovni Únie.²¹³

Prejav zásady ochrany nadobudnutých práv v slovenskom civilnom procese

Táto zásada nachádza svoje uplatnenie aj v civilnom procese, konkrétne je vyjadrená v Civilnom sporovom poriadku (zákon č. 160/2015 Z. z. v znení neskorších predpisov). Týka sa najmä úpravy mimoriadnych opravných prostriedkov, t. j. žaloby na obnovu konania, dovolania a dovolania generálneho prokurátora, ktoré zasahujú do právoplatných rozhodnutí, a tým aj do právnej istoty vo vzťahoch, ktoré sú týmto právoplatným rozhodnutím dotknuté. Relevantná je v tomto smere norma, podľa ktorej: „Právne vzťahy niekoho iného než strany nemôžu byť novým rozhodnutím dotknuté.“ Táto norma sa týka konania o žalobe na obnovu konania (§ 418 CSP), konania o dovolaní (§ 456 CSP) a konania o dovolaní generálneho prokurátora (§ 464 CSP v spojení s § 456 CSP).

V zmysle tejto normy nemôžu byť novým rozhodnutím súdu dotknuté právne vzťahy niekoho iného než účastníka. Zakotvením tejto požiadavky zákon poskytuje ochranu subjektom, ktorých právne vzťahy nadviazali na právne vzťahy účastníkov konania upravené rozhodnutiami, ktoré súd v obnovenom konaní alebo dovolací súd zrušil. Preto sa pri posudzovaní právnych vzťahov i naďalej vychádza z pôvodného rozhodnutia, hoci bolo následne v opravnom konaní o mimoriadnych opravných prostriedkoch zrušené. Ako príklad možno uviesť zrušenie rozsudku odvolacieho súdu, ktorým bolo zrušené podielové spoluvlastníctvo a vec bola prikázaná žalobcovi. Žalobca ju po právoplatnosti rozsudku, ale ešte pred jeho zrušením dovolacím súdom predal tretej osobe. V prípade, že novým rozhodnutím bola vec prikázaná do vlastníctva žalovaného, ne-

²¹² Rozhodnutie Súdneho dvora z 12. októbra 1978 Tayeb Belbouab vs. Bundesknappschaft vo veci 10/78, Zb. s. 1915, bod 8.

²¹³ Rozhodnutie Súdneho dvora z 21. mája 1987 Walter Rau („Beurre de Berlin“) v spojitých veciach 133 až 136/85, Zb. s. 2289, bod 18.

môžu byť týmto novým rozhodnutím právne vzťahy tretej osoby, teda jej vlastnícke právo dotknuté. Tretia osoba je týmto ustanovením chránená tak, akoby vec nadobudla od vlastníka. Z uvedeného možno uzavrieť, že právo chráni nadobudnuté práva nielen pre prípad zmeny právnej úpravy, ale aj pre prípad zmeny právoplatného rozhodnutia súdu.

4 OSOBITNÉ ZÁSADY SÚKROMNÉHO PRÁVA EÚ

4.1 ZÁSADA ZMLUVNEJ SLOBODY

Úvod

Zmluvná sloboda je považovaná za nevyhnutný predpoklad rozvoja podnikateľskej iniciatívy ľudí, ktorá v sebe zahŕňa čo najširšiu možnosť naskladania subjektov s majetkom, s inými majetkovými hodnotami a právami. Predpokladá slobodnú možnosť subjektu vstupovať do zmluvného vzťahu s ktorýmkoľvek iným subjektom a na akýkoľvek zákonom dovolený hospodársky účel. Adekvátne tomu existuje v našom občianskom práve slobodný výber zmluvných typov, ktoré sú pomerne široko upravené a koncipované v Občianskom zákonníku, pričom subjekty si na úpravu svojich zmluvných vzťahov môžu zvoliť iné, zákonom neupravené zmluvné typy, ako aj zmiešané zmluvy obsahujúce prvky iných zmluvných typov.²¹⁴ Zmluvná sloboda je tiež vymedzená v obchodnom práve, a rovnako sa v súvislosti s ňou rieši otázka ochrany slabšej zmluvnej strany.

Primárne európske právo pôvodne negarantuje výslovne autonómiu subjektov, vstupujúcich do ekonomických vzťahov, predpokladá však jej existenciu vo svojich normatívnych pravidlách.²¹⁵ V súlade s čl. 3 ods. 3 ZEÚ sa EÚ na vytvorenie a fungovanie európskeho vnútorného trhu usiluje o sociálne trhové hospodárstvo s vysokou mierou konkurencieschopnosti, ktorá predpokladá určitú mieru autonómie subjektov vstupujúcich na trh. Európske právo stavia na právnych poriadkoch členských štátov, pričom základnou filozofiou každého liberálne orientovaného právneho poriadku je práve autonómia subjektov súkromného práva.²¹⁶ Z tohto dôvodu nebolo nevyhnutne potrebné, aby SD EÚ vydefinoval zásadu auto-

²¹⁴ Lazar, J. a kol. 2018. Občianske právo hmotné 1. 1. vyd. Bratislava: Iuris Libri, 2018. s. 16.

²¹⁵ Grundmann, S. et al. Party autonomy and the role of information in the internal market. Berlin: De Gruyter, 2001.

²¹⁶ Riesenhuber, K. Europäisches Vertragsrecht. Berlin: De Gruyter, 2006.

nómie ako základný princíp, ktorý však napriek tomu nachádza v európskom súkromnom práve svoje uplatnenie.²¹⁷

Pojem zmluvná sloboda

V súčasnosti dochádza k častejšiemu prelínaniu súkromnoprávných a verejnoprávných prvkov. Základným znakom súkromného práva je rovnosť subjektov, čomu zodpovedá princíp zmluvnej slobody s preferenciou dispozitívnosti. Rovnosť účastníkov súkromnoprávneho vzťahu znamená predovšetkým to, že medzi nimi neexistuje vzťah podriadenosti a nadriadenosti, a teda žiaden z nich nemôže jednostranným úkonom vnútiť druhému nejakú povinnosť. Rovnaké postavenie účastníkov súkromnoprávných vzťahov však nevyklučuje ani zásah štátu.²¹⁸

Pojem „zmluvná sloboda“ nie je možné vykladať absolútne, ale len relatívne, vo vzťahu k principiálne rovnakej slobode ostatných. Súkromnoprávna zmluvná sloboda je súčasťou právneho poriadku a musí podliehať určitým obmedzeniam. Je to druh alebo prejav slobody všeobecne, ktorý sa uplatňuje v možnosti rozhodovať o vlastných právnych pomeroch, a to bez nadbytočného vonkajšieho obmedzenia, ktoré by prekračovalo spoločensky uznaný rámec tejto možnosti. Zmluvná sloboda je teda spojená s objektívnym platným právom, a teda len objektívne platné právo dokáže stanoviť hranicu zmluvnej slobody ako alternatívu k mocenskému zasahovaniu štátu *ad hoc*. Z tohto dôvodu v sebe nesie zmluvná sloboda, podobne ako akákoľvek iná súkromnoprávna sloboda, obmedziteľnosť zákonom. Zmluvnú slobodu teda nie je možné chápať ako nejakú nadradenú interpretačnú zásadu právneho poriadku, ale len ako jednu z jeho poriadkových princípov. Dosah a platnosť tohto princípu je stanovený právnymi normami.²¹⁹

Zásada zmluvnej slobody nie je pojmovo neobmedzená. Obmedzenie podlieha tam, „*kde existuje iné základné právo jednotlivca alebo ústavný princíp, či iný ústavne aprobovaný verejný záujem, ktoré sú schopné autonómii vôle proporcionálne obmedziť,*“ (nález Ústavného súdu ČR II. ÚS 3/06). Pri posudzovaní prípustnosti zásahu do základného subjektívneho práva na autonómiu vôle sa teda uplatní princíp proporcionality.

²¹⁷ Reich, N. General Principles of EU Civil Law. Cambridge: Intersentia, 2014, s. 19.

²¹⁸ Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 10. 1. 2001, Pl. ÚS 33/2000.

²¹⁹ Bejček, J. 1998. Existuje smluvní svoboda? In: Právník, 1998, č. 12, s. 1017 – 1018.

Ďalšie obmedzenia vyplývajú z kogentných ustanovení a zo zásad limitujúcich právne relevantné konanie.

Zmluvná sloboda býva tiež charakterizovaná ako možnosť súkromnoprávných subjektov vytvárať súkromnoprávne vzťahy podľa ich slobodnej vôle, čím umožňuje ich sebaurčenie. Táto sloboda je chránená nielen na úrovni práva súkromného, ale tiež v rovine ústavnej.

Respekt a ochranu autonómie vôle považoval ÚS ČR ve své předchozí judikatuře za zcela elementární podmínku fungování materiálního právního státu, za původní «matrici» vztahu mezi jednotlivcem a veřejnou mocí ve smyslu «konstanty» vyčtené před závorkou, «v níž se ocitají jednotlivá specifikovaná základní práva pozitivněprávně formulovaná v reakci na jejich masové porušování autoritativními či totalitními režimy. Potřeba formulace dílčích základních práv byla totiž vždy historicky podmíněna reakcí na masové porušování té které oblasti svobody jednotlivce, z níž vyvstalo konkrétní základní právo.». Přesto však ochrana autonómie vôle nemůže být absolutní tam, kde existuje jiné základní právo jednotlivce nebo ústavní princip či jiný ústavně aprobovaný veřejný zájem, které jsou způsobilé autonómii vôle proporcionálně omezit. Tímto druhým principem je zásadní ochrana té osoby, která činila právní úkon s důvěrou v určitý, jí druhou stranou prezentovaný skutkový stav. Ten, kdo vyvolal určité jednání, se nesmí ex post dovolávat vad jednotlivých úkonů, které sám způsobil. Uplatňování principu důvěry v úkony dalších osob při veškerém sociálním styku s nimi je základním předpokladem pro fungování komplexní společnosti (Luhmann, N.: *Vetrauen. Ein Mechanismus der Reduktion sozialer Komplexität.* Stuttgart 1989, str. 1). Důvěru je třeba pokládat za elementární kategorii sociálního života. Jednak vyjadřuje vnitřní postoj odrážející eticky odůvodněné představy a očekávání jednotlivých členů společnosti a z druhé strany je výrazem principu právní jistoty, který představuje jednu z faset materiálně, tj. hodnotově chápaného právního státu, jehož ústavně normativní výraz je obsažen v čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky. Naznačená konkretizace principu právního státu je oním principem, který působí na straně stěžovatele a proti principu autonómie vôle, kterého se dovolávájí obecné soudy. Je pak primárně úkolem obecných soudů najít praktickou konkordanci mezi oběma protikladně působícími principy tak, aby zůstalo zachováno maximum z obou, a tak, aby výsledek byl slučitelný s obecnou představou spravedlnosti (náleží Ústavného soudu ČR sp. zn. II. ÚS 3/06).

Realizácia zásady zmluvnej slobody

Realizácia zmluvnej slobody predpokladá voľné konanie súkromnoprávných subjektov, ktoré má najčastejšie podobu právnych úkonov. Vytvára sa však otázka, či zmluvnú slobodu možno realizovať výlučne prostredníctvom týchto úkonov, alebo je jej rozsah širší a zahŕňa i konanie, ktoré je možné vymedziť ako „faktické“. Táto zásada totiž nevyjadruje len širokú možnosť vytvárať súkromnoprávne vzťahy podľa slobodnej vôle fyzických a právnických osôb, ale umožňuje taktiež ich zmenu, zrušenie a realizáciu. To môže spočívať tak v uskutočňovaní právnych úkonov, ako aj vo faktickom správaní.

Na základe uvedeného je možné vymedziť typické prejavy zásady zmluvnej slobody ako slobody subjektu súkromnoprávneho vzťahu rozhodnúť sa, či uskutoční určité právne relevantné správanie alebo nie, kto bude adresátom takejto správanie a aký bude jeho obsah a forma.²²⁰

Každý subjekt súkromného práva má totiž slobodu rozhodnúť sa, či uskutoční určité právne relevantné správanie alebo nie. Táto sloboda je však do určitej miery obmedzená. Každá zmluvná sloboda je limitovaná kogentnými ustanoveniami, od ktorých nie je možné odchyliť sa, alebo zásadami súkromného práva, ktorými sú napr. zásada dobrých mravov alebo zákaz zneužitia práva. Druhú skupinu obmedzení predstavujú obmedzenia faktické. V mnohých prípadoch nastáva totiž situácia, kedy subjekt súkromného práva nemá možnosť sa slobodne rozhodnúť, či určitú zmluvu uzavrie alebo nie, ale s ohľadom na potrebu zabezpečenia svojich potrieb ju uzatvoriť musí. V takýchto prípadoch je často vylúčená napr. sloboda dojednávať obsah zmluvy. Ak má byť zmluvná sloboda, ako najvýznamnejší prejav zmluvnej autonómie civilného práva, skutočne slobodou, je potrebné, aby slobodná možnosť rozhodovania o vlastných záležitostiach bola v rovnakej miere garantovaná všetkým subjektom súkromnoprávných vzťahov.

²²⁰ Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. s. 85 – 88.

Prejav zásady zmluvnej slobody v slovenskom právnom poriadku

Občiansky zákonník vychádza zo zásady dispozitívnosti, podľa ktorej si účastníci občianskoprávných vzťahov môžu upraviť vzájomné práva a povinnosti dohodou odchylné od zákona, ak to zákon výslovne nezakazuje a ak z povahy ustanovení zákona nevyplýva, že sa od neho nemožno odchyliť.

Zásadu zmluvnej slobody môžu účastníci občianskoprávných vzťahov využiť len vtedy, ak ide o vzťah, pri ktorej nie je zákonom výslovne zakázaná možnosť dohody o odlišnej úprave a ani z povahy ustanovenia, ktoré sa má upraviť, nevyplýva, že sa od zákona nemožno odchyliť. Z uvedeného je možné vyvodiť, že zákon pozná dva druhy ustanovení, a to ustanovenia kogentné a dispozitívne.²²¹

Táto zásada teda umožňuje účastníkom občianskoprávných vzťahov rozhodnúť, či vôbec, a s kým uzavrú zmluvu, aký bude jej obsah, forma a okrem iného, aký typ zmluvy si zvolia pre konkrétny prípad. Účastníci právnych vzťahov majú teda tieto možnosti, a to buď zvoliť si niektorý z upravených zmluvných typov, ktoré sú v Občianskom zákonníku označené ako pomenované „*nominátne typy zmlúv*“ (napr. kúpna zmluva, darovacia zmluva), alebo môžu uzavrieť zmluvy, ktoré nie sú obsahovo upravené v ustanoveniach Občianskeho zákonníka, ani v inom občianskoprávnom predpise – nepomenované zmluvné typy. Nie je tiež vylúčená kombinácia jednotlivých prvkov rôznych upravených nominátnych zmlúv alebo vylúčená nie je prípadne ani kombinácia prvkov tak upravených, ako aj neupravených zmlúv.²²²

Zmluvná voľnosť však nie je ani v tomto prípade neobmedzená. Ako sme už uvádzali, limity zmluvnej slobody sú dané kogentnými – zakazujúcimi ustanoveniami a základnými zásadami občianskeho práva.²²³ A preto právny názor, že v rámci zmluvnej slobody je možné dojednať čokoľvek, je zjavne nesprávny, pretože medze zmluvnej slobody sú pred-

²²¹ Fekete, I. Občiansky zákonník 1: veľký komentár. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2014. s. 57.

²²² Rozhodnutie NS ČR z 28. 7. 2004, sp. zn. 32 Odo 626/2003.

²²³ Fekete, I. Občiansky zákonník 1: veľký komentár. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2014. s. 58.

stavované rozporom so zákonom. Ten môže mať aj podobu obchádzania zákona či dojednania, ktoré je v rozpore s účelom zákona.²²⁴

Zásada zmluvnej slobody znamená prejavenie slobody subjektu nezávislou a autonómnou vôľou stanoviť práva a povinnosti nezávisle od textu právnej normy. To znamená, že subjekty práva môžu v ustanovených prípadoch vylúčiť aplikáciu dispozitívnej právnej normy použitím vlastnej právnej normy.²²⁵ Ak teda účastníci právneho vzťahu využili ustanovenie § 2 ods. 3 Občianskeho zákonníka, majú ich zmluvné dohody prednosť pred dispozitívnymi ustanoveniami tohto zákona. Ak ho naopak nevyužili, platí podporne na ich právny vzťah dispozitívna právna norma.²²⁶

Zmluvná sloboda umožňuje subjektom občianskoprávneho vzťahu, aby si v podmienkach trhového hospodárstva, voľnej súťaže a konkurencie usporiadali svoje práva a povinnosti odchyľne od zákona. Toto platí len dovedy, dokým z povahy použitého zákonného ustanovenia nevyplýva, že sa od neho nemožno odchyliť.²²⁷ Z judikatúry Najvyššieho súdu Českej republiky tiež vyplýva, že subjekty súkromnoprávneho vzťahu môžu realizovať vlastné hospodárske predstavy v súlade s ich individuálnymi záujmami a potrebami. To znamená, že v prvom rade je dôležité, čo si zmluvné strany dohodli.²²⁸ Táto zmluvná sloboda má svoje medze, a preto sa nemôže dostať pod sankciou absolútnej neplatnosti do rozporu so zákonom.²²⁹

V obchodnom práve je zásada zmluvnej slobody vymedzená v § 263 ods. 1 Obchodného zákonníka, kde sú taxatívne vymedzené ustanovenia obchodného záväzkového práva, ktoré majú kogentný charakter a od ktorých nie je možné odchyliť sa. Všetky ostatné právne normy záväzkového práva majú dispozitívny charakter, od ktorých sa môžu podnikatelia v ich zmluvnom vzťahu odchyliť. Účastníci obchodnoprávnych vzťahov

²²⁴ Rozhodnutie NS ČR z 25. 7. 2001, sp. zn. 28 Cdo 1193/2001.

²²⁵ Števček, M. a kol. Občiansky zákonník 1: komentár. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 17.

²²⁶ Fekete, I. Občiansky zákonník 1: veľký komentár. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2014. s. 58.

²²⁷ Nález ÚS ČR zo dňa 13. 10. 2004 sp. zn. III. ÚS 104/04.

²²⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 29. 8. 2007, sp. zn. 26 Odo 1160/2005.

²²⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 27. 4. 2006, sp. zn. 33 Odo 469/2006.

majú v tomto ohľade jednoduchšiu možnosť uplatňovania zásady zmluvnej slobody ako účastníci občianskoprávných vzťahov.²³⁰

Zmluvná sloboda vo vzťahoch so slabšou stranou

V súvislosti so zásadou zmluvnej slobody býva často riešená otázka ochrany slabšej strany súkromnoprávneho vzťahu. Rešpekt a ochrana autonómie vôle sú považované za elementárnu podmienku fungovania právneho štátu. Aj napriek tomu ochrana autonómie vôle nemôže byť absolútna tam, kde existuje iné právo jednotlivca alebo ústavný princíp či verejný záujem, ktoré sú spôsobilé autonómii vôle proporcionálne obmedziť. Takýmto princípom je zásadná ochrana tej osoby, ktorá uskutočnila úkon s dôverou v určitý, druhou stranou prezentovaný skutkový stav. Ten, kto uskutočnil určité konanie, sa nesmie *ex post* dovoľávať vád jednotlivých úkonov, ktoré sám spôsobil.²³¹

Režim spotrebiteľských zmlúv²³² je primárne upravený v ustanoveniach Občianskeho zákonníka, a to konkrétne v § 52 a nasledujúcich. V širšom zmysle slova sa spotrebiteľskou zmluvou rozumie každá zmluva, bez ohľadu na právnu formu, ktorú uzatvára spotrebiteľ s dodávateľom. Dodávateľom je každý subjekt, ktorý pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy koná v rámci predmetu svojej podnikateľskej alebo obchodnej činnosti. Za spotrebiteľa sa považuje každá fyzická osoba, ktorá naopak nekoná v rámci predmetu svojej podnikateľskej či obchodnej činnosti. V užšom zmysle sa za spotrebiteľské zmluvy považujú také zmluvy, ktorým je potrebné venovať zvýšenú pozornosť a ktorých podmienky na uzavretie sú zakotvené práve v spomínanom § 52 Občianskeho zákonníka. Ide teda o taký typ zmluvy, pri ktorých sa zmluvné podmienky pripravujú vopred a pri ktorých spotrebiteľ nemá možnosť ovplyvniť ich obsah.

V súvislosti s problematikou ochrany slabšej zmluvnej strany je možné spomenúť triedenie, podľa ktorého sa zmluvy členia do troch skupín v závislosti od toho, aké zmluvné strany stoja proti sebe. V prvom prípade

²³⁰ Fekete, I. Občiansky zákonník 1: veľký komentár. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2014. s. 59 – 60.

²³¹ Nález ÚS ČR zo dňa 6. 11. 2007 sp. zn. II. ÚS 3/06.

²³² K spotrebiteľskému *acquis* (nadrárodná úroveň) pozri bližšie Eidenmüller, H., Faust, F., Jansen, N., Wagner, G., Zimmermann, R. Towards a revision of the consumer *acquis*. In: Common Market Law Review, 2011, č. 4, s. 1077 a nasl.

hovoríme o tzv. *B-to-B (B2B) Contracts (Business-to-Business Contracts)*, a teda zmluvy, ktoré medzi sebou uzatvárajú podnikatelia. V druhom prípade ide o tzv. *B-to-C (B2C) Contracts (Business-to-Customer Contracts)*, kde zmluvnými stranami sú podnikateľ a spotrebiteľ.²³³ V treťom prípade ide o tzv. *P-to-P (P2P) Contracts (Private-to-Private Contracts)*, teda ide o zmluvy, kde na oboch stranách vystupujú súkromné osoby.²³⁴

Východiskom spotrebiteľskej ochrany je teda postulát, podľa ktorého sa spotrebiteľ nachádza vo fakticky nerovnom postavení s dodávateľom, a to s ohľadom na väčšiu profesionálnu skúsenosť predávajúceho, lepšiu znalosť práva, jednoduchšiu dostupnosť právnych služieb a v konečnom dôsledku na možnosť stanovovať zmluvné podmienky jednostranne prostredníctvom formulárových zmlúv. Pre takéto vzťahy je charakteristické, že podnet k zmluvnému dojednaniu pochádza spravidla od dodávateľa, pričom spotrebiteľ nie je na takéto zmluvné dojednanie pripravený, a preto pri samotnej kontraktácii dochádza k využívaniu momentu prekvapenia a neskúsenosti spotrebiteľa. Preto cieľom zavedenia kogentných ustanovení o spotrebiteľských zmluvách do Občianskeho zákonníka je vyrovnať cestou práva faktickú nerovnosť medzi spotrebiteľom na jednej strane a dodávateľom na strane druhej, a to formou obmedzenia autonómie vôle.²³⁵

4.2 ZÁSADA PACTA SUNT SERVANDA

Pôvod a význam

Tento latinský výraz znamenajúci „dohovory sa majú dodržiavať“ je dnes bežne používanou právnou vetou, ktorá zároveň vystihuje jeden zo základných stavebných kameňov zmluvného práva, a to záväznosť zmluvného konsenzu. Má pôvod v regulách kanonického práva. Táto maxima totiž vyplynula zo snahy kanonických právnikov uznať záväznosť aj

²³³ Bližšie pozri *Hesslink, M. Towards a Sharp Distinction between b2b and b2c? On Consumer, Commercial and General Contract Law after the Consumer Rights Directive*. In: *European Review of Private Law*, 2010, č. 1, s. 57 a nasl.

²³⁴ *Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. s. 88 – 90.

²³⁵ *Lavický, P. Přehled judikatury ve věcech zásad soukromého práva*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2013. s. 105 – 106.

takých (jednoduchých, nepomenovaných) dohôd, ktoré v zmysle rímskoprávnej doktríny nemali priznanú ochranu (*ex nudo pacto non oritur actio*) resp. vymáhanie ich plnenia bolo možné iba v obmedzenej miere. „[A] tak nachádzame v Dekrétoch Pápeža Gregora IX. vetu s ďalekosiahlymi dôsledkami: *pacta nuda servanda sunt* – priamy koreň nášho výrazu *pacta sunt servanda*.“²³⁶

Na úrovni príslušného právneho systému sa stala tradičným základom zmluvného práva a dočkala sa aj svojej kodifikácie ako základnej zásady uplatňovanej v medzinárodnom zmluvnom práve, dokonca pod týmto nazvaním rubriky, zakotvením v čl. 26 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z 23. mája 1969.²³⁷ Hoci bez výslovného zakotvenia v primárnom práve EÚ, táto zásada sa uplatňuje aj v úniovom práve, pričom SD EÚ zdôrazňuje, že patrí medzi základné zásady každého právneho poriadku.²³⁸

Na slovenskej vnútroštátnej úrovni Ústavný súd SR, tiež vychádza z oveľa širšieho chápania záväznosti zmlúv, než len z jeho normovania v záväzkovom práve príslušného súkromnoprávneho kódexu, keď vidí už ústavný základ tejto zásady:

„Zmyslom ochrany legality v súkromnej sfére nie je len ochrana záujmov jednej zmluvnej strany, ale predovšetkým ochrana obidvoch zmluvných strán podľa ústavnej zásady *pacta sunt servanda* (čl. 2 ods. 3 ústavy).“²³⁹

„*Pacta sunt servanda* je všeobecným právnym princípom, ktorý aj v ústavnoprávnej rovine tvorí neopomenuteľný atribút materiálneho právneho štátu.“²⁴⁰

²³⁶ Lib. I, Tit. XXXV, Cap. I z Liber Extra – Corpus Iuris Canonici. Cit. z diela: *Zimmermann, R.* Roman law and the harmonisation of private law in Europe. In: *Hartkamp, A.* (ed.). *Towards a European civil code*. 3. ed. Nijmegen: Ars Aequi Libri [et. al.], 2004, s. 29.

²³⁷ „Každá platná zmluva zaväzuje zmluvné strany a musí byť nimi plnená dobromyseľne,“ čl. 26 cit. dohovoru (oznámenie č. 15/1988 Zb.).

²³⁸ Rozhodnutie Súdneho dvora zo 16. júna 1998, Racke vo veci C-162/96, Zb. s. I3655, bod 49; rozhodnutie Súdu prvého stupňa z 25. mája 2004 Distilleria Palma/Komisia vo veci T 154/01, Zb. s. II 1493, bod 45.

²³⁹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 184/2015 z 26. 8. 2015 (Publ. 31/2015).

²⁴⁰ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 243/07 z 19. 6. 2008, bod 10 (Publ. 33/2008).

Zásada *pacta sunt servanda* dopĺňa základný princíp právnej istoty, pričom je do istej miery zároveň obmedzením zmluvnej slobody.²⁴¹

***Pacta sunt servanda* ako interpretačný nástroj práva EÚ**

Ako sme už uviedli, *pacta sunt servanda* je aj základným princípom medzinárodného zmluvného práva. Záväzky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv je potrebné vykladať v zmysle ustanovenia čl. 31 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z 23. mája 1969, oznámenie č. 15/1988 Zb. Tento princíp je podľa názoru slovenského Ústavného súdu potrebné zohľadniť ako východzí dôvod, aby sám interpretoval a aplikoval základné práva a slobody podľa Ústavy SR v zmysle a duchu práva EÚ (osobitne Charty základných práv EÚ a príslušnej judikatúry SD EÚ k nej vydanej) v prípade, ak napadnutá vnútroštátna právna úprava spadá do rámca pôsobnosti práva Únie (nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 10/2014 z 29. 4. 2015, bod 69):

„Ústavný súd od začiatku svojej činnosti v súlade s princípom pacta sunt servanda konštantne judikuje, že základné práva a slobody podľa ústavy je potrebné vykladať a uplatňovať v zmysle a duchu medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách (PL. ÚS 5/93, PL. ÚS 15/98, PL. ÚS 17/00, PL. ÚS 24/2014). Ústavný súd tak vždy, pokiaľ to ústava svojím znením nevyučovala, prihliadal pri vymedzení obsahu základných práv a slobôd ustanovených v ústave aj na znenie týchto zmlúv a príslušnú judikatúru k nim vydanú (II. ÚS 55/98, PL. ÚS 24/2014). Charta (Ú. v. EÚ C-326, 26. 10. 2012, s. 391 407) síce nebola prijatá vo forme medzinárodnej zmluvy, nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy sa však stala právne záväznou súčasťou primárneho práva Európskej únie s rovnakou právnou silou ako zmluvy, na ktorých je Únia založená (čl. 6 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii v znení Lisabonskej zmluvy).“

Do súvisu s takýmto využitím zásady *pacta sunt servanda* možno dať aj zásadu práva EÚ vychádzajúcu z čl. 4 (3) ZEÚ, a to zásadu lojálnej spolupráce,²⁴² podľa ktorej sa Únia a členské štáty vzájomne rešpektujú

²⁴¹ Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva, cit. supra, s. 55, 189.

²⁴² K analýze tohto vzťahu pozri Davison-Vecchione, D. Beyond the Forms of Faith: Pacta Sunt Servanda and Loyalty. In: German Law Journal, 2015, roč. 16, č. 05, s. 1164 a nasl.

a vzájomne si pomáhajú pri vykonávaní úloh, ktoré vyplývajú zo zmlúv a prijímajú opatrenia na zabezpečenie plnenia záväzkov s práva EÚ, resp. neprijímajú opatrenia ohrozujúce dosiahnutie cieľov Únie. Teda v tomto význame ide nielen o dodržiavanie záväzkov, ale ich efektívne napĺňanie, čo na úrovni medzinárodného zmluvného práva (hoci v nižšej intenzite) zabezpečuje zásada dodržiavania záväzkov v dobrej viere.²⁴³ Teda plnenie v tomto chápaní *pacta sunt servanda* by pre súkromnoprávne vzťahy znamenalo čestné a lojálne dodržanie toho, čo medzi sebou zmluvné strany materiálne dohodli a ako tomu porozumeli.²⁴⁴ Na druhej strane pri interpretáčno-aplikačnej činnosti národného súdu pôjde o lojálne napĺňanie materiálnej podstaty cieľov sledovaných dotknutým právom EÚ, hoci by bolo potrebné prekonávať prekážky v podobe nedokonalého vyjadrenia týchto cieľov, resp. navonok protichodných ustanovení vnútroštátneho práva a právnej praxe.

Obsahová stránka *pacta sunt servanda* ako zásady práva EÚ

Aj v (nepriamom) chápaní rozoberanej zásady právom EÚ vyjadruje predovšetkým záväznosť zmluvnej dohody, a to takým spôsobom, že „až do konca [je] predvídateľný priebeh zmluvy plnenej v dobrej viere jej zmluvnými stranami, v súlade so zásadou *pacta sunt servanda*“.²⁴⁵ Súdny dvor dokonca v súlade s kontinentálnou tradíciou tiež uznal, že elementom záväznosti zmluvy je predovšetkým konsenzus strán:

„Podľa všeobecných zásad občianskeho práva je totiž každá zmluvná strana povinná dodržať zmluvu a poskytnúť ňou stanovené plnenie. Povinnosť dodržania zmluvy teda nevyplýva z uzavretia inej dohody osobitne na tento účel. Povinnosť skutočného vykonania tejto zmluvy tiež nezávisí ani od prípadného odškodnenia alebo sankcie za omeškanie, od poskytnutia zálohu alebo zaplatenia zálohy, ale vyplýva zo zmluvy samotnej (rozhodnutie Súdneho dvora z 18. júla 2007 Sociétés thermale d’Eugénie-les-Bains vo veci C-277/05, Zb. s. I-6415, bod 24).“

²⁴³ Pozri id., s. 1189.

²⁴⁴ Kotuby, Ch. T., Sobota, L. A. General Principles of Law and International Due Process: Principles and Norms Applicable in Transnational Disputes. New York: Oxford University Press, 2017, s. 81.

²⁴⁵ Rozhodnutie Súdneho dvora zo 4. októbra 2017 Mercedes-Benz Financial Services UK vo veci C-164/16, bod 36.

Keďže však regulácia v práve EÚ vychádza primárne z politík, ktoré EÚ realizuje a slobôd vnútorného trhu, ktoré chráni, aj realizácia zásady, ktorá „presvitá“ zo zásad práv členských štátov i medzinárodného zmluvného práva, môže viesť k záveru, že *pacta sunt servanda* je v úniovom práve modifikovaná.²⁴⁶

Výnimkou zo všeobecnej zásady sú mnohé aspekty ochrany spotrebiteľa zakotvené v práve EÚ. Napr. možnosť súdu rozhodnúť o zmene pôvodne dohodnutých podmienok zmluvy o spotrebiteľskom úvere,²⁴⁷ ako je napr. príliš vysoká ročná percentuálna miera nákladov, nedodržanie niektorých náležitostí zmluvy atď.²⁴⁸ Významnou odchýlkou je aj právo spotrebiteľa na odstúpenie od zmluvy v rôznych situáciách, osobitne v prípade uzatvárania zmluvy uzavretej na diaľku alebo zmluvy uzavretej mimo prevádzkových priestorov predávajúceho,²⁴⁹ do určitej lehoty zameranej na urobenie kvalifikovaného rozhodnutia o uzatvorení zmluvy. Práve v súvislosti s priamym popretím rozoberanej zásady právom na odstúpenie od zmluvy sa niekedy hovorilo, že „v Európe môžu spotrebiteľia uzatvárať zmluvy iba v kamenných predajniach“.²⁵⁰ Ďalším odklonom je Súdny dvorom judikovaná povinnosť členského štátu zrušiť zmluvy, ktoré boli uzatvorené v rozpore s povinnosťami vyplývajúcimi z úniového práva verejného obstarávania, čo nemožno odvrátiť poukázaním na zásadu *pacta sunt servanda*, ako sa o to pokúšalo Nemecko.²⁵¹

²⁴⁶ Jančo, in Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol. Európske súkromné právo. Bratislava: Euroiuris, 2012, s. 179.

²⁴⁷ Osuji, O. K. Responsible lending: consumer protection and prudential regulation perspectives. In: Fairweather, K., O’Shea, P., Grantham, R. (eds.). Credit, Consumers and the Law After the global storm. Oxon: Routledge, 2017, s. 67.

²⁴⁸ Pozri § 11 zák. č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

²⁴⁹ Pozri najmä čl. 9 smernice č. 2011/83/EÚ z 25. októbra 2011 o právach spotrebiteľov, ktorou sa mení a dopĺňa smernica Rady 93/13/EHS a smernica Európskeho parlamentu a Rady 1999/44/ES a ktorou sa zrušuje smernica Rady 85/577/EHS a smernica Európskeho parlamentu a Rady 97/7/ES; pozri aj § 7 a nasl. zák. č. 102/2014 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri predaji tovaru alebo poskytovaní služieb na základe zmluvy uzavretej na diaľku alebo zmluvy uzavretej mimo prevádzkových priestorov predávajúceho a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

²⁵⁰ Riesenhuber, K. System und Prinzipien des Europäischen Vertragsrechts, cit. supra, s. 563.

²⁵¹ Rozhodnutie Súdneho dvora z 18. júla 2007, C-503/04, Komisia/Nemecko, Zb. s. 2007 I-06153, body 31, 36.

Treba však dodať, že záväznosť zmluvného konsenzu ani v histórii nikdy neplatila bezvýnimočne²⁵² a aj v týchto špecifických zásahoch do nej prinášaných úniovým právom ide o situácie naviazané na naplnenie veľmi konkrétnych podmienok, z ktorých všetky reflektujú ochranu nejakej inej zásady spravidla všeobecne prospešného charakteru (napr. ochrana slabšej strany, materiálna rovnosť a autonómia zmluvných strán a pod.).

4.3 ZÁSADA INFORMOVANOSTI A ZÁSADA TRANSPARENTNOSTI

Úvod

Zásady informovanosti a transparentnosti sú prostriedkom na vyvažovanie zásady zmluvnej slobody a určitým doplnkom, resp. posilnením zásady rovnosti. Ide o zásady, ktoré do zásady zmluvnej voľnosti zasahujú menej, ako zásada ohľadu a férovosti, ktorá bude rozobraná neskôr. Informačné povinnosti vyplývajúce zo zásady informovanosti zvyšujú kvalitu zmluvného rozhodovania zodpovedného zákazníka, resp. strany, teda zvyšujú pravdepodobnosť, že strana urobí o svojom vstupe do zmluvného vzťahu informované rozhodnutie.

Účel zásad informovanosti a transparentnosti

Zmyslom týchto zásad je teda to, aby strana dostala pred uzavretím zmluvy relevantné informácie v dostatočnej kvalite a zrozumiteľným spôsobom tak, aby následne mohla posúdiť výhody svojho vstupe do zmluvného vzťahu, pričom následne — v prípade uzavretia zmluvy — je už strana ponechaná na zásadu *pacta sunt servanda* (isté modifikácia tu však môže vniešť zásada ohľadu a férovosti).²⁵³

²⁵² Riesenhuber, K. System und Prinzipien des Europäischen Vertragsrechts, cit. supra, s. 562.

²⁵³ Pozri Lurger, B. The 'Social' Side of Contract Law and the New Principle of Regard and Fairness. In: Hartkamp, A. S., Joustra, C. (eds.). Towards a European Civil Code. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, s. 281 [dostupné online na <https://ssrn.com/abstract=1542512>].

Obsah a cieľ zásad informovanosti a transparentnosti

Zásada informovanosti si teda vyžaduje poskytnutie informácií, potrebných na to, aby strana mohla urobiť informované rozhodnutie. To si vyžaduje, aby boli poskytnuté informácie, ktoré sú relevantné. Zásada transparentnosti si zas vyžaduje, aby tieto informácie boli strane poskytnuté spôsobom, ktorý je zrozumiteľný. Cieľom týchto zásad však nie je zahliť adresáta informácií, pretože potom by táto zásada mohla v konečnom dôsledku pôsobiť sama proti sebe.

Obe uvedené zásady sú pritom dôsledkom informačnej nerovnováhy medzi stranami zmluvy, kde jedna strana nemá dostatočné informácie o obsahu zmluvy, druhá – naopak – tieto informácie má, pretože vo väčšine prípadov ide o subjekt, ktorý je v danom odbore profesionálom detailne poznajúcim okolnosti predmetu plneniu.

Prejavy zásad informovanosti a transparentnosti v slovenskom právnom poriadku

V slovenskom právnom poriadku sú tieto zásady prítomné najmä v oblasti ochrany spotrebiteľa, ako to vidíme napr. pri § 53 ods. 1 Obč. zák. („určito, jasne a zrozumiteľne“). Ich prítomnosť však môžeme badať aj vo všeobecnom zmluvnom práve. Napríklad:

1. § 43 Obč. zák. („Účastníci sú povinní dbať, aby sa pri úprave zmluvných vzťahov odstránilo všetko, čo by mohlo viesť k vzniku rozporov.“) v sebe zahŕňa aj povinnosť strán poskytnúť si potrebné informácie, ktoré im umožnia vyhnúť sa prípadným sporom,
2. § 528 Obč. zák., ktorý vyžaduje od postupca, aby postupníkovi poskytol všetky potrebné informácie, ktoré sa týkajú postúpenej pohľadávky,
3. § 792a Obč. zák., ktorý zakladá rozsiahle informačné povinnosti poisťovateľa voči druhej strane poistnej zmluvy,
4. § 792a ods. 2 písm. o) Obč. zák., podľa ktorého je poisťovateľ povinný poskytnúť druhej strane ďalšie informácie a poučenia umožňujúce *správne pochopiť* riziká spojené s poistnou zmluvou.

V súvislosti s uvedenými zásadami si však treba uvedomiť, že samy osebe nemajú legitimizujúci charakter. To znamená, že len to, že strana druhej strane poskytla potrebné informácie, resp. že ich poskytla trans-

parentne, ešte nevyklučuje, aby sa niektoré súvisiace dojednania považovali napr. za neprijateľné podmienky v spotrebiteľských zmluvách.²⁵⁴

Prejavy zásad informovanosti a transparentnosti v rozhodovacej činnosti SD EÚ

Z judikatúry Súdneho dvora EÚ²⁵⁵ pritom vyplýva, že požiadavka transparentnosti by nemala byť obmedzená len na zrozumiteľnosť z formálneho a gramatického hľadiska. Naopak, vzhľadom na to, že systém ochrany spotrebiteľa vychádza z myšlienky, že spotrebiteľ sa v porovnaní s podnikateľom nachádza v znevýhodnenom postavení, najmä pokiaľ ide o úroveň informovanosti, táto požiadavka transparentnosti sa musí chápať široko.

Pritom pokiaľ ide o tento článok 5, Súdny dvor už rozhodol, že informácie pred uzavretím zmluvy o zmluvných podmienkach a dôsledkoch tohto uzavretia majú zásadný význam pre spotrebiteľa. Najmä na základe týchto informácií sa tento spotrebiteľ rozhoduje, či sa chce zmluvne zaviazat' podnikateľovi v súlade s podmienkami, ktoré tento podnikateľ vopred pripravil (pozri rozhodnutie RWE Vertrieb, EU:C:2013:180, bod 44).

Požiadavka transparentnosti zmluvných podmienok stanovená smernicou 93/13 by teda nemala byť obmedzená len na ich zrozumiteľnosť z formálneho a gramatického hľadiska.

Naopak, vzhľadom na to, že ako bolo uvedené v bode 39 tohto rozsudku, systém ochrany zavedený smernicou 93/13 vychádza z myšlienky, že spotrebiteľ sa v porovnaní s podnikateľom nachádza v znevýhodnenom postavení, najmä pokiaľ ide o úroveň informovanosti, táto požiadavka transparentnosti sa musí chápať široko (rozhodnutie Súdneho dvora Kásler a Káslerné Rábai vo veci C-26/13).

²⁵⁴ Pozri Willett, C., Morgan-Taylor, M. Recognising the limits of transparency in EU consumer law. In: Devenney, J., Kenny, M. (eds.). European consumer protection. Theory and practice. Cambridge: University Press, 2012, s. 143n.

²⁵⁵ Pozri napr. rozhodnutie Súdneho dvora Kásler a Káslerné Rábai vo veci C-26/13, body 71 a 72.

4.4 ZÁSADA ZMLUVNEJ SOLIDARITY, ZÁSADA OHĽADU A FÉROVOSTI A ZÁSADA OCHRANY SPOTREBITEĽA

Obsah a účel zásad zmluvnej solidarity a ohľadu a férovosti

Zásada solidarity pôsobí vo vnútroštátnom súkromnom práve ako nástroj vyvažovania protichodných zásad zmluvnej slobody a rovnosti. Kým zásada zmluvnej slobody dáva stranám širokú autonómiu čo do zmluvných záväzkov, do ktorých vstupujú, zásada rovnosti zas má zabezpečiť, aby postavenie strán bolo vo vzájomnom vzťahu rovnaké. Zásada solidarity predstavuje istý kompromis medzi uvedenými zásadami. Na jej základe sú strany zmluvy povinné brať ohľad na oprávnené záujmy druhej strany a konať férovo. Táto zásada tak do istej miery obmedzuje, resp. koriguje zásadu zmluvnej voľnosti. Všetky zásady sú pritom rovnocenné a žiadna z nich nie je podriadená inej.²⁵⁶

Zásadu solidarity však nemožno vnímať – k čomu by mohol zvädzať jej názov – ako povinnosť strany byť solidárnou s druhou stranou vo všetkých ohľadoch. Zásada solidarity totiž nie je založená na solidarite v zmysle prerozdelenia bohatstva alebo na opatreniach sociálnej politiky. Zmluvné strany sa preto na základe tejto zásady nemusia vzdať hájenia svojich záujmov a nemusia konať altruisticky. Naopak, táto zásada od nich vyžaduje len to, aby konali poctivo (férovo), čiže v súlade s dobrou vierou, a prihliadali na záujmy druhej zmluvnej strany. Preto sa ako priľhavejšie javí nazývať zásadu solidarity zásadou ohľadu a férovosti.²⁵⁷

²⁵⁶ Pozri *Lurger, B.* The ‘Social’ Side of Contract Law and the New Principle of Regard and Fairness. In: *Hartkamp, A. S., Joustra, C. (eds.)*. Towards a European Civil Code. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, s. 281 [dostupné online na <https://ssrn.com/abstract=1542512>].

²⁵⁷ Porovnaj *Lurger, B.* The ‘Social’ Side of Contract Law and the New Principle of Regard and Fairness. In: *Hartkamp, A. S., Joustra, C. (eds.)*. Towards a European Civil Code. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, s. 286.

Prejavy zásad zmluvnej solidarity a ohľadu a férovosti a ochrany spotrebiteľa v slovenskom a európskom práve

Z pohľadu slovenského práva má táto zásada svoj pôvod jednak v kategórii *dobrych mravov* (§ 39 Obč. zák.²⁵⁸), a jednak v zásade *sociálne* orientovaného trhového hospodárstva Slovenskej republiky (čl. 55 ods. 1 Ústavy SR²⁵⁹).

V slovenskom právnom poriadku sa táto zásada prejavuje vo viacerých smeroch, najmä v tom, že:

1. zmluvy, ktoré sú v rozpore s dobrými mravmi, sú zmluvami neplatnými (§ 39 Obč. zák.),
2. výkon zmluvných práv a povinností nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi (§ 3 ods. 1 Obč. zák.),
3. zmluvy s charakterom úžery sú neplatné (§ 39a Obč. zák.),
4. strana, ktorá uzavrela zmluvu v tiesni za nápadne nevýhodných podmienok, má právo od zmluvy odstúpiť (§ 42 Obč. zák.),
5. zmluva môže byť neplatná aj pre omyl, ktorý jedna zmluvná strana vyvolala alebo musela o ňom vedieť (§ 49a Obč. zák.),
6. strana môže v niektorých prípadoch odstúpiť od zmluvy z dôvodu zmeny pomerov, resp. inak sa vyhnúť plneniu zmluvných povinností (*rebus sic stantibus*), ako je to napríklad pri zmluve o budúcej zmluve (§ 50a ods. 3 Obč. zák. alebo § 292 ods. 5 Obch. zák.) alebo pri nájme (§ 716 ods. 2 Obč. zák.),
7. v obchodnoprávných vzťahoch nepožíva právnu ochranu taký výkon práva, ktorý je v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku (§ 265 Obch. zák.).

Osobitne sa táto zásada prejavuje vo vzťahoch so slabšou stranou, najmä v oblasti pracovných vzťahov a v oblasti ochrany spotrebiteľa.²⁶⁰ Práve

²⁵⁸ „Neplatný je právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom.“

²⁵⁹ „Hospodárstvo Slovenskej republiky sa zakladá na princípoch sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky.“ K možnosti vyvodenia férového zmluvného správania a ochrany slabšej strany z ústavnej zásady sociálneho štátu pozri rozhodnutie nemeckého ústavného súdu BVerfGE 89, 214 (Bürgerschaft) z 19. októbra 1993.

²⁶⁰ K vzájomnému vzťahu európskeho súkromného práva a európskeho práva ochrany spotrebiteľa pozri: *Howells, G. European Contract Law Reform and European Consumer Law – Two Related But Distinct Regimes*. In: *European Review of Contract Law*, 2010, č. 2, s. 173 a nasl.

v druhej z vymenovaných sa dá zásada ohľadu a férovosti stotožniť so zásadou ochrany spotrebiteľa, ktorá sa v oblasti zmluvného práva²⁶¹ prejavuje najmä v úprave ochrany spotrebiteľa pred neprijateľnými zmluvnými podmienkami (§ 53 ods. 1 Obč. zák.), ale aj v úprave rôznorodých informačných povinností či v úprave práva na odstúpenie od zmluvy a pod.

Ochrana spotrebiteľa patrí v rámci EÚ medzi tie oblasti, v ktorých možno identifikovať relatívne vysokú mieru aktivity európskych orgánov.²⁶² Napriek tomu je jej rozsah a odôvodnenie relatívne kontroverznou problematikou, keďže pre niektorých ide o prejav „sociálnych práv“ Únie, pre iných je následkom regulácie trhu a pre niektorých predstavuje formu paternalistického prístupu Únie v horizontálnych vzťahoch.²⁶³ Bez ohľadu na identifikáciu samotnej podstaty tejto zásady, jej najvýraznejším prejavom je sekundárna európska legislatíva²⁶⁴ prijatá v tejto oblasti a zahŕňajúca bohaté rozpätie rôznych sfér, v ktorých je táto zásada aplikovateľná.²⁶⁵

²⁶¹ K vplyvu európskeho práva ochrany spotrebiteľa na všeobecné zmluvné právo pozri: *Loos, M.* The Influence of European Consumer Law on General Contract Law and the Need for Spontaneous Harmonization. In: *European Review of Private Law*, 2007, č. 4, s. 515 a nasl.

²⁶² Bližšie pozri *Artz, M.* Die „vollständige Harmonisierung“ des Europäischen Verbraucherprivatrechts. In: *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2009, č. 4, s. 171 a nasl.

²⁶³ *Reich, N.* General Principles of EU Civil Law. Cambridge: Intersentia, 2014, s. 47.

²⁶⁴ *Eidenmüller, H., Faust, F., Jansen, N., Wagner, G., Zimmermann, R.* Towards a revision of the consumer *acquis*. In: *Common Market Law Review*, 2011, č. 4, s. 1077 a nasl.

²⁶⁵ Smernica Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách; Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/114/ES z 12. decembra 2006 o klamlivej a porovnávacej reklame; Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ z 25. októbra 2011 o právach spotrebiteľov, ktorou sa mení a dopĺňa smernica Rady 93/13/EHS a smernica Európskeho parlamentu a Rady 1999/44/ES a ktorou sa zrušuje smernica Rady 85/577/EHS a smernica Európskeho parlamentu a Rady 97/7/ES; Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS; Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/122/ES zo 14. januára 2009 o ochrane spotrebiteľov, pokiaľ ide o určité aspekty zmlúv o časovo vymedzenom užívaní ubytovacích zariadení, o dlhodobom dovolenkovom produkte, o ďalšom predaji a o výmene; Smernica 2000/31/ES Európskeho parlamentu a Rady z 8. júna 2000 o určitých právnych aspektoch služieb informačnej spoločnosti na vnútornom trhu, najmä o elektronickom obchode (smernica o elektronickom obchode); Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 z 11. februára 2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci

Limity zásad zmluvnej solidarity, ohľadu a férovosti a ochrany spotrebiteľa

Pri aplikácii zásady ohľadu a férovosti však treba byť opatrný. Ako už bolo uvedené, táto zásada nevyžaduje od strán konať altruisticky. Z právnej úpravy, napr. z § 42 alebo § 53 ods. 1 Obč. zák. totiž vyplýva, že nie každá nerovnováha v zmluvných vzťahoch musí byť nejakým spôsobom sankcionovaná. Aj nerovnovážne vzťahy tak môžu z pohľadu tejto zásady obstať. Dôležité je však to, aby strany konali poctivo a férovo.²⁶⁶

V tomto smere možno poukázať na judikatúru, v zmysle ktorej „okolnosť hrubého nepoměru plnení jedné ze stran k tomu, co poskytla druhá strana, může ve spojitosti s dalšími okolnostmi toho kterého případu naplňovat znaky jednání, které již koliduje s dobrými mravy. Avšak sama o sobě taková okolnost absolutní neplatnost právního úkonu, jímž mělo dojít k uvedenému hrubému nepoměru v plnění, ve smyslu § 39 obč. zák. (pro jednání *contra bonos mores*) založit nemůže“, (rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 30 Cdo 1653/2009 zo dňa 31. augusta 2010).

Rovnako tu možno poukázať na judikatúru k problematike poctivého obchodného styku (§ 265 Obch. zák.), podľa ktorej sa predpokladá, že podnikateľ „bude vo vzťahoch s inými podnikateľmi presadzovať svoj záujem, využívať možnosti, ktoré mu právna úprava poskytuje a usilovať sa o dosiahnutie najvyššieho možného zisku a zlepšenie svojej pozície na trhu. Na druhej strane obchodník nesmie prekročiť medze, ktoré vyplývajú zo zásad poctivého obchodného styku pri presadzovaní svojich záujmov, nesmie zneužívať práv, ktoré mu podľa zákona vznikli. Pôsobenie zásady poctivého obchodného styku má ochraňovať zmluvných partnerov pred šikanóznymi tendenciami a praktikami v obchodovaní. O šika-

cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade zrušenia alebo veľkého meškania letov a ktorým sa zrušuje nariadenie (EHS) č. 295/91; Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 524/2013 z 21. mája 2013 o riešení spotrebiteľských sporov online, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 2006/2004 a smernica 2009/22/ES (nariadenie o riešení spotrebiteľských sporov online) a iné.

²⁶⁶ Porovnaj napr. Čorba, J. Nevyváženost zmluvných plnení a jej následky. In: Knoll, V., Bednář, V. (eds.). Naděje právní vědy. Býkov 2006. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 90 – 100 [dostupné online na <http://www.upjs.sk/files/ba0dcbd44ae3dae6762f69e4f9822f04.pdf>].

novanie by išlo vtedy, ak by výkon práva zreteľne smeroval iba k zjavnému poškodeniu iných subjektov²⁶⁷.

Obecně platí a je samozřejmostí, že účastníci kupní smlouvy nejsou v zásadě vázáni či omezeni ve sjednání výše kupní ceny, která není upravena cenovým předpisem. Mohou si tak sjednat i cenu, která se odchyľuje od ceny obvyklé (tržní), zejména, jde-li o cenu podstatně nižší. Platné právo nemá žádné ustanovení o sjednání příliš nízké kupní ceny (laesio enormis), pokud taková cena není v rozporu s cenovými předpisy. Od tohoto právního nároku nemá důvod se Nejvyšší soud ani v této věci odchyľovat. Nelze ovšem vyloučit, že okolnost hrubého nepoměru plnění jedné ze stran k tomu, co poskytla druhá strana, může ve spojitosti s dalšími okolnostmi toho kterého případu naplňovat znaky jednání, které již koliduje s dobrými mravy. Avšak sama o sobě taková okolnost absolutní neplatnost právního úkonu, jímž mělo dojít k uvedenému hrubému nepoměru v plnění, ve smyslu § 39 obč. zák. (pro jednání contra bonos mores) založit nemůže (rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR zo dňa 31. augusta 2010, sp. zn. 30 Cdo 1653/2009).

Dovolací soud poukazuje, že obchodník v rámci podnikania celkom nesie podnikateľské riziko a nemôže sa odvolávať na to, že určitý záväzok prevzal v tiesni a za nevýhodných podmienok a že nemá možnosť zmluvu, ktorú uzavrel v tiesni a za nápadne nevýhodných podmienok so spätným účinkom anulovať. Predpokladá sa, že bude vo vzťahoch s inými podnikateľmi presadzovať svoj záujem, využívať možnosti, ktoré mu právna úprava poskytuje a usilovať sa o dosiahnutie najvyššieho možného zisku a zlepšenie svojej pozície na trhu. Na druhej strane obchodník nesmie prekročiť medze, ktoré vyplývajú zo zásad poctivého obchodného styku pri presadzovaní svojich záujmov, nesmie zneužívať práv, ktoré mu podľa zákona vznikli. Pôsobenie zásady poctivého obchodného styku má ochraňovať zmluvných partnerov pred šikanóznymi tendenciami a praktikami v obchodovaní. O šikanovanie by išlo vtedy, ak by výkon práva zreteľne smeroval iba k zjavnému poškodeniu iných subjektov (rozhodnutie Najvyššieho soudu SR zo dňa 18. júna 2009, sp. zn. 3 Obdo/11/2008).

²⁶⁷ Rozhodnutie Najvyššieho soudu SR zo dňa 18. júna 2009, sp. zn. 3 Obdo/11/2008.

ZÁVER – SYNTÉZA POZNATKOV

Postavenie a význam právnych princípov (zásad) v súčasnom práve

Každý právny systém je vybudovaný na určitých princípoch (zásadách), ktoré vyjadrujú jeho základnú filozofiu, podstatu a hodnoty, na ktorých stojí. Prostredníctvom pochopenia princípov je zabezpečená konzistencia a harmónia fungovania právneho systému.

Diskusiu o právnych princípoch vyvolal v sedemdesiatych rokoch minulého storočia americký právny filozof Ronald Dworkin. Dworkinova koncepcia je založená na kritike právneho pozitivizmu a nastoľuje otázku, či je možné považovať za súčasť práva aj princípy, ktoré nemajú základ v pozitívnom práve. Môžeme povedať, že pre právny pozitivizmus predstavujú princípy istú anomáliu,²⁶⁸ pretože je ich ťažké priradiť k formálnym, štátom uznaným prameňom práva. Sú teda pripustené ako výnimka z pravidla, že primárnym prameňom práva je zákon. Napriek tomu sa im priznáva funkcia vyplňania medzier v práve a fakt, že sú prostriedkom k prenikaniu iných normatívnych systémov do právneho systému, akými sú morálka, zvyklosti a pod. Prameňom právnych princípov v pozitivizme je hlavne právne vedomie. V prirodzenom práve predstavujú právne princípy nástroj, ktorým je testované (legitimované) platné právo z hľadiska spravodlivosti. Pôvod právnych princípov môže plynúť z právnej filozofie, teológie, ale aj zo samotných noriem platného práva. Zároveň je tu zrejмый užší vzťah princípov k hodnotám.

Autori dospeli k záveru, že význam právnych princípov narastá práve v súčasnosti, teda v dobe hypertrofie legislatívy,²⁶⁹ kedy sa neustále zvyšuje množstvo partikulárnych právnych predpisov regulujúcich stále špecifickejšie oblasti života. Zároveň však súhlasia s tým, že dochádza aj k hypertrofii právnych princípov (právnych zásad), teda k neustálemu formulovaniu nových princípov (zásad) na rôznych úrovniach systému

²⁶⁸ *Wintr, J.* Říše principů, obecné a odvětvové principy současného českého práva. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 61.

²⁶⁹ *Kühn, Z.* Aplikace práva ve složitých případech, k úloze právních principů v judikatuře. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002, s. 18.

práva.²⁷⁰ V súvislosti s dynamickým rozvojom spoločnosti, kedy zákonodarca nemôže upraviť každú oblasť života a kedy dochádza k partikularizácii právneho poriadku, vstupuje potreba právnych princípov do popredia. Dôvodom je skutočnosť, že sú to práve právne princípy (zásady), ktoré zocelujú a sprehľadňujú právny systém, zabezpečujú jeho jednotu, dodávajú mu hodnotový obsah, riešia problém medzier v práve a plnia ďalšie dôležité úlohy. Na princípy sa prihliada aj pri zmenách politických režimov, kedy je nutné formulovať nové všeobecné hodnotové východiská. Ďalším dôvodom opodstatnenia ich existencie je fakt, že v súčasnosti sa zdá byť poznávanie práva len prostriedkom normy písaného práva nedostatočné.²⁷¹

Aj v slovenskom právnom prostredí, podobne ako v iných kontinentálnych právnych systémoch, vystupuje do popredia judikatórna činnosť súdov, ktorá právo dotvára, a to aj využívaním a dovoľávaním sa právnych princípov.

Ak by sme to teda mali zhrnúť, za právo v objektívnom zmysle už nemôžeme považovať len to, čo je obsiahnuté v písanom pozitívnom práve, ale spoluvytvárajú ho aj určité princípy (zásady), a to aj tie, ktoré nie sú výslovne upravené v normách pozitívneho práva.²⁷² Prameňom práva (a to aj v systéme písaného práva) sú teda taktiež právne princípy, ktoré dodávajú systému práva hodnotový kontext.²⁷³ Mnoho právnych princípov bolo sformulovaných už v rímskom práve (*nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet*), resp. v dobe recepcie rímskeho práva (*pacta sunt servanda*).²⁷⁴ Iné vznikli v súvislosti s presadzovaním ľudských práv v začiatkoch konštitucionalizmu (ústavný princíp legality) a v modernej dobe ich často presadzuje hlavne judikatórna činnosť Ústavného súdu. Ústavné právo predstavuje pozitívnoprávny zdroj niektorých zásad súkromného práva (napr. princíp všetko, čo nie je zakázané, je dovolené).

²⁷⁰ Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 32.

²⁷¹ Hurdík, J. Zásady soukromého práva. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 7.

²⁷² Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 – 459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 2.

²⁷³ Nález Ústavného soudu České republiky zo dňa 17. 12. 1997, sp. zn. Pl ÚS 33/97, dostupný z NALUS (<http://nalus.usoud.cz>).

²⁷⁴ Kühn, Z. Aplikace práva ve složitých případech, k úloze právních principů v judikatuře. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002, s. 101.

Právne princípy sú teda tesne prepojené s ústavnými základnými právami a slobodami v ich hodnotovej orientácii.

Funkcie princíпов (zásad) európskeho súkromného práva

Pri práci na monografii si autori spoločne kládli otázku, aká je funkcia zásad európskeho súkromného práva a či je odlišná od funkcie právnych princíпов v slovenskom práve. Praktickým zmyslom právnych princíпов je vo vnútroštátnom právnom systéme napomáhať výkladu práva a poskytnúť sudcom akýsi návod pri správnej interpretácii právnych noriem. Takisto, zmyslom je vyplňať medzery v práve, a to najmä tam, kde je právna úprava príliš konkrétna, až kauzistická.

V tejto otázke sa literatúra zhodne v tom, že tieto funkcie sa vzťahujú aj na zásady európskeho práva.²⁷⁵ Veď aj európske právo má neúplnú povahu, kde je to práve SD EÚ, ktorý vyplňa tieto medzery výkladovými metódami všeobecných právnych princíпов, najmä teleologický a kontextuálny výklad.²⁷⁶

Funkcie právnych princíпов zhrnul T. Tridimas²⁷⁷ takto:

- i) pomáhať pri výklade práva,
- ii) slúžiť ako podklad pre prieskum komunitárnych opatrení, ktoré princíпов odporujú (tu sú zásady akýmsi materiálnym korektívom práva EÚ),
- iii) chrániť jednotlivca založením zodpovednosti orgánu EÚ za ujmu, ktorú spôsobí postupom, ktorý je v rozpore s princíпов práva EÚ (tu zásady slúžia ako materiálny korektív pri aplikácii práva EÚ).

Zároveň možno o princíпов povedať, že sa neaplikujú ako právne normy, tzn. metódou všetko alebo nič, ale vždy ide o mieru ich použitia a v prípade ich stretu sa použije test proporcionality.²⁷⁸ Právne princíпы ovplyvňujú proces interpretácie, ale aj aplikácie právnych noriem, a to

²⁷⁵ Lenaerts, K., Gutiérrez-Fons, J. A. The Constitutional Allocation of Powers and General Principles of EU Law. *Common Law Market Review*. 2010, č. 47, s. 1629 – 1669.

²⁷⁶ Groussot, X. *General Principles of Community Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2006, s. 10 – 11.

²⁷⁷ Tridimas, T. *The General Principles of EU Law*. 2. vyd. Oxford: University Press, 2006, s. 29 – 35.

²⁷⁸ Hurdík, J., Lavický, P. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2010, str. 15 a násl. Ďalej tiež Dworkin, R. *Když se práva berou vážně*. Preložil Zdeněk Masopust. Praha: Oikoymenh, 2001, s. 46 a násl.

najmä v situáciách, kedy je aplikácia právnych noriem problematická, nejasná, ale aj vtedy, ak sa odvolávame na určité vyššie hodnoty právneho poriadku. Takto právne princípy naplňajú svoju úlohu v zmysle vyplňania medzier v práve. Avšak na právne princípy sa odvoláva aj v prípadoch, kedy je právna norma dostatočne jasná, avšak sudca sa domnieva, že vzhľadom na existenciu právneho princípu, ktorý na danú právnu prílieha, je napriek tomu nutné tento princíp použiť, a tak dotvoriť obsah právnej normy vzhľadom na konkrétnu právnu situáciu. Pri ich aplikácii sa uvažuje nad daným právnym poriadkom ako celkom, a tak vyvodzujeme ich pôsobnosť. Právne princípy sú právne pravidlá, ktoré určujú, čo má byť a sú nenahraditeľnou esenciou európskeho právneho systému, ako aj jednotlivých národných právnych systémov.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- Alpa, G.* Harmonisation of and Codification in European Contract Law. In: *Vogenaauer, S., Weatherhill, S. (eds.)*. The Harmonisation of European Contract Law. Implications for European Private Laws, Business and Legal Practice. Oxford: Hart, 2006, s. 149 a nasl.
- Artz, M.* Die „vollständige Harmonisierung“ des Europäischen Verbraucherprivatrechts. In: *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2009, č. 4.
- Augenhof, S.* A European Civil Law – for Whom and What Should it Include? Reflections on the Scope of Application of a Future European Legal Instrument. In: *European Review of Contract Law*, 2010, č. 2, s. 195 a nasl.
- Bajčić, M.* New Insights into the Semantics of Legal Concepts and the Legal Dictionary. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017.
- Basedow, J.* Ein optionales europäisches Vertragsgesetz – opt-in, opt-out, wozu überhaupt? In: *Zeitschrift für europäisches Privatrecht*, 2004, č. 1, s. 1 a nasl.
- Basedow, J.* European Contract Law – the Case for a Growing Optional Instrument. In: *Schulze, R., Stuyck, J. (ed.)*. Towards a European Contract Law. München, Sellier: 2011, s. 169 a nasl.
- Basedow, J.* Grundsatz der Nichtdiskriminierung. In: *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, č. 2, 2008.
- Basedow, J.* Nationale Justiz und Europäisches Privatrecht: eine Vernetzungsaufgabe. Heidelberg: C. F. Müller, 2003.
- Bejček, J.* 1998. Existuje smluvní svoboda? In: *Právník*, 1998, č. 12.
- Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.)*. Rovnost a diskriminace. Praha: C. H. Beck, 2007.
- Bogojević, S.* Judicial Protection of Individual Applicants Revisited: Access to Justice through the Prism of Judicial Subsidiarity. In: *Yearbook of European Law*. 2015, roč. 34, č. 1, s. 5 – 25. ISSN 0263-3264.
- Brownsword, R.* The Theoretical Foundations of European Private Law: A Time to Stand and Stare. In: *Brownsword, R. et al.* The Foundations of European Private Law. Oxford: Hart, 2011.
- Collins, H.* The European Civil Code. The Way Forward. Cambridge University Press, 2008.
- Collins, H.* The European Economic Constitution and the Constitutional Dimension of Private Law. In: *European Review of Contract Law*, 2009, č. 2, s. 71 a nasl.
- Conway, G.* EU Law. New York: Routledge, 2015.

- Craig, P., de Búrca, G.* EU Law. Text, Cases and Materials. Fifth Edition. Oxford University Press, 2011.
- Čorba, J.* Nevyváženosť zmluvných plnení a jej následky. In: *Knoll, V., Bednář, V. (eds.). Naděje právní vědy. Býkov 2006.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006.
- Davison-Vecchione, D.* Beyond the Forms of Faith: Pacta Sunt Servanda and Loyalty. In: *German Law Journal*, 2015, roč. 16, č. 05, s. 1163 – 1190.
- Dehousse, R.* Delegation of Powers in the European Union: The Need for a Multi-Principals Model. In: *West European Politics*, 31, Nr. 4, 2008.
- Dlugošová, Z.* Princíp subsidiarity a jeho prejavy v rozhodovaní Ústavného súdu Slovenskej republiky. In: *Prístup k spravodlivosti – Bariéry a východiská 5: Princíp subsidiarity v rozhodovaní súdov.* Poniky: CEPA, 2005, s. 7 – 11.
- Dobrovičová, G.* Charta základných práv EÚ a právny poriadok Slovenskej republiky. In: *Jánošíková, M., Kubala, J.* Charta základných práv Európskej únie a výzvy s ňou spojené: Zborník vedeckých prác z vedeckej konferencie. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2015.
- Eidenmüller, H., Faust, F., Jansen, N., Wagner, G., Zimmermann, R.* Towards a revision of the consumer *acquis*. In: *Common Market Law Review*, 2011, č. 4, s. 1077 a nasl.
- Fauvarque Cosson, B.* A Step Further in a Long and Incremental Process: the Feasibility Study of the Expert Group on European Contract Law. In: *Schulze, R., Stuyck, J. (ed.). Towards a European Contract Law.* München: Sellier, 2011, s. 173 a nasl.
- Fekete, I.* Občiansky zákonník 1: veľký komentár. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2014.
- Gebauer, M.* Europäisches Vertragsrecht als Option – der Anwendungsbereich, die Wahl und die Lücken des Optionalen Instruments. In: *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2011, č. 5, s. 227 a nasl.
- Gómez, F.* European Contract Law and Economic Welfare: A View from Law and Economics In: *Grundmann, S. (ed.). Constitutional Values and European Contract Law.* The Hague: Kluwer Law International, 2008, s. 215 a nasl.
- Gómez, F.* The Harmonization of Contract Law through European Rules: a Law and Economics Perspective. In: *European Review of Contract Law*, 2008, č. 2, s. 97 a nasl.
- Gómez, F.* Some Law and Economics of Harmonizing European Private Law. In: *Hartkamp, A. S. et al.* Towards a European Civil Code. Fourth Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2010, s. 401 a nasl.

- Gómez, F., Ganuza, J. J. Economic Underpinnings of European Private Law Harmonization. In: Schulze, R., Schulte-Nölke, H. (ed.). *European Private Law – Current Status and Perspectives*. München: Sellier, 2011, s. 27 a nasl.
- Gómez, F., Ganuza, J. J. An Economic Analysis of Harmonization Regimes: Full Harmonization, Minimum Harmonization or Optional Instrument? In: *European Review of Contract Law*, 2011, č. 2, s. 295 a nasl.
- Gómez, F., Ganuza, J. J. The Economics of Private Law Harmonised Law-making: Mechanisms, Modes and Standards. In: *Brownsword, R. et al. The Foundations of European Private Law*. Oxford: Hart, 2011, s. 115 a nasl.
- Grundmann, S. et al. *Party autonomy and the role of information in the internal market*. Berlin: De Gruyter, 2001.
- Hartkamp, A. S. et al. *Towards a European Civil Code. Fourth Edition*. The Hague: Kluwer Law International, 2010, s. 55 a nasl.
- Hartkamp, A. S. Modernisation and Harmonisation of Contract Law: Objective, Methods and Scope. In: *Uniform Law Review*, 2003, č. 1 – 2, s. 81 a nasl.
- Heiderhoff, B. *Gemeinschaftsprivatrecht*. München: Sellier, 2007.
- Hesselink, M. *The New European Private Law. Essays on the Future of Private Law in Europe*. The Hague: Kluwer Law International, 2002.
- Hesselink, M. Towards a Sharp Distinction between b2b and b2c? On Consumer, Commercial and General Contract Law after the Consumer Rights Directive. In: *European Review of Private Law*, 2010, č. 1.
- Hesselink, M. W. The Common Frame of Reference as a Source of European Private Law. In: *Tulane Law Review*. 2009, vol. 83, no. 4.
- Howells, G. European Contract Law Reform and European Consumer Law – Two Related But Distinct Regimes. In: *European Review of Contract Law*, 2010, č. 2.
- Hurdík, J., Lavický, P. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 198 s. ISBN 978-80-210-5063-1.
- Hurdík, J. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha: C. H. Beck, 2007.
- Chalmers, D., Barroso, L. What Van Gend en Loos stands for. In: *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 12, No. 1.
- Chalmers, D., Davies, G., Monti, G. A. *European Union Law. Cases and Materials. Second Edition*. Cambridge University Press, 2010.
- Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol. *Európske súkromné právo*. Bratislava: Euroiuris, 2012.

- Jurčová, M., Novotná, M.* Zelená kniha Komisie a európske zmluvné právo, perspektívy voliteľného nástroja zmluvného práva ako 28. právneho poriadku v EÚ (časť I). In: *Justičná revue*, 2011, č. 4, s. 595 a nasl.
- Jurčová, M., Novotná, M.* Zelená kniha Komisie a európske zmluvné právo, perspektívy voliteľného nástroja zmluvného práva ako 28. právneho poriadku v EÚ (časť II). In: *Justičná revue*, 2011, č. 5, s. 778 a nasl.
- Jurčová, M., Olšovská, A., Štefanko, J. (eds.)*. Diskriminácia v zmluvnom práve. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015.
- Kaczorowska-Ireland, A.* European Union Law. 4. vyd. London/New York: Routledge, 2016. 1086 s. ISBN 978-1-315-56103-5.
- Klauer, I.* Die Europäisierung des Privatrechts: Der EuGH als Zivilrichter. Baden-Baden: Nomos, 1998.
- Knapp, V.* O právu kogentním a dispozitívním (a také o právu heteronomním a autonomním). *Právník*, 1995, roč. 134, č. 1.
- Knapp, V.* Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995
- Kotuby, Ch. T., Sobota, L. A.* General Principles of Law and International Due Process: Principles and Norms Applicable in Transnational Disputes. New York: Oxford University Press, 2017.
- Král, R.* Nařízení ES z pohledu jejich vnitrostátní aplikace a implementace. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006.
- Král, R.* Zásady aplikace komunitárního práva národními soudy. Praha: C. H. Beck, 2003.
- Kropaj, M.* Právnofilozofické východiská práva duševného vlastníctva. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2013.
- Lando, O.* On a European Contract Law for Consumers and Businesses – Future Perspectives. In: *Towards a European Contract Law*. München: Sellier, 2011, s. 203 a nasl.
- Lando, O.* Optional or Mandatory Europeanisation of Contract Law. In: *European Review of Private Law*, 2000, č. 1, s. 59 a nasl.
- Lavický, P.* 2013. *Přehled judikatury ve věcech zásad soukromého práva*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2013. s. 105 – 106.
- Lehmann, M.* Auf dem Weg zu einem europäischen Vertragsrecht: Die „Feasibility Study“ der Expert Group on European Contract Law. In: *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2011, č. 5, s. 218 a nasl.
- Lenaerts, K., Gutiérrez-Fons, J. A.* The constitutional allocation of powers and general principles of EU law. In: *Common Market Law Review*, Issue 6, 2010.

- Lenaerts, A.* The General Principle of the Prohibition of Abuse of Rights: A Critical Position on Its Role in a Codified European Contract Law. In: *European Review of Private Law*, 2010, č. 6.
- Loos, M.* The Influence of European Consumer Law on General Contract Law and the Need for Spontaneous Harmonization. In: *European Review of Private Law*, 2007, č. 4.
- Lurger, B.* Grundfragen der Vereinheitlichung des Vertragsrechts in der Europäischen Union. Wien: Springer, 2002.
- Mazák, J., Jánošíková, M.* Prienik Charty základných práv Európskej únie do vnútroštátneho práva na príklade Slovenskej republiky. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 2016, č. 2.
- Mészáros, L.* Princíp subsidiarity v rozhodnutiach Ústavného súdu Slovenskej republiky. In: *Prístup k spravodlivosti – Bariéry a východiská 5: Princíp subsidiarity v rozhodovaní súdov*. Poniky: CEPA, 2005.
- Öberg, J.* Subsidiarity as a Limit to the Exercise of EU Competences. In: *Yearbook of European Law*. 2017, roč. 36, č. 1.
- Osuji, O. K.* Responsible lending: consumer protection and prudential regulation perspectives. In: *Fairweather, K., O'Shea, P., Grantham, R. (eds.). Credit, Consumers and the Law After the global storm*. Oxon: Routledge, 2017.
- Ott, C., Schäfer, H. B.* Die Vereinheitlichung des europäischen Vertragsrechts – Ökonomische Notwendigkeit oder akademisches Interesse. In: *Ott, C., Schäfer, H. B. (Hrsg.) Vereinheitlichung und Diversität des Zivilrechts in transnationalen Wirtschaftsräumen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002.
- Pius XI. Quadragesimo anno* [...] o obnovení spoločenského poriadku podľa evanjelia pri príležitosti štyridsiateho výročia encykliky *Rerum novarum* (15. mája 1931). In: *Dokumenty sociálnej náuky Cirkvi*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2007.
- Procházka, R.* Subsidiarita – kompetenčný princíp alebo princíp vecnej opodstatnenosti? In: *Prístup k spravodlivosti – Bariéry a východiská 5: Princíp subsidiarity v rozhodovaní súdov*. Poniky: CEPA, 2005.
- Rainer, J.* Europäisches Privatrecht. Die Rechtsvergleichung. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2002.
- Reich, N.* General Principles of EU Civil Law. Cambridge: Intersentia, 2014.
- Riedl, K.* Vereinheitlichung des Privatrechts in Europa. Baden-Baden: Nomos, 2004.
- Riesenhuber, K.* Europäisches Vertragsrecht. Berlin: De Gruyter, 2006.
- Riesenhuber, K.* System und Prinzipien des Europäischen Vertragsrechts. Berlin: De Gruyter Recht, 2003. XL, 660 s. ISBN 3-89949-047-9.

- Rösler, H. Protection of the Weaker Party in European Contract Law: Standardized and Individual Inferiority in Multi-level Private Law. In: *European Review of Private Law*, 2010, č. 4.
- Scheu, H. Ch. Princip subsidiarity v právu EU. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2011, roč. 57, č. 1, s. 47 – 58. ISSN 0323-0619.
- Schulte-Nölke, H. Scope and Function of the Optional Instrument on European Contract Law. In: *Schulze, R., Stuyck, J. (ed.). Towards a European Contract Law*. München: Sellier, 2011, s. 35 a nasl.
- Simon, D. Komunitární právní řád. Praha: Aspi, 2008.
- Simoncini, M. Paradigms for EU Law and the Limits of Delegation. The Case of EU Agencies. In: *Perspectives on Federalism*, Vol. 9, issue 2, 2017.
- Study Group on Social Justice in European Private Law, Social Justice in European Contract Law: a Manifesto. In: *Hesselink, M. (ed.). The Politics of a European Civil Code*. The Hague: Kluwer Law International, 2006, s. 171 a nasl.
- Števeček, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015. 1616 s. ISBN 978-80-7400-597-8.
- Tichý, L., Arnold, R., Zemánek, J., Král, R., Dumbrovský, T. *Evropské právo*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011.
- Tlamycha, J. Fenomén komitologie v legislativním procese EU. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012.
- Tridimas, T. Fundamental Rights, General Principles of EU Law, and the Charter. In: *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Vol. 16, 2014.
- Tridimas, T. *The General Principles of EU Law*. Oxford: OUP Oxford, 2006.
- Twigg-Flesner, C. *The Europeanisation of Contract Law*. London: Routledge-Cavendish, 2008.
- Van Hoecke, M., The Harmonisation of Private Law in Europe: Some Misunderstandings. In: *Hoecke, M. van, Ost, F. (eds.). The Harmonisation of European Private Law*. Oxford: Hart, 2000, s. 1 a nasl.
- Večeřa, M., Machalová, T, Polčák, R. Právní principy v systému evropského a českého práva. In: *Hurdík, J., Fiala, J., Selucká, M. (eds.). Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004*. Brno: Masarykova univerzita, 2006.
- Weatherhill, S. European Private Law and the Constitutional Dimension. In: *Cafaggi, F. (ed.). The Institutional Framework of European Private Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Weatherhill, S. Reflections on the EC's Competence to Develop a „European Contract Law“. In: *European Review of Private Law*, 2005, č. 3.

- Weyer, H.* Unanwendbarkeit gemeinschaftsrechtswidriger nationaler Normen im Privatrechtsverhältnis. In: *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2003/04, č. 5.
- Wutscher, C.* Abuse of law as a general principle of EU law?. In: *Potacs, M., Tichý, L.* Abuse of law. Prague: Centre for Comparative Law of the Faculty of Law Charles University, 2017.
- Zimmermann, A.* Das Rechtsmissbrauchsverbot im Recht der Europäischen Gemeinschaften. 2002.
- Zimmermann, R.* Roman law and the harmonisation of private law in Europe. In: *Hartkamp, A. (ed.)*. Towards a European civil code. 3. ed. Nijmegen: Ars Aequi Libri [et. al.], 2004.